

broj 41.
oktobar 2022.

pogled

IMPRESUM

Časopis Inženjerske komore Crne Gore

Br. 41 • Oktobar 2022.

pogled@ikcg.co.me

Izdavač:

Inženjerska komora Crne Gore

Za izdavača:

Mr Nikola Luković, dipl.inž.građ.

Uređivački odbor:

Dr Igbala Šabović Kerović, dipl.inž.arh, predsjednica,
Vera Vujović, dipl.inž.građ,
Prof. dr Milorad Burić, dipl.inž.maš,
Vesna Draganić, dipl.inž.el,
Vidosava Milačić, dipl.inž.geod.

Urednica časopisa:

Jelena Pavićević Tatar

Grafičko oblikovanje:

Blažo Veljović

Štampa:

Grafo Group, Podgorica

Tiraž:

350

Fotografija na naslovnoj strani:

Pogled na Bokokotorski zaliv iz svemira,
fotografija sa prvog crnogorskog satelita
/Montenegro Space Research/

TABLE OF CONTENTS

EPICENTER: NEWS FROM CEM	
CEM OFFICIAL PARTNER OF THE	
NEW EUROPEAN BAUHAUS INITIATIVE	
Author: Jelena Pavićević Tatar	6
EPICENTER: NEWS FROM CEM	
SIX DAYS OF ELECTRICAL ENGINEERS HELD	
Author: Sandra Šipčić.....	9
EPICENTER	
FOURTH INTERNATIONAL MEETING IN THE FIELD OF AIR	
CONDITIONING, HEATING AND COOLING HELD	
Author: Jelena Pavićević Tatar	22
EPICENTER: NEWS FROM CEM	
CEM INITIATIVE: LAUNCHING THE EQUIPMENT FOR	
CREATION AND REPAIR OF TOURIST AND VERTICAL	
TRAFFIC SIGNALS IN NIKŠIĆ'S FIRST VOCATIONAL	
SECONDARY SCHOOL	
PROBABLE START OF PRODUCTION	
Author: Svetlana Mandić	26
EPICENTER: NEWS FROM CEM	
FROM THE FORUM OF CEM:	
YOUNG ENGINEERS - OUR PATH TO EUROPE	
SUCCESS WITH TRANSFERRED EXPERIENCES AND	
PROFESSIONAL TRAINING	
Author: Krsto Minić.....	32
EPICENTER: NEWS FROM CEM	
THREE REPRESENTATIVES OF	
CEM'S PCA BECAME MEMBERS OF WFEO	
Author: Jelena Pavićević Tatar	36
THE VIEW	
WORLD IN CONSTRUCTION	42
INTERVIEW: ARCHITECT TAMARA MAROVIĆ ON THE	
UPCOMING DAYS OF ARCHITECTURE	
QUESTIONING THE CONDITION	
AND PROMOTION OF THE PROFESSION	
Author: Jelena Pavićević Tatar	54
ARCHITECTURE IN MONTENEGRO FROM 2002 TO DATE	
DEVELOPING THE SENSIBILITY TOWARDS SPACE	
Author: Borislav Vukićević	60

INTERVIEW: NIKOLA RADOVIĆ, PRESIDENT OF AAM ON	
FIFTH MONTENEGRO SALON OF ARCHITECTURE	
REARCHITECTURE: A NEW BEGINNING	
FOR FUTURE RECOGNITION	
Author: Jelena Pavićević Tatar	68
UPCOMING FIFTH SALON	
OF MONTENEGRO ARCHITECTURE	
REMINDER OF PREVIOUS EDITIONS	
Author: Borislav Vukićević	72
PIRAN DAYS OF ARCHITECTURE AND	
THE PIRANESI INTERNATIONAL AWARD	
ON THE PRESENTATION OF MONTENEGRIN	
ARCHITECTURAL EXPRESSION	
Author: Slavica Stamatović Vučković	80
STRATEGIES OF EUROPEAN PRACTICE	
NEW MODELS OF COLLECTIVE HOUSING	
Author: Petar Rakočević.....	88
ABOUT NIKŠIĆ CITY CENTER	
SPATIAL IDENTITY INDICATORS	
Author: Vladimir Bojković	94
DEVASTATING EARTHQUAKES ON	
TWO SIDES OF THE ADRIATIC SEA	
PARALLEL EXPERIENCES AND VIEWS OF MONTENEGRIN	
AND ITALIAN EXPERTS	
Authors: Sonja Čeđović i Vesna Čeđović	100
THE GLORIOUS EPOPEE OF BOKA	
BAY SAILING FINISHED EXACTLY 120 YEARS AGO	
THE LAST SAILING OF "NEMIRNA"	
Author: Siniša Luković	110
ARHEOTOK	
OLD MONTENEGRIN CRAFTSMEN OF STONE CARVING (II)	
Author: Slobodan Čukić.....	116
ARCHIVE	
A STORY OF ENGINEERS IN MONTENEGRO (XII)	
Author: Velizar Radonjić	122

EPICENTAR	
IKCG ZVANIČNI PARTNER	
INICIJATIVE NOVI EVROPSKI BAUHAUS	
Autor: Jelena Pavićević Tatar	6
EPICENTAR	
ODRŽANI ŠESTI DANI ELEKTRO INŽENJERA	
Autor: Sandra Šipčić.....	9
EPICENTAR	
ODRŽAN ČETVRTI MEĐUNARODNI SKUP IZ OBLASTI	
KLIMATIZACIJE, GRIJANJA I HLAĐENJA	
Author: Jelena Pavićević Tatar	22
EPICENTAR	
INICIJATIVA IKCG: PONOVO POKRENUTI	
OPREMU ZA IZRADU I OPRAVKU TURISTIČKE I	
VERTIKALNE SIGNALIZACIJE U NIKŠIĆKOJ PRVOJ	
SREDNJOJ STRUČNOJ ŠKOLI	
Autor: Svetlana Mandić	26
EPICENTAR	
SA TRIBINE IKCG: MLADI INŽENJERI I	
INŽENJERKE - NAŠ PUT KA EVROPI	
Autor: Krsto Minić.....	32
EPICENTAR	
TRI PREDSTAVNICE SKA IKCG POSTALE ČLANICE WFEO	
Autor: Jelena Pavićević Tatar	36
EPICENTAR	
POGLEĐ U IZABRANOM DRUŠTVU	
POGLED	
SVIJET U IZGRADNJI	
RAZGOVOR: ARHITEKTICA TAMARA MAROVIĆ	
O PREDSTOJEĆIM DANIMA ARHITEKTURE	
PROPITIVANJE STANJA I PROMOCIJA STRUKE	
Autor: Jelena Pavićević Tatar	54
ARHITEKTURA U CRNOJ GORI	
OD 2002. GODINE DO DANAS	
RAZVIJANJE SENZIBILITETA PREMA PROSTORU	
Autor: Borislav Vukićević	60

RAZGOVOR: NIKOLA RADOVIĆ, PREDSEDNIK SACG O	
PETOM CRNOGORSKOM SALONU ARHITEKTURE	
REARHITEKTURA: NOVI POČETAK ZA BUDUĆU	
PREPOZNATLJIVOST	
Autor: Jelena Pavićević Tatar	68
U SUSRET PETOM SALONU CRNOGORSKE ARHITEKTURE	
PODSJEĆANJE NA PRETHODNA IZDANJA	
Autor: Borislav Vukićević	72
PIRANSKI DANI ARHITEKTURE I	
MEĐUNARODNA NAGRADA PIRANESI	
INOVATIVNI DIJALOG SA OKRUŽENJEM	
Autor: Slavica Stamatović Vučković	80
STRATEGIJE EVROPSKE PRAKSE	
NOVI MODELI KOLEKTIVNOG STANOVAЊA	
Autor: Petar Rakočević.....	88
O GRADITELJSKOM JEZGRU NIKŠIĆA	
POKAZATELJI PROSTORNOG IDENTITETA	
Autor: Vladimir Bojković	94
RAZORNI ZEMLJOTRESI SA DVije STRANE JADRANA	
PARALELNA ISKUSTVA I STAVOVI CRNOGORSKIH I	
ITALIJANSKIH STRUČNJAKA	
Autori: Sonja Čeđović i Vesna Čeđović	100
PRIJE TAČNO 120 GODINA ZAVRŠENA JE SLAVNA EPOPEJA	
BOKELJSKOG POMORSTVA NA JEDRA	
POSLEDNJA PLOVIDBA NEMIRNE	
Autor: Siniša Luković	110
ARHEOTOK	
STARCI CRNOGORSKI MAJSTORI KAMENOKLESARI	
Autor: Slobodan Čukić.....	116
ARHIV	
PRIČA O GRADITELJIMA U CRNOJ GORI	
Autor: Velizar Radonjić	122

IKCG zvanični partner inicijative Novi evropski Bauhaus

Autor: Jelena Pavićević Tatar

Rad Inženjerske komore Crne Gore u proteklom periodu obilježile su brojne značajne aktivnosti - sporazumi saradnje koji su potpisani sa crnogorskim opština, sa strukovnim institucijama, članstva u svjetskim inženjerskim organizacijama, podrške, prije svega mladim inženjerima, uključenost u organizacije značajnih inženjerskih manifestacija (Šesti dani elektro inženjera, Dani arhitekture, Peti salon arhitekture, Jadranski sajam), saradnja sa domaćim i inostranim inženjerskim institucijama, organizacija brojnih stručnih obuka za članstvo IKCG, izdavaštvo i suzidavaštvo značajnih publikacija... Ovom prilikom osvrnućemo se na neke od njih kroz razgovor sa mr Nikolom Lukovićem, predsjednikom IKCG.

Kada je riječ o potpisivanju sporazuma sa crnogorskim opština (Nikšić, Podgorica, Bijelo Polje), kako ističe predsjednik Luković, ideja o saradnji se javila iz više razloga.

“Prvi razlog je bio taj što smo smatrali da inženjeri nijesu dovoljno uvaženi u društvu, da je, u prethodnom

Mr. Nikola Luković, dipl.inž.grad, predsjednik IKCG, foto: ingkomora.me

periodu, struka bila prilično potisнута i često ignorisana od strane interesnih lobija, politike i sistema koji vam je sugerisao da je korisno nemati svoj stav,

plašiti se, da se znanje ne isplati, da je biti potkazivač unosno - da ljudskoj gluposti nema kraja! Naše kolege i građani ne zaslužuju da žive u takvom ambijentu i na takav način. Zbog toga ih je mnogo otišlo iz naše zemlje u zemlje gdje struka ima prioritet i afirmaciju. Pritom, država gubi ogromna sredstva koja je uložila u školovanje kadrova i

njen gotov ‘proizvod’ odlazi u druge zemlje, ne čineći skoro ništa da ih zadrži za sopstvenu korist.

Željeli smo da kroz potpisivanje sporazuma sa lokalnim samoupravama ostvarimo interakciju u korist i zajednice i inženjera, i da kroz realizaciju zajedničkih projekata uključujemo inženjere i inženjerke na način da mogu da daju svoj puni doprinos društvu na nivou lokalne zajednice kojoj pripadaju, ali i svojoj porodici”, kazao je predsjednik IKCG najavljujući inizeviranje

EPICENTER: NEWS FROM CEM

CEM OFFICIAL PARTNER OF THE NEW EUROPEAN BAUHAUS INITIATIVE

The work of the Chamber of Engineers of Montenegro in the past period was marked by numerous significant activities - cooperation agreements signed with Montenegrin municipalities, with professional institutions, membership in world engineering organizations, support, above all, to young engineers, involvement in the organization of significant engineering events (Six Days of electrical engineers, Days of Architecture, Fifth Salon of Architecture, Adriatic Fair, European Night of Researchers, etc.), cooperation with domestic and foreign engineering institutions, organization of numerous professional trainings for membership of CEM, publishing and co-publishing of important publications, etc.

CEM has become an official partner of the interdisciplinary initiative New European Bauhaus, which wants to reunite heritage, culture, art, creativity, science, innovation, technology and economy in order to create a new style for targeted and necessary sustainability.

potpisivanja sporazuma o saradnji i sa drugim crnogorskim opština.

“Drugi razlog je upravo direktna saradnja na realizaciji ideja, kao što je bila i ona oko srednje škole u Nikšiću (inicijativa IKCG da se pokrene pogon

New European Bauhaus,
foto: interregeurope.eu

vanja i polako počela, po prvi put, da sakuplja reference za učestvovanje na međunarodnim konkursima iz sredstava opredijeljenih od partnera iz Evropske unije.

“Koordinator ovog projekta je Univerzitet u Tirani, a osim naše Komore, partneri na projektu su razne naučne institucije, ministarstva i asocijacije iz svih zemalja regiona. Specifični ciljevi projekta su u skladu sa sveobuhvatnim prioritetom EU ‘Green Deal’, kao projekta koji podržava akciju u okviru

Luković je podsjetio i na to da je IKCG nedavno kao partner na projektu “1Future” prošla prvi stepen ocjenji-

“ IKCG je postala zvanični partner interdisciplinarnе inicijative Novi evropski Bauhaus koja želi ponovo da spoji baštinu, kulturu, umjetnost, kreativnost, nauku, inovacije, tehnologiju i privredu kako bi se stvorio novi adekvatni stil za ciljanu i potrebnu održivost

OBILJEŽEN EVROPSKI DAN INŽENJERA

Oblast građevinarstva treba da postane inovativna i da zadovolji potrebe crnogorskih građanki, građana i ekonomije na efikasan način, kao i postane dio građevinarstva Evropske unije (EU) i konkurentna u pružanju usluga u međunarodnim projektima.

To je poručeno na svečanoj akademiji povodom obilježavanja Evropskog dana inženjera na temu "Novi evropski Bauhaus - uloga inženjera i inženjerki", u organizaciji Inženjerske komore Crne Gore (IKCG).

Predsjednik IKCG, Nikola Luković kazao je tom prilikom da kroz Novi evropski Bauhaus treba razmišljati o prostoru kao najvrjednijem dobru koje trebamo pametno koristiti. Prema njegovim riječima, inženjeri su ključni faktor u mnogim naučnim i tehničkim poljima ekspertize - počevši od građevinarstva, mašinstva, saobraćaja, mobilnosti, upravljanja otpadom, elektronike, hidroinženjerstva, biologije, hemije...

"Novi Evropski Bauhaus (NEB) može da ponudi platformu za razvoj interdisciplinarnih procesa 'učenja jednih od drugih'. Može da ponudi ideje kako da prevaziđemo tradicionalne granice između različitih profesija i disciplina. Svi inženjeri u svijetu mogu da djeluju isključivo u sistemskom okviru koji kreira politika neke države. Uspješnost svakog društva zavisi u mnogome i od stepena uvažavanja struke, a struka ima samo jednu mogućnost, a to je da kaže onako kako zaista jeste. Stvar je vrlo prosta. Društvo može, ali često i ne mora da prepozna tu istinu. Ako prepozna, napreduje, a ako ne, onda stagnira", istakao je Luković.

Na svečanosti, povodom obilježavanja Evropskog dana inženjera, govorili su i Ana Novaković Đurović, ministarka prostornog planiranja i urbanizma, Srđan Laković, predsjednik Skupštine IKCG i predstavnik Komore u European Council of Engineers Chambers, Olga Radulović, predsjednica Strukovne komore građevinskih inženjera i članica Izvršnog odbora European Council of Civil Engineers, Lorenzo De Simone, predstavnik Evropske komisije i Klaus Turedl, predsjednik European Council of Engineers Chambers.

Izvor: ingkomora.me

Obilježavanje Evropskog dana inženjera, foto: prcentar.me

sistema visokog obrazovanja za stvaranje zajednica otpornih na klimu. Uloga Komore je u posredovanju između akademije i privrede i disseminaciji rezultata projekta među svojim članstvom", kazao je Luković.

"Treći razlog je NEB. New European Bauhaus, program/inicijativa koju je osmisnila Evropska komisija i čiji ciljevi počivaju praktično na European Green Deal i Montrealskim principima. Parola NEB-a je 'Lijepo, održivo i zajedno'. Najjednostavnije opisano, cilj NEB-a je da objedini sve zainteresovane institucije i organizacije, uveže ih zajedničkim projektima da zajedno rade na očuvanju životne sredine i obnovljivim izvorima energije, obezbijedi izvore finansiranja tih projekata i realizuje ih, pri čemu se akcenat stavlja na disperziju projekata i rizika na nivou najmanjih lokalnih zajednica. Da bi ste učestvovali u svemu tome i mogli da se udružujete i povlačite sredstva iz fondova, morate postati partner NEB-a. IKCG je, pohvaliće se, postala prije par mjeseci i zvaničan partner NEB-a iz Crne Gore.

Sada i treći razlog dobija pun smisao jer smo, osim lokalnih samouprava sa jedne strane, proširili naše planove o saradnji i sa naučnim i tehničkim institucijama, tako da planiramo da generišemo nauku, tehniku, struku, privredu i politiku i povedemo ih sve zajedno prema NEB-u kao zvanični partneri!

Da ne ispadne na kraju da skromnost ne smatramo za vrlinu, jer nije tako, ali ako postavite jasne ciljeve, a moj cilj je da moja djeca, kao i sva djeca u Crnoj Gori, ostanu da žive i rade u našoj državi, onda možete da očekujete i da će se nešto nabolje promjeniti u našim životima i životima naših građana", zaključio je mr Luković.

Održani Šesti dani elektro inženjera

Autor: Sandra Šipčić, dipl.inž.el,
predsjednica SKEI, IKCG

Stručni skup - Šesti dani elektro inženjera IKCG, u organizaciji Strukovne komore elektro inženjera, održan je 18. i 19. oktobra 2022. godine u Podgorici.

Na Stručnom skupu, koji je okupio članove i članice IKCG, predstavnike državnih organa, javnih preduzeća i privrednih društava, kao i goste iz Ko-

SIX DAYS OF ELECTRICAL ENGINEERS HELD

Expert meeting - Sixth days of electrical engineers of CEM, organized by the Professional Chamber of Electrical Engineers, was held on October 18 and 19, 2022 in Podgorica.

Thirteen professional works by authors from Croatia, Slovenia, Macedonia, Serbia and Montenegro were presented at the Expert Meeting, which brought together members of the CEM, representatives of state bodies, public enterprises and companies, as well as guests from the Chamber of Certified Architects and Engineers of the Republic of North Macedonia. Also, three promotions of event sponsors were held.

Sa otvaranja Šestih dana elektro inženjera, foto: ingkomora.me

ŠESTI DANI ELEKTRO INŽENIERA

Skup je okupio veliki broj učesnika i posjetilaca, foto: ingkomora.me

more na ovlasteni arhitekti i inženieri Republike Sjeverne Makedonije, predstavljeno je trinaest stručnih radova autora iz Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Srbije i Crne Gore, a održane su i tri promocije sponzora događaja.

Na otvaranju Stručnog skupa brojnim posjetiocima obratili su se Sandra Šipčić, predsjednica Strukovne komore elektro inženjera, mr Nikola Luković, predsjednik IKCG, Admir Šahmanović, državni sekretar u Ministarstvu kapitalnih investicija, Marina Izgarević Pavićević, generalna direktorica Direktorata za projekte i informacione sisteme u Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, prof. dr Saša Mujović, dekan Elektrotehničkog fakulteta UCG, Vlade Grozdanovski, predsjednik Odjeljenja na elektro inženieri Komore Republike Sjeverne Makedonije.

Pozdravni govor je posao i predsjed-

Milovan Radulović,
foto: ingkomora.me

Rajko Radusinović,
foto: ingkomora.me

Sandra Šipčić, predsjednica SKEI, foto: ingkomora.me

nik Hrvatske komore inženjera elektrotehnike, Živko Radović, koji nije bio u mogućnosti da prisustvuje skupu.

Šeste dane elektro inženjera otvorio je predsjednik Organizacionog odbora Dana elektro inženjera Željko Maraš, a moderatori tokom održanih prezentacija su bili prof. dr Milovan Radulović,

predsjednik Programskog odbora skupa i Rajko Radusinović, član Skupštine Strukovne komore elektro inženjera.

U svom uvodnom i pozdravnom izlagaju, Sandra Šipčić, predsjednica Strukovne komore elektro inženjera, u ime organizatora Šestih dana elektro inženjera, upoznala je prisutne sa te-

Željko Maraš, predsjednik Organizacionog odbora Šestih dana elektro inženjera, foto: ingkomora.me

mama o kojima je bilo riječi na dvodnevnom Skupu, kao i sa inovacijama unutar IKCG koje se odnose na stručno usavršavanje članova i na otvorenost Komore prema mladim inženjerima. Šipčić se zahvalila svima koji su podržali održavanje šestog izdanja Dana elektro inženjera, posebno autorima koji su profesionalnim angažovanjem, kroz svoje radove, dali poseban značaj cjelokupnom događaju.

Najavljujući dvodnevni sadržajni koncept Dana elektro inženjera, predsjednik Organizacionog odbora Željko Maraš je prilikom otvaranja manifestacije, kao posebnu, izdvojio novinu koja je obilježila ovogodišnje izdanje, a riječ je o održavanju panel diskusija u saradnji sa Regulatornom agencijom za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti i svim državnim energetskim kompanijama iz Crne Gore, Agencijom za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i svim operatorima mobilnih elektronskih komunikacionih mreža u Crnoj Gori i Privrednom komorom Crne Gore, odnosno njenim Odborom udruženja informacionih i komunikacionih tehnologija. Maraš je izrazio zahvalnost i zadovoljstvo jer su se, zahvaljujući prepoznatljivosti Dana elektro inženjera, na jednom mjestu okupile i udržile državne institucije, državne i privatne kompanije iz Crne Gore, u kojima stečeno stručno znanje koriste i usavršavaju elektro inženjeri i inženjerke. Izražavajući posebnu zahvalnost generalnim pokroviteljima i sponzorima događaja, Maraš je naglasio da je i šesto druženje obilježeno tradicionalnim publikovanjem Zbornika u kojem su predstavljeni radovi sa aktuelnog skupa.

Uvodni dio Šestih dana elektro inženjera obilježile su prezentacije sponzora vezane za data centre i sisteme.

Miodrag Kaluđerović, foto: ingkomora.me

Emil Prpić, foto: ingkomora.me

Uslijedile su prezentacije autorskih radova posvećenih proizvodnji električne energije u hidroelektranama i solarnim elektranama. O nacional-

nom energetskom aspektu izgradnje hidroelektrana u Republici Sloveniji, govorio je Ivan Iveta, dok je o mogućnostima za optimizaciju korišćenja

Mladen Šupić, foto: ingkomora.me

ŠESTI DANI ELEKTRO INŽENJERA

Miodrag Saveljić, foto: ingkomora.me

Aleksandar Cilenšek, foto: ingkomora.me

Teodora Stojanovska, foto: ingkomora.me

Boris Ostojić, rukovodilac Direkcije za razvoj, pristup mreži i ICT u Crnogorskem elektrodistributivnom sistemu i Blagota Novosel, član Izvršnog odbora Strukovne komore elektro inženjera IKCG. Moderator na panelu je bio prof. dr Zoran Miljančić.

Nakon panela, Aleksandar Cilenšek govorio je o stanicama za punjenje električnih vozila, dok je Teodora Stojanovska promovisala rješenja za data centre.

Drugi dan skupa otvorili su dr Aleksandar Lebl i Cveta Tušup, govoreći o mjerjenju elektromagnetskog polja u blizini baznih stanica mobilne telefonije, a potom je Mladen Šupić predstavio DMX upravljive sisteme osvjetljenja vrhunskih sportskih objekata.

O Centralnom informacionom siste-

Maja Kurtagić, foto: ingkomora.me

Božidar Pavlović, foto: ingkomora.me

mu za monitoring potrošnje energije i vode u javnom sektoru, govorili su Maja Kurtagić i Božidar Pavlović, dok je Aleksandar Duković predstavio koncept digitalne transformacije. Danilo Đalović i Neno Belicki predstavili su rješenja za projektovanje sistema dojave požara.

U Zborniku radova objavljen je rad Luke Božovića, studenta Elektrotehničkog fakulteta u Podgorici na temu "Nadgledano mašinsko učenje na primjeru klasifikacije postova sa društvene mreže Twitter", što je primjer otvorenosti IKCG prema mladim inženjerima i pokazatelj njihovog sve brojnijeg uključenja u djelatnosti Komore.

Drugi dan skupa obilježila je i panel diskusija posvećena implementaciji 5G mreže u Crnoj Gori. Panel je održan u saradnji sa Regulatornom agencijom za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i operaterima mobilne telefonije, Crnogorski Telekom, M:Tel i One Crna Gora. Panelisti su bili Elvis Babačić, generalni menadžer za fiksne i mobilne radiokomunikacije u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Jovan Ćetković, tehnički direktor Crnogorskog Telekoma, Milena Vučinić, direktorka Sektora za planiranje i razvoj mreže u kompaniji M:tel i Ivan Boričić, iz kompanije One. Moderatori su bili Darko Grgurović, direktor Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i Željko Maraš, ispred IKCG.

Tokom drugog dana skupa, u saradnji sa Odborom udruženja informacionih i komunikacionih tehnologija Privredne komore Crne Gore, održan je panel na temu Uloga i značaj IT sektora u Crnoj Gori. Panelisti su bili Aleksandar Radulović, predsjednik Odbora udruženja informacionih i komunikacionih tehnologija i Pavle Mijušković,

ŠESTI DANI ELEKTRO INŽENIERA

Danilo Đalović i Neno Belicki

predstavnik Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, a moderator događaja bila je Nada Račević, sekretarka Odbora.

Organizatori Šestih dana elektro in-

ženjera izrazili su zadovoljstvo što je događaj okupio značajan broj autora, panelista i sponzora, kao i veliki broj učesnika.

Kako ističu organizatori, bio je veli-

Sa panela posvećenog ulozi i značaju IT sektora u Crnoj Gori, foto: ingkomora.me

ki izazov poslje dvije godine pauze, kada se skup održavao u "on-line" formatu, ponovo organizovati okupljanje "uživo" sa preko 400 učesnika/ica i to u trajanju od dva dana.

Pokrovitelji ovogodišnjeg skupa su Ministarstvo kapitalnih investicija, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Glavni Grad Podgorica i Elektrotehnički fakultet Podgorica.

Ove godine je i značajan broj sponzora podržao organizaciju skupa: Zlatni sponzor - Master Montenegro; Srebrni sponzori - Čikom Podgorica, Hikvision Adriatic/Malta i Schneider Electric i Enel PS CG; Bronzani sponzori - Elektroprivreda Crne Gore, Privredna komora Crne Gore, ETI Grupa, Telemont, Alarm Automatika; ostali sponzori: Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Crnogorski elektroprenosni sistem, Novi Volvox, Elkotim i Telekom Crne Gore.

Panel: Implementacija 5G mobilnih mreža u Crnoj Gori

Uvodnom dijelu panela, o generalnom osvrtu na 5G mreže, govorio je Ivan Boričić iz kompanije One Crna Gora, koji je dao osvrt na novu generaciju mobilnih mreža, prednostima koje 5G donosi u odnosu na mreže prethodnih generacija, ključne karakteristike 5G mreža, te na ključna tehnološka unapređenja koje donosi nova generacija mobilnih komunikacijskih mreža.

O područjima primjene i potencijalnom uticaju na privredni razvoj, govorila je Milena Vučnić, direktorica Sektora za planiranje i razvoj mreže u kompaniji M:tel. Učesnicima je prezentovala neke od primjena 5G rješenja u različitim sferama ljudskog djelovanja, poput rješenja u industriji, energetici, zdravstvu, poljoprivredi, transportu, upravljanju komunalnom infrastruktu-

rom... Tokom izlaganja, posebni akcenat je stavljen na iskazanu potrebu za nove poslovne modele u vertikalnim sektorima, poput ICT rješenja zasnovanih na 5G mrežama u cilju uapređenja poslovnih procesa.

Jovan Ćetković, tehnički direktor Crnogorskog Telekoma, govorio je o izazovima u vezi sa implementacijom i razvojem 5G mreža u Crnoj Gori. Pri implementaciji 5G mreža, operatori se susreću sa izazovom primjene mnogo većeg broja baznih stanica. Kako je istakao, operatori su upućeni na složene i dugotrajne procedure za izgradnju elektronske komunikacione infrastrukture i postavljanja opreme, koje

"ukoliko operatori imaju sreće traju oko devet mjeseci, nekada koji mjesec duže, a dešavaju se i situacije kada se uđe u administrativni vrtlog, iz kojeg nikad ne uspiju izaći". Takođe je istakao da je za uspješnu implementaciju 5G-a veoma bitno generisanje i tražnje u vertikalnim sektorima kroz razvoj ICT rješenja baziranih na 5G mrežama, kako se uvođenje 5G ne bi svelo samo na obezbeđivanje većih brzina za krajnje korisnike.

O regulatornim i drugim aspektima, u vezi sa uvođenjem i razvojem 5G mreža, koji su u nadležnosti regulatora i kreatora politika razvoja elektronskih komunikacija, govorio je Elvis Babačić, generalni menadžer za fiksne i mobilne radiokomunikacije u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost.

Učesnicima skupa su prezentovane aktivnosti Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost u vezi stvaranja regulatornih uslova i obez-

Sa panela posvećenog implementaciji 5G mobilne mreže u Crnoj Gori

ŠESTI DANI ELEKTRO INŽENJERA

ŠESTI DANI ELEKTRO INŽENJERA

bjeđivanja adekvatne količine spektra sa neophodnim karakteristikama, te podijeljene informacije o pripremi sprovođenja predstojeće aukcije spektra za dodjelu radiofrekvencija iz 5G pionirskih opsega, te o sprovedenim aktivnostima na kreiranju uslova za uvođenje i dalji održiv razvoj 5G mobilnih mreža, poput izrade strateških dokumenata, smjernica i Mape puta za uvođenje 5G u Crnoj Gori koju je donijela Vlada Crne Gore krajem 2021. godine.

Izvršni direktor EKIP-a, Darko Grgurović, istakao je da su Crnogorski Telekom i One Crna Gora počeli sa komercijalnim pružanjem 5G mobilnih usluga u Crnoj Gori tokom 2022. godine i da su trenutno 5G usluge dostupne za oko 70% stanovništva Crne Gore, kao i da se tek kroz dodjelu i korišćenje radiofrekvencijskih opsega, namijenjenih za pionirsku implementaciju 5G mreža, očekuje dostizanje punog potencijala 5G tehnologije. Konstatovao je da je za kreiranje preduslova, za efikasno uvođenje i dalji održiv razvoj 5G mreža, neophodno angažovanje ne samo sektorskog regulatora i mobilnih operatora, već i relevantnih subjekata iz javne uprave na državnom i lokalnom nivou, kao i vertikalnih industrija i akademске zajednice.

Željko Maraš, predsjednik Organizacionog odbora Šestih dana elektro inženjera, konstatovao je da će i ICT kompanije u Crnoj Gori imati značajnu ulogu u postizanju maksimalnih benefita od korišćenja 5G mreža i šansu da se kroz razvoj kvalitetnih 5G usluga pojave na globalnom tržištu, a da će IKCG kroz buduće aktivnosti Strukovne komore elektro inženjera organizovati nove skupove na ovu i srodne teme, i time dati doprinos edukaciji svih svojih članova ali i šire, cijelokupne zajednice i javnosti u našoj državi.

Okvir Šestih dana elektro inženjera održan je panel na temu "Obnovljivi izvori energije - sadašnjost i budućnost".

Moderator panela, dr Zoran Miljanić, podsjetio je prisutne na činjenicu da Crne Gora ima visok potencijal za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora, ali da se taj potencijal sporo iskorišćava. Energetska nezavisnost, u pogledu električne energije, je dosti-

žan ideal za Crnu Goru, i ne samo ona, već i trajna izvozna orientacija. Cilj panela je da se podstakne diskusija i da se daju preporuke kako da se iskoristi potencijal koji postoji. Potreba za energijom iz obnovljivih izvora je sve veća, posebno uzimajući u obzir preuzete obaveze i definisane strateške ciljeve kada je u pitanju zaštita životne sredine.

U uvodnom dijelu panela, Admir

Panel: Obnovljivi izvori energije - sadašnjost i budućnost

Šahmanović, državni sekretar u Ministarstvu kapitalnih investicija, istakao je da pomenuto Ministarstvo radi na unapređenju investicione klime za implementaciju projekata vezanih za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora. Trenutno, kako je kazao, postoji veliki broj projekata u različitim fazama realizacije, kao i interesovanost investitora za izgradnju fotonaponskih elektrana. Pitanje izgradnje novih elektrana je kompleksno i zahtijeva, kako je naglasio, međurefersku saradnju, tako da Ministarstvo kapitalnih investicija u saradnji sa Ministarstvom ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, pokušava da unaprijedi zakonodavni okvir koji bi omogućio stvaranje povoljnijeg ambija

je neophodno da se definije statut TE "Pljevlja". Sa Energetskom zajednicom se razmatra postavljanje ambicioznijih ciljeva vezanih za povećanje udjela energije iz obnovljivih izvora, a u saradnji sa EBRD-om u pripremi Zakon o obnovljivim izvorima energije.

O regulatornim aspektima, kada u pitanju proizvodnja električne energije, govorio je Miroslav Vukčević, član Odbora direktora Regulatorne agencije za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti. Učesnicima skupa su predstavljene aktivnosti i nadležnosti Regulatorne agencije, pri čemu je posebno istaknut godišnji izvještaj agencije, iz kojeg je moguće sagledati uticaj proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora na ukupnu proizvodnju.

objekata (HE "Piva", kanala Opačica i Moštanica, HE "Perućica" i ekološku sanaciju TE "Pljevlja), zatim izgradnju novih objekata (HE "Komarnica" i HE "Kruševac"), kao i kroz realizaciju projekta "Solari 3000+" i "Solari 500+".

Kao posljedicu velikog interesovanja za projekt "SolarI", EPCG planira nastavak projekta. Sredstva za subvencije su obezbijedena iz taksi za emisiju CO₂, i koristiće se kao podsticaj za realizaciju tzv. "zelenih projekata".

Takode, EPCG planira izgradnju Vjetroelektrane "Gvozd", prvu elektranu ovog tipa u valnsištvu EPCG, kao i prvu elektranu van šeme podsticaja.

Prema riječima Mrvaljevića, ono što onemogućava efikasnije iskorišćenje potencijala su administrativne barijere i dug proces ishodovanja dozvola, neusklađenost planske dokumentacije strateških dokumenata, neusklađene procedure za dobijanje saglasnosti u jedinicama lokalne samouprave, kao dostupnost finansiranja.

Blagota Novosel, nekadašnji glavni elektroenergetski inspektor, učesnik panela ispred IKCG, iznio je glavne zaključke i preporuke. Polazni osnov za bolje iskorišćenje potencija vezanog za proizvodnju iz obnovljivih izvora proizlazi iz strateških dokumenata koji, definišu povećanje udjela energije iz obnovljivih izvora kao jedan od ključnih ciljeva energetske politike Crne Gore.

Izvori i obim korišćenja energije iz obnovljivih izvora utvrđuju se Nacionalnim energetskim i klimatskim planom, u skladu sa Opštim smjernicama energetske politike i propisima kojima se uređuje energetska efikasnost smanjenje emisije gasova sa efektom staklene baštne.

Ciljevi vezani za udio korišćenja energije iz obnovljivih izvora utvrđuju

II *Oblast energetike se mora normativno urediti i obezbijediti obavezna primjena standarda. Oblast obnovljivih izvora mora biti dio Nacionalnog energetskog klimatskog plana*

jenta za privlačenje investicija. Kada je u pitanju strateški razvoj, Šahmanović je istakao da država posmatra turizam kao stratešku granu razvoja, dok upravo proizvodnja energije iz obnovljivih izvora pruža mnogo veće potencijale i ne zavisi mnogo od geopolitičkih dešavanja, pri čemu treba uvažiti principe očuvanja životne sredine.

Ministarstvo kapitalnih investicija usklađuje politiku u ovoj oblasti sa obavezama koje su proistekle iz procesa EU integracija. Važno je istaći da je izrada Nacionalnog klimatskog i energetskog plana u završnoj fazi, pri čemu strateška i planska dokumenta upravo prepoznala proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora kao prioritet. U tom kontekstu, EPCG planira razvoj u tri smjera, i to kroz rekonstrukciju i modernizaciju postojećih

ŠESTI DANI ELEKTRO INZENIERA

ZESTAVENÍ DOKUMENTU

Sa panela posvećenog obnovljivim izvorima energije, foto: ingkomora.me

se Nacionalnim i klimatskim energetskim planom na osnovu energetskih potreba, ekonomskih mogućnosti i obaveza Crne Gore preuzetih potvrđenim međunarodnim ugovorom.

Za uspješnu realizaciju planiranih strateških opredjeljenja potrebno je uskladiti kompletну i plansku i zakonsku regulativu, što podrazumijeva sveobuhvatnu analizu usklađenosti Prostornog plana Crne Gore i pojedinačnih planova, zatim analizu uticaja smjernica datih planskim dokumentima na energetske subjekte i pojedine objekte, kao i analizu potreba izgradnje infrastrukture za priključenje.

de, neophodno je, u skladu sa
vnicama definisanim planskom
mentacijom, blagovremeno pri-
iti rješavanju velikog broja proble-
va oblasti imovinskih odnosa.

o što je prepoznato kao ustaljena sa u Crnoj Gori je da se odluke očeškim opredjeljenjima u razvoju energetike i izgradnji objekata, ne došao kao plod sveobuhvatne analize i projekata na ukupni društveni cilj (ekonomija, energetika, ekologija, efikasno korišćenje resursa). Očešće se ne uzimaju u obzir ukupni društveni i sociološki aspekti, već se pozivaju pojedini segmenti, što obično obnovljivih izvora, čime se neopravданo zanemaruju ostali resursi. Razvoj energetike u cjelini se ne može obezbijediti bez cjelovitog sagledavanja svih energetskih resursa i analize uticaja proizvodnje električne energije iz pojedinih izvora na cijeli elektroenergetski sistem Crne Gore. Izgradnja svakog pojedinačnog izvora, mora se sagledati po svim aspektima (po sistemu 4 E-energija, ekonomija, ekologija,

efikasnost korišćenja resursa i energije), uz dosljedno poštovanje zaštite elektroenergetskog sistema Crne Gore na koji se priključuje svaki izvor, ali i zaštite javnog interesa koji podrazumijava sigurno, pouzdano i kvalitetno snabdijevanje energijom svih korisnika po prihvatljivim uslovima.

Takođe, za pojedine izvore, izostaje ili je nedovoljno tretiran aspekt zaštite životne sredine u toku čitavog radnog vijeka objekata, a posebno aspekt upravljanja otpadom. Na primjer, biloški minimum vodotoka, kao dio zaštite prirode, pri korišćenju hidroenergetskog potencijala, je pitanje koje mora biti predmet analiza i novih rješenja za korišćenje vodotoka.

Normativno uređenje oblasti energetike je sporno. Trenutno ne postoje crnogorski tehnički propisi iz oblasti energetike, što onemogućava implementaciju usvojenih standarda.

Zaključak diskusije je da postoje resursi kao i nesporno opredjeljenje, kod svih relevantnih subjekata i institucija, za izgradnju objekata za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora. Sa druge strane, postoji nesaglasnost po pojedinim pitanjima. Za prevažilaženje izazova i ubrzanje razvoja preporučuje se usmjeravanje na sljedeće aktivnosti:

- Neophodno je usvajanje nacionalnog klimatskog i energetskog plana.

- Nacionalni energetski i klimatski plan, a u okviru toga i razvoj u oblasti obnovljivih izvora, mora biti dio integralnog planiranja, usklađen sa Prostornim planom i planovima razvoja kako pojedinih energetskih subjekata, drugih privrednih subjekata, tako i ukupnog društvenog razvoja Crne Gore.

- Potrebno je sve resurse za proizvodnju energije analizirati u cijelosti i u okviru Nacionalnog plana, naravno,

O UTICAJU PROIZVODAČA ELEKTRIČNE ENERGIJE IZ OBNOVLJIVIH IZVORA

Ivan Asanović, izvršni direktor Crnogorskog elektroprenosnog sistema, upoznao je prisutne sa uticajem proizvodača električne energije iz obnovljivih izvora velike snage na prenosni sistem. Kao dobar primjer je naveo da je instalirana snaga termoelektrana u regionu oko 50 GW i da bi se one zamijenile sa proizvodnjom iz obnovljivih izvora, snaga novih proizvodnih objekata bi trebalo da bude pet do šest puta veća, što znači da bi i kapacitet prenosne mreže trebao da bude prilagođen većoj snazi. Posljednjih deset godina, Crnogorski elektroprenosni sistem je značajno uvećao kapacitet prenosne mreže i skoro duplirao vrijednost svojih osnovnih sredstava. Jedan od najznačajnijih projekata je povezivanje sa elektroprenosnim sistemom Italije podmorskim kablom. Ne manje značajni projekti su i modernizacija upravljanja i zaštite u postrojenjima, kao i projekat uvođenja SCADA sistema u Nacionalnom dispečerskom centru, koji omogućava savremeno i efikasno upravljanje sistemom.

Kako bi se omogućilo priključenje proizvodača električne energije iz obnovljivih izvora veće snage, planovi idu u dva pravca, od kojih je jedan jačanje elektroprenosne infrastrukture i razvoj upravljanja sistemom, s obzirom da je Crnogorski elektroprenosni sistem odgovoran za stabilnost sistema na nivou države.

U naredne četiri godine, planirane su investicije u prenosni sistem u vrijednosti preko 150 miliona eura, kako bi se omogućilo priključenje novih elektrana, prije svega HE "Komarnica", zatim investicije u drugu žilu podmorskog kabla do Italije, jačanje Transbalkanskog koridora (povećanje kapaciteta prenosa sa Srbijom i BiH), kao i jačanje prenosne infrastrukture prema Albaniji.

Trenutna cijena električne energije je podstakla interesovanje za izgradnju proizvodnih objekata. Uklapanje velikog broja novih proizvodača veće snage je izazov za infrastrukturu. Sa druge strane, nedostatak prostornih planova otežava planirani razvoj infrastrukture, a time i priključenje zainteresovanih proizvodača.

vodeći računa o generalnoj strateškoj odrednici o favorizovanju obnovljivih izvora, a prioritete odrediti prema kvalitetu resursa. Realizaciju projekata vršiti po prioritetima već definisanim u Nacionalnom planu, kao konačno opredjeljenje, nezavisno od donosioca odluka.

- Odluka o prioritetima mora biti donesena u Planu i to se mora dosljedno poštovati, osim ako se dođe do novih

stručnih i tehnoloških saznanja koja nameću promjene, ali opet uz cijelovite i sveobuhvatne analize.

- Utvrđeni prioriteti moraju definisati stavljanje objekata u pogon (priključen na mrežu prema istom Planu), uz jasno definisane uslove kakav je status elektroenergetskog sistema Crne Gore, odnosno energetskog sektora u cijelini.

- Sve sektorske analize i planovi moraju biti izraz analize postojećeg

ŠESTI DANI ELEKTRO INŽENIERA

ŠESTI DANI ELEKTRO INŽENIERA

stanja i projekcija razvoja dugoročno, sa analizom međusobnih uticaja pojedinih sektora.

- Nacionalni klimatski i energetski plan mora dati jasniju projekciju, ostvarenja javnog interesa, a to je obezbjeđivanje dovoljnih količina energije koje su potrebne za život i rad građana i poslovanje i razvoj privrednih subjekata i njihovo snabdijevanje na siguran, bezbjedan, pouzdan i kvalitetan način, kao i energetski razvoj Crne Gore, sa dokazanom profitabilnosti i izvozom energije u kontinuitetu.

- Oblast energetike se mora normativno urediti i obezbijediti obavezna primjena standarda. Pojedine procedure - građenje, priključenje, upravljanje i dr. se moraju svesti u okvire racionalnog, a svi energetski objekti i instalacije se moraju graditi u skladu sa zakonom, propisima i standardima, odnosno, moraju se obezbijediti dokazi, od strane ovlašćenih institucija, o njihovoj sigurnosti, tehničkoj ispravnosti i usaglašenosti sa pripadajućim standardima.

BOLJA VEZA IZMEĐU ZAKONA O ENERGETICI I ZAKONA O PLANIRANJU PROSTORA I IZGRADNJI OBJEKATA

Boris Ostojić, rukovodilac Direkcije za razvoj, pristup mreži i ICT u Crnogorskom elektrodistributivnom sistemu, je naveo da kada je u pitanju proizvodnja iz obnovljivih izvora, najveći izazov je pred operaterom distributivnog sistema. Kada se razmatra ova tema treba krenuti od strateškog dokumenta, kojim je planirano da do 2020. godine proizvodnja iz fotonaponskih sistema iznosi 16,5GWh. Realizovana proizvodnja do 2020. godine je 2,8GWh. Trenutno je na distributivnu mrežu priključeno 33 MHE, snage oko 61MW, pet fotonaponskih elektrana snage 2,2MW, kao i 58 kupaca-proizvodača snage 1,43 MW. Projektom "Solari 3000+" planirana je izgradnja kapaciteta snage 30MW. Trenutno postoje zahtjevi za 17 solarnih elektrana snage 36MW.

Cijeli proces planiranja priključenja novih proizvodača je kompleksan, posebno iz razloga što nije moguće uticati na ravnomjernost izvora, što stvara probleme za elektrodistributivnu mrežu. Prilikom davanja saglasnosti uzima se u obzir stanje mreže, s druge strane neophodno je kontrolisati kvalitet preuzete energije. Ostojić je naglasio da je neophodno napraviti bolju vezu između Zakona o energetici i Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata. Opštine treba pažljivo da donose odluke vezane za proizvodne objekte od opštег javnog interesa, kako ne bi ugrozili priključenje većeg broja kupaca-proizvodača. Država treba da razmotri mogućnost da se operatoru sistema omogući pokrivanje razlike između tehničkih i odobrenih gubitaka, kako bi se olakšalo poslovanje, a samim tim i omogućilo unapređenje infrastrukture.

Održan Četvrti međunarodni skup iz oblasti klimatizacije, grijanja i hlađenja

Autor: Jelena Pavićević Tatar

Četvrti stručni skup sa međunarodnim učešćem iz oblasti klimatizacije, grijanja i hlađenja "energija A+", u organizaciji Strukovne komore mašinskih inženjera IKCG, održan je 15. i 16. septembra u Podgorici.

Dvodnevni skupom, koji je okupio eminentna inženjerska imena – stručnjake iz Crne Gore, okruženja, Evrope, obilježen je jubilej – 35 godina Montralskog protokola, koji je 16. septembra 1987. prihvaćen u cilju ukidanja ili stavljanja pod nadzor proizvodnje, potrošnje i trgovine više od stotinu hemijskih supstanci koje štetno utiču na ozonski omotač. Datum potpisivanja protokola, koji je do danas ostao jedi-

Sa IV Stručnog skupa iz oblasti klimatizacije, grijanja i hlađenja, foto: ingkomora.me

FOURTH INTERNATIONAL MEETING IN THE FIELD OF AIR CONDITIONING, HEATING AND COOLING HELD

The fourth expert meeting with international participation in the field of air conditioning, heating and cooling "Energy A+", organized by the Professional Chamber of Mechanical Engineers of CEM, was held on September 15th and 16th in Podgorica.

The two-day meeting, which brought together eminent engineering names - experts from Montenegro, the neighboring countries, and Europe, marked the jubilee - 35 years of the Montreal Protocol, which was accepted on September 16, 1987 with the aim of abolishing or placing under supervision the production, consumption and trade of more than a hundred chemical substances that deplete the ozone layer. The date of the signing of the protocol, which has remained the only United Nations agreement to this day ratified by all the countries of the world, is marked as the International Day for the Preservation of the Ozone Layer.

SKUP MAŠINSKIH INŽENIERA

razmjenu znanja, iskustava i mišljenja svi koji su u tehnici klimatizacije, grijanja, hlađenja profesionalno angažovani ili su povezani sa ovom oblašću.

Skup, u organizaciji Strukovne komore mašinskih inženjera IKCG, obilježile su prezentacije, iskustvo i prisustvo naučnih radnika, istraživača, konstruktora, studenata, projektanta, izvođača radova i servisera iz oblasti klimatizacije, grijanja i hlađenja, kao i konsultanata, investitora, predstavnika proizvođača i trgovaca opreme za klimatizaciju, grijanje i hlađenje i državnih službenika iz oblasti izgradnje objekata i zaštite životne sredine.

Povodi za održavanje Stručnog skupa, kako su naveli organizatori, pored obilježavanja jubileja Montralskog protokola, su i donošenje mogućih odgovora na probleme izazvane energetskom krizom, odnosno predstavljanje rješenja koja podrazumijevaju povećanje energetske efikasnosti - racionalnije potrošnje i uštede energije.

Organizatori smatraju da održavanje ovakvih događaja obezbjeđuje stručnost članova IKCG u cilju napretka i popularizacije inženjerske djelatnosti u Crnoj Gori kao i uspostavljanje saradnje sa sličnim strukovnim organizacijama u inostranstvu. Cilj je i saradnja sa strukovnim organizacijama i državnim institucijama u izradi i donošenju propisa koji se tiču oblasti klimatizacije, grijanja i hlađenja, očuvanja čovjekove okoline i smanjenja uticaja na globalne klimatske promjene. Razmjenom iskustava i znanja na ovakvim događajima, kako navode organizatori, upoznajemo se sa novim razvojima tehnike i tehnologije kojima se postiže povećanje energetske efikasnosti, odnosno racionalnija potrošnja i ušteda energije.

Dvodnevni skup, međunarodnog

NAJVEĆI UMOVI TEŠKO BI OBJASNILI FENOMEN

Ilustracija iz rada "Ozon za život" Miodraga Macanovića

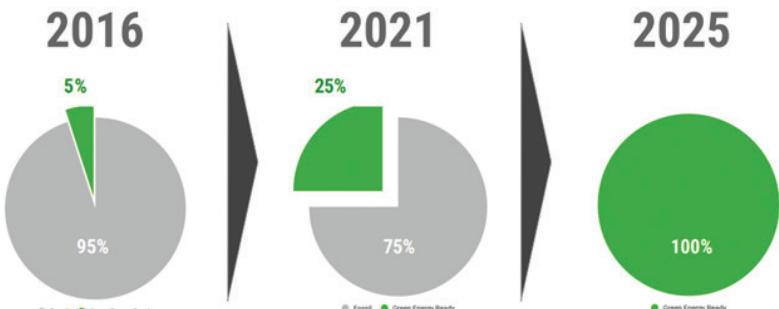
karaktera, obilježila su predavanja stručnjaka iz Grčke, Sjeverne Makedonije, Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore.

Akcenti su bili na primjerima dobre prakse nekih od najzanimljivijih projekata iz oblasti tehnike klimatizacije, grijanja i hlađenja, kao i na inovacijama u ovoj oblasti. Bilo je riječi o energetskoj efikasnosti i sistemima klimatizacije, grijanja i hlađenja, o smanjenju ugljen dioksida kao pro-

zvoda sagorijevanja fosilnih goriva, o projektovanju i izvođenju sistema hlađenja, ventilacije i klimatizacije, kao i o tržištu, struci, obrazovanju, standardima, normama, propisima u području klimatizacije grijanja i hlađenja. Brojna publika Stručnog skupa upoznala se i sa inovacijama kada je riječ o uređajima i opremom za klimatizaciju, grijanje i hlađenje, toplotnom izolacijom – zaštitom od buke i od požara, kao i upotreboom radnih materija u oblasti

VIESSMANN

... from fossil fuels to green energy ready*

Ilustracija rada Termotehnika u Jugoistočnoj Evropi

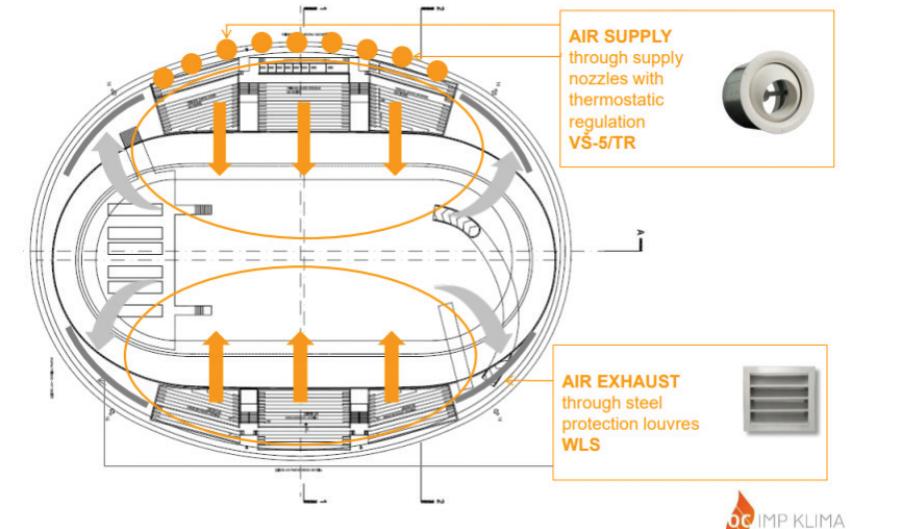
hlađenja (freon).

Uvodno predavanje, u okviru tematske cjeline Zaštita ozonskog omotača, kojom je i otvoren Međunarodni stručni skup posvećen oblasti klimatizacije, grijanja i hlađenja, održao je na temu "Ozon za život" Miodrag Macanović, ispred kompanije ENING, inače generalnog pokrovitelja događaja. O implementaciji propisa u oblasti zaštite ozonskog omotača govorila je Tatjana Boljević, ispred Agencije za zaštitu životne sredine Crne Gore dok je o implementaciji aktivnosti iz Montrealskog protokola u Republici Sjevernoj Makedoniji, govorila Simona Domazetovska.

Druga tematska cjelina posvećena energetici i ekologiji (Pogled u budućnost), obilježila su predavanja Marka Špoljarića iz Samsung Electronicsa, koji je govorio o izazovima ekološke i energetske tranzicije, kao i Bojana Grujičkog iz kompanije Viessmann, Beograd, koji je govorio na temu "Termotehnika u Jugoistočnoj Evropi, 'opasn'i izbori za budućnost'".

U okviru tematske cjeline posvećene uštedi energije i smanjenju CO₂ misije govorio je Tanasis Paligianis (Carier AHI), o mogućnostima dobijenim povratom toplote iz sistema za klimatizaciju dok su Tihomir Rengel (DHT Projekt, Zagreb) i Tomislav Stašić (Idea To Project, Zagreb) napravili analizu isplativosti smanjenja CO₂ otiska u industrijskom pogonu.

U okviru tematske cjeline naslovljene "Izabrana poglavlja iz oblasti odimljavanja i ventilacije", prezentacije radova imali su Željko Šiljar (Invento Pro, Zagreb"), koji je govorio o venilaciji podzemnih garaža - sistemima, numeričkoj analizi i sigurnosti, a o odimljavanju objekata sa navođenjem primjera iz prakse govorili su Miloš Đuri-

Ilustracija iz rada O sistemima rješenjima distribucije vazduha u sportskim halama

ca i Predrag Tomić (Systemair GmbH). O sistemskim rješenjima distribucije vazduha u sportskim halama govorio je Aleksandar Pjević (OC-IMP KLIMA).

Drugi dan Stručnog skupa otvorila je tematska cjelina posvećena oblastima grijanja, hlađenja i klimatizacije. O DX rješenjima za klima komore, o njihovoj primjeni i komfornoj klimatizaciji u industrijskim procesima (DX AHU Solution) govorio je Nenad Črnila (LG Electronics, Beograd), a o energetskoj efikasnosti sistema aktiviranja betonske konstrukcije na primjeru luksuzne privatne kuće, govorio je Nebojša Žakula (KAN-therm, Beograd).

Na temu "Izgradnja postrojenja, tehnologije i iskustva, novi projekti i izvori finansiranja" govorili su Zoran Kovljen (Hargassner) i Petar Vasiljević (KFW). O primjerima dobre prakse kada je riječ o izgradnji prve toplane koju je Gilles izgradio u Priboru 2018., govorio je Saša Vasiljević (zamjenik predsjednika Opštine

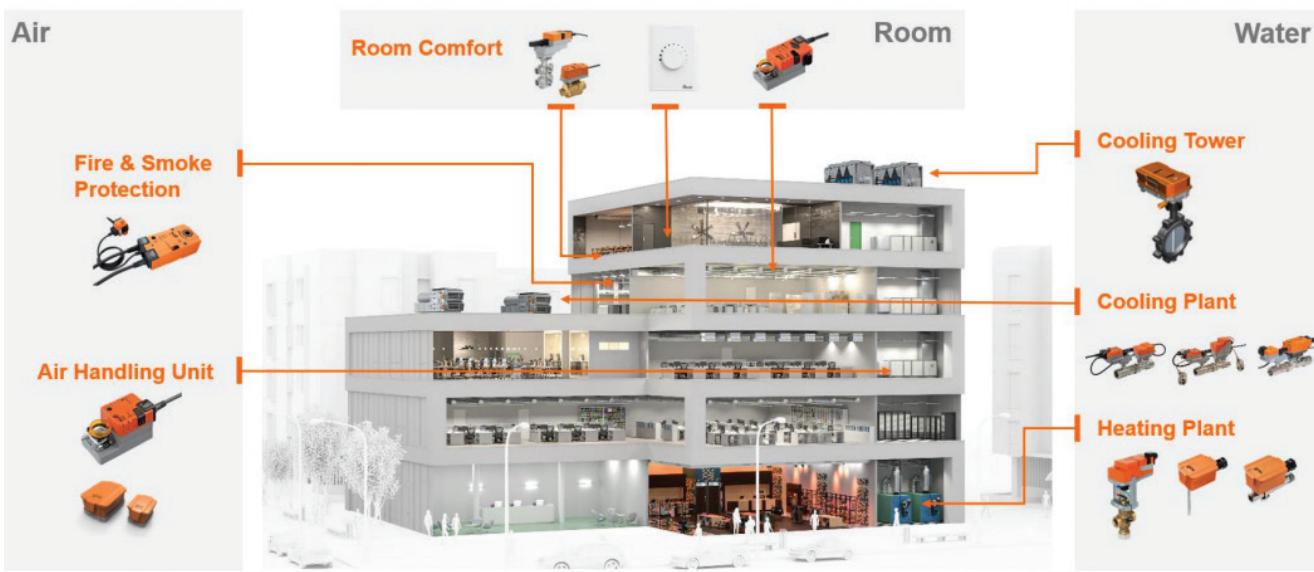
ne Pribor).

O energetskoj efikasnosti kroz naprednu električnu i hidrauličku kontrolu govorili su Benjamin Boro, Gjorgija Nastevski i Damir Simonović (IMI Hydronic Engineering, Beograd), dok je na temu "HVAC 4.0 za pametne i povezane zgrade - IoT za aktivno upravljanje energijom" govorio je Dejan Veličković (Danfoss, Beograd).

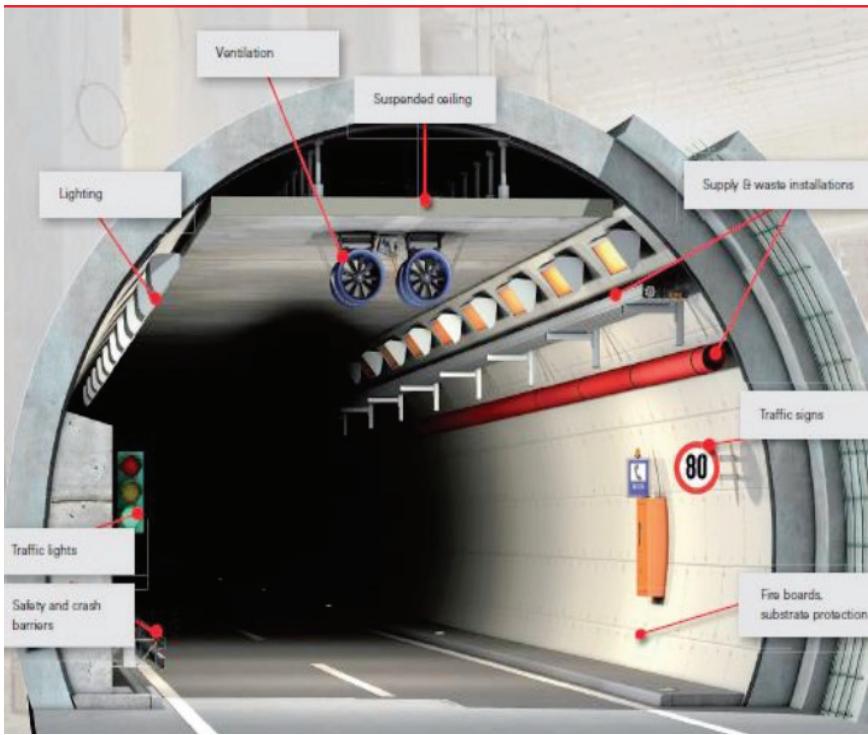
O izboru pritisno i temperaturno nezavisnih ventila i rješavanje "Low Delta T" sindroma, tema je o kojoj je govorio Branimir Petrović (Belimo Automation, Beograd), a o graničnim vrijednostima emisije dimnih gasova iz generatora topline kao i odgovarajućim tehničkim rješenjima kod ventilatorskih gorionika, govorio je Andrej Zifra (Weishaupt, Beograd).

Drugi dan Skupa obilježili su i Vasilis Zoidis (Interplast, Republika Sjeverna Makedonija, Grčka) koji je govorio o inovativnim sistemima plastičnih cjevovoda, na temu "WILO World"

SKUP MAŠINSKIH INŽENIERA

Ilustracija iz rada Rješavanje "Low Delta T" sindroma

Primjeri fiksiranja ventilatora na autoputu Podgorica-Mateševvo, foto: A. Ilić

govorio je Đorđe Đžulović (WILO Beograd), a predavanje Alena Ilića bilo je posvećeno fiksiranju ventilatora za odimljavanje sa dinamičkim ankerima na primjeru prakse autoputa Podgorica-Mateševvo.

Četvrto izdanje stručnog skupa iz oblasti klimatizacije, grijanja i hlađenja "energija A+" zaokruženo je panel diskusijom koja je bila posvećena Međunarodnom danu zaštite ozonskog omotača.

Organizator četvrtog stručnog skupa iz oblasti klimatizacije, grijanja i hlađenja "energija A+" je Strukovna komora mašinskih inženjera IKCG, a generalni pokrovitelj događaja je nikšićka kompanija ENING čije poslovanje je već dvadeset godina posvećeno oblastima termotehnike, termoenergetike i gasne tehnike.

Sponzori događaja su kompanije "Viesmann", "Systemair", ETG Grupa, "Timing" i Kancelarija za zaštitu životne sredine Crne Gore.

INICIJATIVA IKCG: PONOVO POKRENUTI OPREMU ZA IZRADU I OPRAVKU TURISTIČKE I VERTIKALNE SIGNALIZACIJE U NIKŠIĆKOJ PRVOJ SREDNJOJ STRUČNOJ ŠKOLI

Izgledno pokretanje proizvodnje

Autor: Svetlana Mandić

Prvu srednju stručnu školu iz Nikšića posjeduje opremu za izradu i opravku turističke i vertikalne saobraćajne signalizacije, stavljenu u pogon 2014. godine. Namjeni je, nažalost, poslužila veoma kratko, tako da se godinama ne koristi.

Na inicijativu Inženjerske komore Crne Gore i lokalne uprave Nikšića, pomenuta oprema bi ponovo mogla da bude od velike koristi.

“Prije sedam godina, u saradnji sa Ministarstvom turizma, bili smo angažovani na održavanju turističke signalizacije na magistralnim i regionalnim putevima u Crnoj Gori. To je obuhvatalo opravku konstrukcija po projektu, rešetkastih nosača i nosača u obliku L profila, zamjenu aluminijskih tabli, izradu novih tabli i postavljanje reflektujućih folija. Za potrebe opština Nikšić i Danilovgrad rađena je vertikalna saobraćajna signalizacija, a u realizaciju projektovanja i izrade su bili

angažovani učenici na praktičnoj nastavi, nastavnici i inženjeri”, kazao je za Pogled direktor Prve srednje stručne škole, Milomir Šumić.

Od tada mašine miruju. Prije četiri-pet godina članovi Strukovne komore Građevinskih inženjera, sasvim slučajno, razgovarajući na temu ne-

Radionica u Prvoj srednjoj stručnoj školi u Nikšiću, foto: S. Mandić

CEM INITIATIVE: LAUNCHING THE EQUIPMENT FOR CREATION AND REPAIR OF TOURIST AND VERTICAL TRAFFIC SIGNALS IN NIKŠIĆ'S FIRST VOCATIONAL SECONDARY SCHOOL

PROBABLE START OF PRODUCTION

The first vocational secondary school from Nikšić is equipment for the production and repair of tourist and vertical traffic signals put into operation in 2014. Unfortunately, it served its purpose for a very short time so it has not been used for years. At the initiative of the Chamber of Engineers of Montenegro and the local administration of Nikšić, the mentioned equipment could be of great use again. With the participation of the local administration and relevant ministries and the Government, if the idea is implemented the benefits would be multiple.

The safety of all traffic participants in the entire territory of Montenegro would increase significantly, for the biggest user of these products is the state itself. In the company, which would be formed by the Municipality, it would finally allow high school students to gain some practical knowledge from employed persons who perform that work on a daily basis. The annual import of these products to Montenegro worth several million euros would decrease, while production and eventually export would increase, which would as a consequence reduce the trade deficit by double the value and affect our GDP.

Oprema za izradu turističke i vertikalne saobraćajne signalizacije, foto: S. Mandić

kvalitetne saobraćajne signalizacije i opreme koja se ugrađuje uz puteve na teritoriji Crne Gore, saznali su da u nikšićkoj školi postoji oprema za izradu i opravku turističke i vertikalne saobraćajne signalizacije i da se ne koristi, a konkretna inicijativa da se ona ponovo aktivira došla je prije pola godine, kada je na čelo Inženjerske komore Crne Gore došao mr Nikola Luković, dipl.inž.grad.

“Bili smo u saznanju da mašina već neko vrijeme nije bila u funkciji, iako je prethodno služila za obavljanje praktične vježbe srednjoškolaca, ali i za rad u privredi, kao i da su se na toj mašini proizvodili vrlo kvalitetni saobra-

ćajni znakovi. Međutim, u tom periodu je krenula i izrada sadašnjeg Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata i sva inženjerska i stručna energija bila je usmjerena isključivo prema ovom pitanju ne bi li struka uspjela da spasi što se spasiti moglo, s obzirom da je bila isključena iz procesa u kom je morala učestvovati. Tako je ideja oko stavljanja u pogon ove mašine, kako se ispostavilo, na neki period stavljena po strani, da bih je, sada, kao novozabrani predsjednik IKCG, opet pokrenuo prije nekih pola godine”, kazao je Luković.

Ponovno stavljanje mašine u pogon, kako je istakao, može višestruko da koristi svim građanima Crne Gore. Luković objašnjava da su željni da okupe sve nadležne organe i da ideju prezentuju Vladu.

“Željeli smo da se predmetna mašina ustpi Opštini Nikšić ili drugom zainteresovanom pravnom licu ili ustanovi, koja bi mogla da je ponovo stavi u funkciju i pokrene proizvodnju za potrebe naše države. Trenutno, u Crnu Goru se uvozi saobraćajna oprema vri-

Miomir Šumić, direktor Prve srednje stručne škole u Nikšiću, foto: Privatna arhiva

Mr Nikola Luković, predsjednik IKCG, foto: ingkomora.me

jedna više miliona eura koja je u najvećem broju slučajeva nekvalitetna, a daci nemaju praktičnu nastavu iz ove oblasti. Zato smo prvo kontaktirali predsjednika Opštine Nikšić koji je primio na sastanak predstavnike IKCG i izrazio podršku ovoj ideji i iskazao spremnost da obezbijedi prostor za

Mr Miomir Vojinović,
ministar prosvjete u Vladi
Crne Gore, foto: gov.me

buduće preduzeće koje bi bilo u opštinskom vlasništvu. Nakon toga smo se obratili i Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma, koji su nadležni za turističku signalizaciju i koji imaju takođe probleme oko kvaliteta iste, koji su takođe iskazali spremnost da udr-

ženim snagama sa nama i Opštinom Nikšić krenu u tu priču. Na kraju smo se obratili i Ministarstvu prosvjete i svima IKCG se, nakon ovog posljednjeg uspješnog sastanka, povukla iz daljih dogovora smatrajući da njena stručna uloga u javnom doprinosu više nije potrebna i u nadi da će ove tri institucije zajedno sa Vladom naći najbolje moguće rješenje za građane”, objasnio je Luković.

Ministar prosvjete, mr Miomir Vojinović, kratko je za Pogled prokomentarisao da je Ministarstvo na čijem je čelu podržalo predlog da se visokokvalitetna mašinska oprema za izradu vertikalne saobraćajne signalizacije stavi u pogon.

“Dogovoren je da lokalna samouprava predloži modalitet saradnje Ministarstvu koje bi ga prihvatio ili dopunilo. Lokalni menadžment je tada iskazao želju da učestvuje u adaptaciji ustanova obrazovanja u tom gradu. Dogovoren je da se pripremi memorandum o zajedničkom ulaganju. Cilj predstavnika škole bio je da se oprema koju posjeduju iskoristi u proizvodnji u kojoj bi i oni učestvovali”, rekao je ministar.

Ukoliko ideja bude realizovana, uz učešće lokalne uprave i resornih ministarstava i Vlade, benefiti su, istakao je predsjednik Inženjerske komore Crne Gore, višestruki.

“Povećaće se značajno bezbjednost svih učesnika u saobraćaju na teritoriji cijele Crne Gore, jer najveći korisnik ovih proizvoda jeste upravo država. U preduzeću, koje bi formirala Opština, konačno će se opet omogu-

Luković: “Pokrenuti proizvodnju za potrebe Crne Gore”, foto: S. Mandić

Direktor Prve srednje stručne škole podsjetio je da bi stavljanje u pogon opreme za izradu i opravku turističke i vertikalne saobraćajne signalizacije bilo moguće uz zalaganje učenika, inženjera, nastavnika praktične nastave

POLITEHNIČKI CENTAR PO UGLEDU NA SLOVENAČKE

Šumić smatra da su sve srednje stručne škole u Crnoj Gori, što se tiče praktične nastave, u nezavidnoj situaciji.

“Privreda koja je postojala praktično više i ne postoji. Program dualnog obrazovanja samo djelimično može odgovoriti zahtjevu programa za realizaciju praktične nastave. Moja je ideja da ‘Prva srednja stručna škola’ i ‘Srednja stručna škola’ formiraju Politehnički centar, po ugledu na politehničke centre u Sloveniji, koji bi obrazovao kadrove za tržište rada iz oblasti elektro i mašinske energetike, a istovremeno bi bio servis pojedinih ministarstava, prosvjete, turizma, saobraćaja i slično. Škole bi zadrzale svoju individualnost, a zajednički bi se bavili, između ostalog, razvojem mehatroničkih i automehatroničkih sistema. Taj model bi, po mom mišljenju, trebalo primijeniti i u svim gradovima u Crnoj Gori gdje god je to moguće”, poručio je Šumić.

čiti praksa srednjoškolcima sa zapošlenim licima iz struke koji taj posao obavljaju svakodnevno. Smanje se godišnji uvoz u Crnu Goru ovih proizvoda u vrijednosti nekoliko miliona eura, a povećaće se proizvodnja i eventualno izvoz, što će smanjiti naš trgovinski deficit za duplu vrijednost i uticati na naš BDP. I na kraju, zaposliće se građani opštine Nikšić. Sa malo volje, komunikacije i zalaganja, jednim potezom ovoliko benefita”, kazao je Luković.

Direktor Prve srednje stručne škole podsjetio je da bi stavljanje u pogon

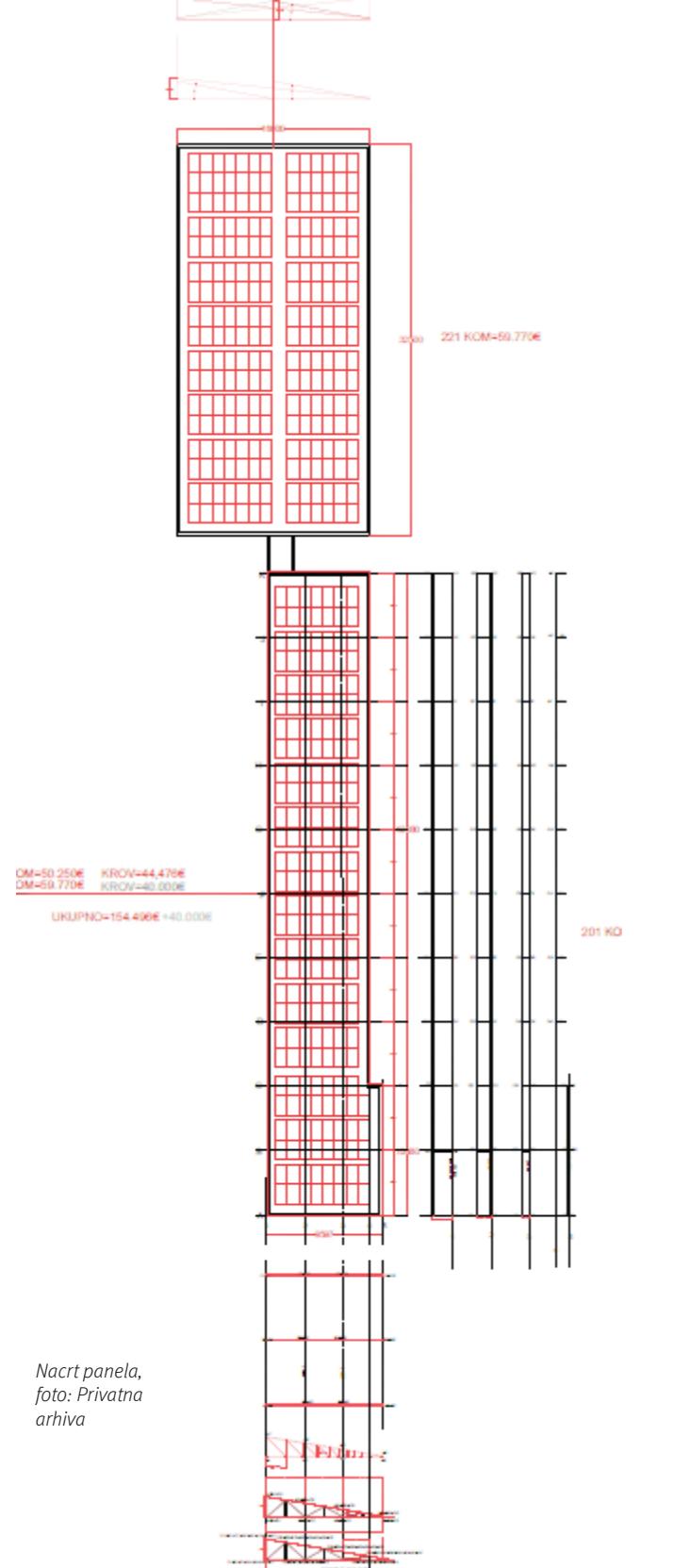
UŠTEDE UZ SOLARNE ELEKTRANE I SISTEM HIBRIDNOG GRIJANJA

Direktor Šumić se nuda da će, pored ponovnog stavljanja u pogon opreme za izradu i opravku turističke i vertikalne saobraćajne signalizacije, formiranja Politehničkog centra, budućnost imati i projekat solarnih elektrana i sistema hibridnog grijanja u školama i javnim ustanovama u Crnoj Gori. "Naša zemlja ima izvanredne uslove za izgradnju solarnih elektrana i solarnih kolektora s obzirom na intezitet sunčevog zračenja. Po tom osnovu mi smo u rangu Italije i Španije. U svim javnim ustanovama bi se ostvarile nevjerojatne uštede u grijanju i potrošnji električne energije. Energetski efikasni objekti bi omogućili odlične uslove za rad učenika i nastavnika u vrtićima, osnovnim i srednjim stručnim školama, kao i u drugim javnim ustanovama. Uštedjena sredstva bi se mogla koristiti za razvoj projekata i obrazovanje politehničkih centara", pojašnjava Šumić podsjećajući da se Prva srednja stručna škola i Srednja stručna škola u Nikšiću nalaze u grupi škola koje su obuhvaćene projektima energetske efikasnosti koje finasira njemačka vlada.

"Opština Nikšić se obavezala da napravi projekt rekonstrukcije krova objekta prilagođenog da se na njemu instalira solarna elektrana, od čega će koristi imati škole i Ministarstvo prosvjete, a što bi trebao da bude obrazac korišćenja energije iz obnovljivih izvora za sve škole i javne ustanove u Crnoj Gori. Zašto solarna elektrana i kakvi su benefiti? Troškovi električne energije u 2018. godini za moju matičnu školu iznose 18.368 eura, a investicija elektrane će se isplatiti za pet-šest godina, što znači da bi poslije ovog roka, izdvajanja Ministarstva po ovom osnovu bila 0 eura", rekao je Šumić.

Kako je objasnio, solarne elektrane bi resornom Ministarstvu i Vladi, a samim tim i građanima, donijele velike uštede u novcu.

"Troškovi grijanja se računaju 50 litara po učeniku što iznosi za moju matičnu školu 38.200 eura. Potrebno je uraditi hibridni sistem čime bi se novčana izdvajanja umanjila do 70 odsto, što znači da bi ušteda za troškove grijanja bila oko 25.000 eura. Ukupna izdvajanja Ministarstva prosvjete za grijanje i električnu energiju su za 2018. iznosila 56.568 eura, a pri ovim cijenama goriva na svjetskom tržištu ta izdvajanja bi bila neuporedivo veća. Poslije otpalačene investicije za solarnu elektranu i sistem hibridnog grijanja, ukupna ušteda samo u mojoj matičnoj školi iznosila bi oko 42.426 eura. Pri ovim

Nacrt panela,
foto: Privatna arhiva

cijenama goriva na tržištu, ta ušteda bi za moju matičnu školu bila preko 70.000 eura na godišnjem nivou", pojasnio je direktor Prve srednje stručne škole u Nikšiću.

Ukupna ušteda za grijanje i električnu energiju, prema njegovim riječima, iznosila bi 75 odsto, a uštedjeni novac svaka škola bi mogla da koristi za kvalitetne razvojne projekte, unapređenje nastave, edukaciju kadra. "Prema podacima na sajtu Ministarstva prosvjete, vrtiće, osnovne i srednje škole u Crnoj Gori pohađa 116.701 djece, i samo za grijanje je potrebno izdvojiti 7.585.565 eura (50 litara po učeniku ili 65 eura) i oko 20 eura po učeniku za utrošak električne energije, tj. 2.334.020 eura. Ukupni troškovi za električnu energiju i grijanje u vrtićima, osnovnim i srednjim školama su preko deset miliona eura, a ušteda koja se može napraviti je 75 odsto. Pri trenutnim cijenama goriva to je preko 12 miliona eura. Šta bi to značilo za Elektroprivredu Crne Gore, koja bi oslobođenu energiju mogla da proda na tržištu rada, nije teško zaključiti", poručio je Šumić.

Pored uštede novca, prema njegovim riječima, tu su i drugi benefiti, poput boljih uslova za rad za učenike i nastavnike, sticanje novih znanja iz oblasti obnovljivih izvora energije, kao i veliki broj novih, realnih, radnih mesta.

"Srednje stručne škole bi vrlo brzo prerasle u politehničke centre gdje bi bili obučavani kadrovi mašinske i elektrotehnike iz oblasti obnovljivih izvora energije, kao ekipe za servisiranje opreme, jer će to, u bliskoj budućnosti, biti naša nasušna potreba, a ovom projektu bi se svakako obradovali i ekolozi", zaključio je Šumić.

Pokretanjem pogona obezbijedila bi se kvalitetna praksa srednjoškolcima, foto: S. Mandić

opreme za izradu i opravku turističke i vertikalne saobraćajne signalizacije bilo moguće uz "nevjerovatno zalaganje učenika, inženjera, nastavnika praktične nastave i zato što u školi postoji odličan inženjerski i majstorski kadar".

"Za realizaciju ovog posla smo koristili naše remontovane konvencionalne mašine, strugove, glodalice, bušilice, brusilice, kao i mašine koje smo dobili pareko programa CHF-a, abkant i ekscentar prese, mašinske makaze sa kružnim i paralelnim noževima, linije za zavarivanje i kater i ploter. Sve mašine i oprema su u funkciji, a da bi se nastavio proces proizvodnje, konkretno vertikalne saobraćajne signalizacije i sa ponosom bi mogli reći da je to rad njihovih učenika i nastavnika", zaključio je Šumić.

Sa tribine: Mladi inženjeri i inženjerke: Naš put ka Evropi, foto: Privatna arhiva

SA TRIBINE IKCG: MLADI INŽENJERI I INŽENJERKE - NAŠ PUT KA EVROPI

Uspjeh uz prenesena iskustva i stručna usavršavanja

Autor: Krsto Minić, dipl.inž.građ.

FROM THE FORUM OF CEM: YOUNG ENGINEERS - OUR PATH TO EUROPE

SUCCESS WITH TRANSFERRED EXPERIENCES AND PROFESSIONAL TRAINING

Dani politehnike, događaj koji se drugu godinu za redom održava na Fakultetu za Politehniku na Univerzitetu Donja Gorica polako prelazi u tradiciju, a program realizovan od šestog do osmog oktobra obuhvatao je pored studentske izložbe i promocije magistarskih radova i panel diskusiju "Prilike za studente – prakse i razmjene". Drugo izdanje Dana politehnike obilježila je i tribina u organizaciji Inženjerske komore Crne Gore (IKCG) posvećena mladim inženjerima, a za studente je organizovana i posjeta gradilištu kompanije SAMBIC construction u Podgorici. Druženje je zatvorio dr Aleksandar Dajković predavanjem "Spomen obilježja: između idealja i realnosti" koje je održano na

Polytechnic Days, an event held for the second consecutive year at the Faculty of Polytechnics of the University of Donja Gorica, is slowly growing into a tradition, and the program realized from October 6th to 8th included the panel discussion "Opportunities for students - internships and exchanges", in addition to the student exhibition and promotion of master's theses. The second edition of Polytechnic Day was marked by a forum organized by the Chamber of Engineers of Montenegro (CEM) dedicated to young engineers, and the students' visit to the construction site of the SAMBIC construction company in Podgorica. The meeting was closed by Aleksandar Dajković PhD with a lecture "Memorials: between ideals and reality", which was held at Barutana. The forum of CEM entitled "Young engineers and female engineers: Our path to Europe" brought together young engineers who spoke about personal experiences from the work process so far and expressed views on how constant improvement and constant work in a professional sense is necessary in order to keep up with upcoming European and global competition that dictates new work dynamics and standards.

Barutani.

Ovom prilikom osvrnuću se na tribinu posvećenu mladim inženjerima, u organizaciji IKCG koja je sa Fakultetom za Politehniku na Univerzitetu Donja Gorica potpisala Sporazum o saradnji koji podrazumijeva uspostavljanje mehanizma za razmjenu iskustava, znanja, ekspertiza i dobrih praksi.

Naime, u petak sedmog oktobra, održana je Tribina Inženjerske komore Crne Gore pod nazivom "Mladi inženjeri i inženjerke: Naš put ka Evropi". Tom prilikom, mlađi inženjeri, a inače članovi IKCG, iznijeli su lična iskustva iz dosadašnjeg radnog procesa kao i svoje stavove vezane o tome koliko je stalno usavršavanje i konstantan rad na sebi u stručnom smislu neophodan kako bi se ispratila nova nadolazeća, evropska i globalna konkurenca koja diktira novu dinamiku rada i standarde.

Tribinu je otvorio predsjednik IKCG, Nikola Luković, koji je u svom obraćanju prisutnim studentima Politehnike predstavio funkciju i značaj IKCG za inženjere, kako mlađe, tako i starije. Takođe, predsjednik IKCG je govorio i o svim benefitima koje članstvo u IKCG nosi sa sobom kao što su mogućnosti edukacije na raznim kursevima, zatim putovanja i prisustvo na različitim stručnim okupljanjima, a posebno je istakao značaj poznanstava i prenošenja znanja i iskustva među članovima Komore.

Nakon predsjednika IKCG, podijum su zauzele mlađe snage koje predstavljaju i budućnost krovne inženjerske institucije u zemlji. Prvo se predstavila Tamara Mračević, studentkinja treće godine osnovnih studija Politehnike, koja je govorila o svom prvom radnom iskustvu stečenom zahvaljujući IKCG.

"Krajem ljetnjeg semestra prethod-

Tribinu je otvorio mr Nikola Luković, predsjednik IKCG, foto: Privatna arhiva

Tamara Mračević, studentkinja treće godine osnovnih studija Politehnike, foto: Privatna arhiva

ne akademске godine prijavila sam se za obavljanje stručne studentske prakse koju je Fakultet za Politehniku organizovao u saradnji sa Inženjerskom komorom. Praksu sam odradivila u arhitektonskom studiju 'OOUR', zajedno sa kolegom sa fakulteta, Balšom Lazovićem. Tokom trajanja prakse, stekla sam dodatna znanja iz oblasti projektovanja, kako teorijska tako i praktična, što tokom studija nemamo priliku da steknemo u tolikom intenzitetu. Prilika da učestvujem u ovakovom programu, pomogla mi je da steknem uvid u poslovni ambijent i sve aktivnosti koje se odvijaju u njemu, što mi daje prednost za poslove u budućnosti. Takođe, obavljanje prakse mi je pomoglo da izaberem oblasti kojima želim da se bavim nakon završetka studija, razvijem sebe kao ličnost, kao i da izđem iz zone komfora. Svo vrijeme imala sam punu podršku IKCG za sva potrebna pitanja i sugestije", kazala je

Na tribini su mladi inženjeri iznijeli iskustva iz dosadašnjeg radnog procesa kao i svoje stavove vezane o tome koliko je stalno usavršavanje i konstantan rad na sebi u stručnom smislu neophodan kako bi se ispratila nadolazeća, evropska i globalna konkurenčija koja diktira novu dinamiku rada i standarde

je koncept koji je IKCG nedavno napravila vezano za formiranje registra mlađih inženjera odlična odluka kako bi njihova mišljenja ugledala svjetlost dana. Poučena svojim iskustvom i znanjem koje je stekla na univerzitetima van granica naše države, Jovana je istakla da su stalno profesionalno usavršavanje i konstantan napredak jedini i pravi put da pratimo korak nadolazećih promjena koje diktira globalna konkurenčija te da ćemo na taj način biti konkurentni na evropskom

Izlaganje Jovane Škuletić, dipl.inž.arch, foto: Privatna arhiva

u svom izlaganju studentkinja Tamara Mračević.

Jovana Škuletić je kroz svoju prezentaciju mlađim kolegama prenijela svoja iskustva koja je doživjela tokom studiranja van Crne Gore, prvo u Novom

Sadu, a zatim i u holandskom Groningen. Tokom svoje prezentacije imala je nedvosmislenu poruku za buduće kolege, a to je da mišljenja mlađih inženjera moraju biti dostupna svima koji u taj svijet tek zalaze i smatra da

tržištu rada i prepoznati od stranih poslodavaca. Takođe, kao neko ko je na početku svog radnog vijeka, približila je studentima utiske iz svojih prvih radnih dana nakon završenih studija i dala im savjete za koje smatra da će im biti korisni.

Kao jedan od mlađih inženjera sa već zavidnim radnim iskustvom, prisutnima se predstavio Krsto Minić, inženjer hidrotehničkog smjera na Građevinskom fakultetu Univerziteta Crne Gore. U sklopu svoje prezentacije studentima, govorio je o prvim radnim danima na gradilištu koji su bili veoma zahtjevni. Ponosan na svoje iskustvo koje već četiri godine stiče u kompaniji "Vigoris Ecotech", Krsto je budućim kolegama prenio poruku da su fakultet i teorija jedno, a praksa sasvim nešto drugo, te da jedno bez drugog nijesu cjelina i da se kompletan inženjer postaje jedino kada se te dvije stavke objedine. Poručio je i to da se svaki trud na kraju isplati te da nema uspjeha bez velikog rada i odričanja. Posebno je istakao ponos zbog članstva u IKCG koju smatra kao drugu kuću za inženjere jer ona predstavlja utočište za svoje članove u svakom momentu njihovog profesionalnog puta.

Njegovim izlaganjem je zatvorena tribina Inženjerske komore Crne Gore pod nazivom "Mlađi inženjeri i inženjerke: Naš put ka Evropi".

Zajednička poruka predstavnika IKCG bila je da buduće kolege ne treba da se plaše stupanja na poslovnu scenu te da su greške sastavni dio tog procesa sazrijevanja u stručnom smislu, kao i da budu sigurni da nikad nijesu sami i da je to put koji svi moramo da prođemo, i da se učenje nikad ne zaustavlja, a samim tim ni naš napredak i ulaganje kako u struku tako i u javni interes.

Krsto Minić, dipl.inž.grad, foto: Privatna arhiva

ČLANSTVO U IKCG NAKON SPECIJALISTIČKIH STUDIJA

„Prva kuća u vašem životu je vaš dom, gdje živite i gdje živi vaša porodica. To je osnovna ćelija našeg društva i svih nas. Osim ove kuće, inženjeri i inženjerke, tokom svog školovanja dobijaju i drugu kuću, a to je njihov matični univerzitet, fakultet, kada postaju akademski građani. Međutim, naše kolege dobijaju i svoju treću kuću, a to je Inženjerska komora Crne Gore. Do sada je bila praksa da se ta treća kuća pojavljuje u trenutku kada kolege žele da dobiju državna ovlašćenja, pri čemu od momenta završetka fakulteta treba da prođu tri godine rada u struci, kako bi to pravo stekli. Mi smo u Komori prepoznali upravo kao problematične te tri godine čekanja i otudivanja da bi ste zadovoljili svoj osjećaj pripadnosti nekoj grupi, esnafu. Zato smo, od skoro, omogućili svim inženjerima i inženerkama, nakon završenih specijalističkih studija, da odmah kao mlađi inženjeri i po vrlo povoljnim uslovima mogu da se učlane u IKCG i da koriste sve benefite kao ostali inženjeri osim da se biraju i budu birani u organe i tijela Komore. Dakle, omogućili smo im kontinuitet pripadnosti kako bi znali da imaju na koga da se oslone i nakon završenih osnovnih studija, da smo tu da im pomognemo dalje i da im olakšamo pri preuzimanju svih odgovornih zadataka koji ih očekuju. Tu se druže sa starijim kolegama, uče od njih, razmjenjuju iskustva, nalaze poslove itd. Na taj način mi im praktično omogućavamo lakšu i manje stresnu tranziciju iz jedne, učeničke, u drugu - radnu sredinu“, kazao je o povezivanju Komore i mlađih inženjera, Nikola Luković, predsjednik IKCG.

Tri predstavnice SKA IKCG postale članice WFEO

Autor: Jelena Pavićević Tatar

Svjetska federacija inženjerskih organizacija (WFEO) primila je u svoje članstvo tri predstavnice Strukovne komore arhitekata Inženjerске komore Crne Gore. Dr Milica Vujošević, mast.inž.arch., Andrijana Jokić, dipl.inž.arch. i mr Tamara Marović, dipl.inž.arch., su u veoma kratkom periodu, na prijedlog Strukovne komore arhitekata, zahvaljujući svojim uspješnim profesionalnim biografijama i angažovanjima, postale članice WFEO, međunarodne organizacije koja ujedinjuje multidisciplinarnе inženjerske organizacije iz cijelog svijeta.

Sve veća uključenost predstavnika IKCG u rad WFEO je ogroman uspjeh za inženjersku struku i ovom prilikom o budućim angažovanjima unutar Svjetske federacije inženjerskih organizacija predstavljamo i razgovaramo sa uspješnim mladim i lijepim crnogorskim arhitekticama.

MILICA VUJOŠEVIĆ, ČLANICA KOMITETA MLADIH INŽENJERA

Dr Milica Vujošević, mast.inž.arch., na predlog Strukovne komore arhitekata IKCG izabrana je za članicu Komiteta mlađih inženjera - budućih lidera (Young Engineers / Future Leaders

Vujošević: Cilj ove radne grupe je uključivanje mlađih inženjera u vodeće svjetske aktivnosti radi sticanja i dijeljenja znanja i iskustva, kako bi se što bolje pripremili za buduće rukovodeće uloge u društvu

Dr Milica Vujošević,
mast.inž.arch.,
foto: Privatna arhiva

Committee - YE/FL), Svjetske federacije inženjerskih organizacija (World Federation of Engineering Organizations - WFEO), koji je već održao prvi sastanak 17. juna 2022.

Svjetska federacija inženjerskih organizacija (World Federation of Engineering Organizations) je međunarodna organizacija koja ujedinjuje multidisciplinaryne inženjerske organizacije širom svijeta. Osnovana je u Parizu 1968. godine od strane 50 naučnih i tehničkih asocijacija iz cijelog svijeta,

THREE REPRESENTATIVES OF CEM'S PCA BECAME MEMBERS OF WFEO

The World Federation of Engineering Organizations (WFEO) accepted three representatives of the Professional Chamber of Architects of the Chamber of Engineers of Montenegro as members. Milica Vujošević, Ph.D., grad.arch., Andrijana Jokić, grad.arch., and MSc Tamara Marović, grad.arch., for their successful professional engagements and at the suggestion of the Professional Chamber of Architects have become members of WFEO (an international organization that unites multidisciplinary engineering organizations from all over the world) in a very short period of time. The increasing involvement of CEM representatives in the work of WFEO is a huge success for the engineering profession, and on this occasion we present and discuss future engagements within the World Federation of Engineering Organizations with successful, young and beautiful Montenegrin architects.

pod pokroviteljstvom United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). Inženjerska komora Crne Gore, kao krovna inženjerska organizacija u našoj državi, članica je ove federacije.

Dr Milica Vujošević diplomirala je 2009. godine na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu gdje je i 2015. odbranila doktorsku disertaciju "Modeli energetski efikasnih

gradskih hotela u klimatskim uslovima Beograda". Vujošević je angažovana u Udružnju arhitekata KANA (Ko Ako Ne Arhitekt), članica je IKCG kao i Saveza arhitekata Crne Gore.

"Kao zvanični predstavnik Komore, izabrana sam za člana Komiteta mlađih inženjera/budućih lidera (Young Engineers / Future Leaders Committee - YE/FL). Cilj ove radne grupe je uključivanje mlađih inženjera u vodeće svjetske aktivnosti radi sticanja i dijeljenja znanja i iskustva, kako bi se što bolje pripremili za buduće rukovodeće uloge u društvu", istakla je dr Milica Vujošević približavajući svoj prvi angažman kao članice Komiteta mlađih inženjera.

"Na prvom sastanku, koji je održan 17. juna, dogovoren je učešće IKCG u seriji webinara sa primjerima dobre inženjerske prakse iz zemalja članica, koje Komitet organizuje za mlade inženjere iz cijelog svijeta. U pripremi je odabir predavača koji će Komora predložiti da predstave određene građiteljske izazove i dostignuća iz naše prakse. Primjera ima dosta, traže se teme koje će biti od koristi velikom broju inženjera na svim meridijanima. Takođe su u pripremi predavanja ostalih predstavnika u ovom radnom tijelu, koji dolaze iz raznih krajeva svijeta, od Amerike do Kine, tako da će i naši inženjeri biti iz prve ruke upoznati sa načinom rada i rješavanja problema u najrazličitijim kontekstima", kazala je arhitektica Vujošević naglašavajući da je riječ o predstojećoj zanimljivoj seriji predavanja koja će imati uticaj na proširivanje vidika i motivaciju inženjera za ostvarivanje novih profesionalnih pobeda. O svim aktivnostima po pitanju dje-

Andrijana Jokić,
dipl.inž.arch., foto: Privatna arhiva

lovanja Komiteta mlađih inženjera/budućih lidera, zainteresovani će biti blagovremeno obavještavani na zvaničnom sajtu IKCG kao i na društvenim mrežama koje Komora aktivno koristi u cilju boljeg informisanja članstva.

ANDRIJANA JOKIĆ, ČLANICA ODBORA ZA INŽENJERSTVO I ZAŠTITU ŽIVOTNE SREDINE

Na predlog Strukovne komore arhitekata IKCG, arhitektica Andrijana Jokić, koja je ujedno potpredsjednica Skupštine SKA, izabrana je za članicu Odbora Svjetske federacije inženjerskih organizacija (WFEO) za inženjer-

stvo i zaštitu životne sredine.

Andrijana Jokić je diplomirala na Arhitektonskom fakultetu UCG u Podgorici i specijalizovala se u oblasti urbanizma. Kao stručna saradnica i konsultantkinja radila je u Sekretarijatu za održivi razvoj i infrastrukturu Cetinje, Ministarstvu prosvete, angažovana je na projektima koje vodi UNICEF.

Učestvovala je na brojnim domaćim i međunarodnim radionicama, kao i na nekoliko studijskih platformi u inostranstvu. Od 2018. angažovana je u Glavnem gradu Podgorici kao savjetnica u Kancelariji glavnog gradskog arhitekta i u Savezu arhitekata Crne Gore od 2017. kao koordinatorka projekta u čije ime je i suosnivačica KOLEKTOR-a. Od 2019. koordinatorka je Balkan Architecture Forum, gdje je navedena i kao suosnivačica, a od 2022. predsjednica Revizorske komisije. Članica je i Izvršnog odbora Konsultativnog odbora arhitekata i arhitektica srednje i istočne Europe (SHARE Architects).

“Inženjerska komora Crne Gore, kao članica Svjetske federacije inženjerskih organizacija (WFEO), koja broji više od 30 miliona članova, predložila je više svojih članova i članica za mesta u komisijama i odborima Federacije, između ostalih i za mjesto u Odboru za inženjerstvo i zaštitu životne sredine (CEE). Sva radna tijela Federacije posvećena su monitoringu i aktivnostima na postizanju 17 ciljeva održivog razvoja, postavljenih od strane Ujedinjenih nacija. Glavni fokus rada Odbora za inženjerstvo i zaštitu životne sredine je cilj broj 13, odnosno Klimatska akcija, ali ne zanemarujući značaj i posvećivanju ciljevima kao što su Čista voda i sanitarni uslovi, Dostupna i obnovljiva energija, Industrija, inovacije i infrastruktura i Održivi gradovi i zajednice“, približila je arhitektica Jokić rad Svjetske feda-

cije, konkretno rad Odbora za inženjerstvo i zaštitu životne sredine (CEE).

“Klimatske promjene, jedan od najvećih globalnih izazova današnjice, sa nekada nemjerljivim uticajem na kvalitet života i svijeta oko nas, iziskuju borbu u kojoj je potrebno preuzeti hitne akcije. UN su u tom smislu postavile jasne prioritete, na čijim osnovama se zasniva rad Odbora za inženjerstvo i zaštitu životne sredine“, ističe arhitektica Jokić naglašavajući da Odbor definiše razvoj, primjenu i promociju ekološki održive i odgovorne inženjerske prakse i tehnologije, kao i prilagođavanje infrastrukture uticajima klimatskih promjena, smanjenje resursa i povećanje populacije.

“Ono čemu Odbor posvećuje posebnu pažnju je promocija inženjerskih praksi za ublažavanje klimatskih promjena, koje rezutiraju integracijom klimatskih mjera u nacionalne politike, strategije i planiranja, što znači da je prepoznata izuzetno važna uloga inženjera u kreiranju nacionalnih planova za klimatske promjene. U tom smislu, Odbor svojim članovima nudi mogućnost analize postojećih dokumenata, kao i podršku u organizaciji i sprovođenju bilo kakvih aktivnosti koje se bave pitanjima održivog razvoja.

Osim što je Odbor pripremio dokument - Kodeks prakse za inženjere o principima prilagođavanja klimatskim promjenama, u planu je i priprema dokumenta za inženjere koji će se bazirati na obezbjeđivanju karbon-zero budućnosti“, kazala je Jokić izdvajajući i organizaciju značajnih događaja u cilju razmjene najboljih inženjerskih praksi prilagođenih klimatskim promjenama, značajan broj webinara, seminara, konferencija, bloga Klimatske priče, kao i dokumenta Odbora, dostupnih na stranicama WFEO. Jokić je napomenula

da je zahvaljujući radu Odbora za inženjerstvo i zaštitu životne sredine, 2019. godine donijeta WFEO Deklaracija o klimatskim vanrednim situacijama.

Mladi inženjeri prepoznati su kao ključni u postizanju ciljeva održivog razvoja

“Značaj inženjerstva u borbi sa klimatskim promjenama, ogleda se i u našim mogućnostima za dizajn i razvoj infrastrukture koja će biti otporna na sve vremenske prilike, odnosno neprilike. Odbor neprestano sarađuje sa ostalim radnim tijelima Federacije, naročito Odborom žena u inženjerstvu kao i Odborom mladih inženjera/budućih lidera“, istakla je Jokić komentarišući i sve veće angažovanje mladih inženjera u svim radnim tijelima, čemu je i svjedočila na prvom sastanku Odbora, održanog u julu 2022.

“Mladi inženjeri prepoznati su kao ključni u postizanju ciljeva održivog razvoja, s obzirom na to da predstavljaju i trenutne aktivne aktere u ovom procesu, ali i buduće lideri u njihovom sprovođenju. Značaj učešća mladih inženjera u ovakvim odborima ogleda se u prilici da stižu i dijele znanja i iskustva sa starijim kolegama, koja će kasnije biti u prilici da implementiraju kroz svoj rad i doprinos zajednici“, zaključila je arhitektica Andrijana Jokić.

TAMARA MAROVIĆ, ČLANICA ODBORA ZA INŽENJERING I INOVATIVNE TEHNOLOGIJE

Mr Tamara Marović, dipl.inž.arh, članica Izvršnog odbora Strukovne komore arhitekata IKCG, izabrana za članicu

 Odbor Svjetske federacije inženjerskih organizacija (WFEO), Komitet za inženjerstvo i inovativne tehnologije (CEIT) postavio je ciljeve u oblasti tehnološkog napretka u dijelu identifikovanja i promovisanja odgovarajućih tehnologija održivog razvoja, posebno u kontekstu ciljeva održivog razvoja u okvirima relevantne Agende Ujedinjenih nacija

odbora Svjetske federacije inženjerskih organizacija (WFEO) za inženjerstvo i inovativne tehnologije.

Tamara Marović je diplomirala na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta Crne Gore u Podgorici, dok je magistrala na Fakultetu za politehniku, UDG. Po završetku studija radila je u arhitektonskom biro u Baru (2015-2017). Od 2014. godine kroz NVO Urbanizam i arhitektura grada (URBAR) radi na projektima koji se odnose na urbani dizajn i pravilnu valorizaciju prostora, kroz najrazličitije projekte u urbanim jezgrima (projekti parkova, prostorne instalacije, konferencije, predavanja, izložbe). Od 2017. godine radi u Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, najprije u Direktoratu za planiranje prostora, a zatim u Direktoratu glavnog državnog arhitekta. Prisustvovala je brojnim radionicama i konferencijama u zemlji i inostranstvu, u svojstvu učesnika, predavača i ko-organizatora. Bila je i koordinatorka istraživačkog procesa i predavačica na ljetnjoj školi u organizaciji Univerziteta „Syracuse – Faculty of Architecture, New York“ (2019). Od 2021. godine članica je Izvršnog odbora Strukovne komore arhitekata pri IKCG.

“Odbor Svjetske federacije inženjerskih organizacija (WFEO), Komiti-

tet za inženjerstvo i inovativne tehnologije (CEIT) postavio je ciljeve u oblasti tehnološkog napretka u dijelu identifikovanja i promovisanja odgovarajućih tehnologija održivog razvoja, posebno u kontekstu ciljeva održivog razvoja u

Mr Tamara
Marović,
dipl.inž.
arh, foto:
Privatna
arhiva

okvirima relevantne Agende Ujedinjenih nacija.

Veoma je značajna primjena svjetskih sistema i pristupa ovoj oblasti, pa su benefiti članstva i ciljevi koje bi trebalo da postignemo u budućem periodu: identifikacija novih inovativnih tehnologija za održivi razvoj; razmjena inovativnog inženjerskog iskustva u izgradnji održivog društva; i unapređenje nacionalne i međunarodne saradnje u cilju promovisanja inovativnog tehnološkog inženjerstva za sistemsko unapređenje održivosti u svijetu“, približila je rad i buduće ciljeve Komiteta za inženjerstvo i inovativne tehnologije, mr Tamara Marović. Ona je naglasila da je sve više mladih inženjera zainteresovano za rad Inženjerske komore, kao i za preuzimanje obaveza i aktivno učešće u radu WFEO, što je, kako je kazala, od ključnog značaja za našu državu upravo zbog primjene znanja i iskustava svjetske organizacije inženjera.

“Takođe, aktivna uloga u praćenju tehnoloških inovacionih trendova i identifikovanje novih inovativnih tehnologija od suštinskog je značaja za ispunjavanje Agende održivog razvoja Ujedinjenih Nacija do 2030. godine, što je obaveza koju smo kao država preuzeli, pa je put ka ostvarivanju ovih ciljeva u značajnoj mjeri olakšan sa slijedom angažmanom inženjera u WFEO“, zaključila je Marović.

CANU: LEKSIKON LIKOVNE UMJETNOSTI CRNE GORE

Pogled u izabranom društvu

Leksikon likovne umjetnosti Crne Gore u dva toma, CANU, foto: canu.me

Časopis Pogled IKCG predstavljen je u Leksikonu likovne umjetnosti Crne Gore, jedinstvenoj publikaciji koja predstavlja ukupnu

umjetničku kulturu naše zemlje, u izdanju Crnogorske akademije nauka i umjetnosti (CANU).

Akademik Niko Martinović, glavni i

odgovorni urednik Leksikona istakao je da se "ovaj sveobuhvatni pregled izuzetnog umjetničkog bogatstva temelji na iskustvima generacija istraživača, novim saznanjima i savremenim naučnim pristupima. Primarni cilj Leksikona je, kako ističe akademik Martinović, da crnogorskoj i evropskoj javnosti, adekvatno univerzalnim leksikografskim standardima i metodološkim principima, integralno prezentuje, u svim hronološkim fazama, kompleksnu, heterogenu umjetničku kulturu Crne Gore, koja i idejno i formalno izražava epohe u čijim okvirima je stvarana.

"U Leksikonu je uz tradicionalne umjetničke discipline – slikarstvo, vađarstvo i arhitekturu, obrađena i građa iz kulturne povijesti vezana za pojedine stilove i stilske epohe, sljedstveno standardnoj periodizaciji i denominaciji – pristorija, antika, srednji vijek, novi vijek, moderna i postmoderna. Takođe, prezentovani su elementi iz šireg kulturnog konteksta: muzeji, galerije, akademije, umjetnička udruženja i umjetnički časopisi. Integralna građa obrađena je u formi biografskih i predmetnih članaka", zapisao je urednik Leksikona akademik Niko Martinović.

Promocija Leksikona likovne umjetnosti Crne Gore, koji je objavljen u dva toma, održana je sredinom juna 2022. u Mužičkom centru Crne Gore. Na pre-

Sa promocije Leksikona u Mužičkom centru Crne Gore, foto: pobjeda.me

ko 1.100 strana, u više od 1.500 odrednica i uz 919 ilustracija, po prvi put je u enciklopedijskoj formi sintetizovano i prezentirano znanje o likovnoj umjetnosti Crne Gore do današnjih dana.

Devetnaest uglednih autora, predvođenih akademikom i glavnim i odgovornim urednikom ovog izdanja Nikom Martinović, tri godine je oblikovalo Leksikon. Arhitekta Slobodan Mitrović, jedan od autora podsjetio je na promociji da je u Leksikonu likovne umjetnosti Crne Gore sabrano preko 300 arhi-

tekata i isto toliko graditeljskih djela.

"Ovaj posao je bio istovremeno istraživački i tražio je neko vrijeme. Nijesmo mogli doći do nekih podataka. Nećete vjerovati - ne znamo ko je projektovao bivši dom JNA. Grdno sam vrijeme potrošio tražeći taj podatak, komunicirao desetine kolega, institucija... Takođe, hotel 'As' u Perazića Dolu je jedno graditeljsko čudo, ali ne znamo autora. Ne znamo ni autora projekta Instituta 'Simo Milošević' u Igalu. Navodim te primjere zbog neprofesionalnog odno-

LEKSIKON LIKOVNE
UMJETNOSTI CRNE GORE
Tom I-II

Govore:

Akademik Niko Martinović, glavni i odgovorni urednik, prof. dr Saša Brajović, prof. dr Aleksandar Čilikov, prof. dr Maja Durić i Slobodan Mitrović, arhitekta

Srijeda, 15. jun 2022. Mužički centar Crne Gore, Podgorica

Svijet u izgradnji

Direktor Jadranskog sajma na otvaranju, foto: adriafair.co.me

OTVOREN 55. JADRANSKI SAJAM U BUDVI

U okviru 55. Jadranskog sajma u Budvi otvorene su tri manifestacije: 43. Sajam građevinarstva, 9. Sajam energetike i 1. Sajam startupa. Jadranski sajam, sa dugom tradicijom, postao je prepoznatljivo mjesto okupljanja uspješnih privrednika, kolektiva, mjesto prezentacija novih dostignuća, inovacija, značajnih poslovnih kontakata. Izdanje, 55. po redu, održano je u periodu od petog do osmog oktobra 2022. u saradnji sa Inženjerskom komorom Crne Gore.

Direktor Jadranskog sajma doc. dr Rajko Bujković, u pozdravnom govoru osvrćući se na aktuelne sajmove i uslove u kojima su organizovani, naglasio je da je Sajam kao tržišna institucija koja vrši značajnu promotivno-prodajnu funkciju u nacionalnoj

privredi, jednako uspješno realizovaо svoju misiju kroz vrijeme u ambijentu sasvim različitih privrednih sistema i državnih okvira.

“Cijeneći ukupne okolnosti u privredi te socioekonomске okolnosti, nakon dovogodišnje pandemije, a posebno specifičnosti koje prate ak-

THE VIEW

WORLD IN CONSTRUCTION

The View brings news about events, projects, realizations from various engineering fields that marked both the domestic and the world scene. We draw attention to events supported by the Chamber of Engineers of Montenegro, such as the 55th Adriatic Fair in Budva, marking of World Architecture Day, and the posthumous publication of the book by Dijana Radević, a master's student at the Faculty of Architecture. We also give an overview of the recently marked event - the European Night of Researchers, with an emphasis on the panel discussion "Women in Science". We present world-famous projects, such as NASA's first planetary project in defense of the earth, we get to know this year's Nobel laureates for physics, as well as attractive architectural designs that marked the world.

tivnosti Jadranskog sajma, kalendar sajmova u 2022. godini realizovan je pod motom ‘Za novi početak’, kazao je direktor Bujković. On se posebno zahvalio članovima Odbora direktora kao i Inženjerskoj komori Crne Gore koja je dala značajnu podršku u organizovanju događaja. Ovogodišnje sajamske manifestacije potvrdile su interancionalni karakter - pored domaćih bile su prisutne i kompanije iz Albanije, Srbije, Njemačke i Poljske.

Otvarajući jesenje sajamske manifestacije, predsjednik Inženjerske komore Crne Gore mr Nikola Luković, dipl.inž.građ. uputio je zahvalnost Komore na prilici da se pokaže volja i spremnost da se sačuva građevinska struka.

Inženjerska komora čvrsto stoji protiv svih partikularnih interesa koji se predstavljaju da rade u ime opštег interesa, protiv svih prisvajanja i privatnih interpretacija zajedničkog dobra. Inženjerska komora priznaje samo jedan interes, a to je interes struke sačinjen od pojedinačnog dobra svakog od nas. Smatrali smo da je ovo važno, da opet kažemo na glas i Jadranski sajam bio je odličan povod za to”, kazao je na otvaranju Luković ističući da je u tom

CRNA GORA

Predsjednik IKCG na otvaranju Sajma, foto: adriafair.co.me

cilju i pružena opravdana i zaslужena podrška Jadranskom sajmu.

“Ova zemlja je dala velike graditelje, sjajne inženjere i inženjerke i razvila kvalitetne prakse koje ne smiju biti žrtve loših odluka. Jadranski sajam je jedna od takvih praksi i mi je moramo zajednički čuvati. Moramo njegovati 50 godina dugo nasleđe Sajma i obezbijediti sebi mogućnost da na jednom mjestu vidimo u kom se smjeru razvija naša struka i šta je to što nam velike građevinske firme iz inostranstva mogu ponuditi. Ovo je uvijek bila jedinstvena prilika i da odmjerimo svoju snagu, bez lažnog samopouzdanja, ali i bez lažne skromnosti. Želim da vi, mladi ljudi, jedva čekate neki naredni sajam kao priliku da se predstavite i da vam se predstave”, kazao je Luković.

Tim ispred Komore je želio da pruži svoj pečat organizaciji sajma, tako da je uoči prvog dana Građevinskog sajma predavanje održala dr Nina Serdar, profesorica na Građevinskom fakultetu UCG, koja je govorila o budućoj praksi inženjera - preuzimanju novog građevinskog pisma prema standardima Evrope i razvijenog svijeta.

Izvor: jadranskisajam.me

SVJETSKI DAN ARHITEKTURE OBILJEŽEN JUBILEJOM

Arhitektonski fakultet, Univerzita Crne Gore, sedmog oktobra 2022., obilježavanjem dvije decenije postojanja studijskog programa Arhitektura (2002-2022), dodjelom diploma svršenim studentima i Plaketa zahvalnosti pojedincima i partnerskim institucijama, proslavio je Svjetski dan arhitekture, kojim se skreće pažnja na važnost uloge arhitekte u društvu.

“Dvije decenije je rasta i razvoja našeg stabla, sa rezultatom od preko 1000 upisanih studenata i preko 600 diplomiranih, kao i stalno visoko interesovanje za upis na ovaj studijski program. Čini se opravdanim odvažni čin pokretanja škole arhitekture u Crnoj Gori i trajno pamćenje ovog istrijskog trenutka”, kazala je dekanica Arhitektonskog fakulteta prof. dr Svetlana Perović na svečanosti priređenoj povodom jubileja. Ona je istakla da studenti Arhitektonskog fakulteta ne rijetko osvajaju priznanja na nacionalnim i međunarodnim manifestacijama arhitekture i urbanizma, ravnopavno

sa fakultetima sa višestruko brojnijim resursima. Fakultet je, kako je kazala, u procesu formiranja alumni zajednice, odnosno zajednice nekadašnjih studenata, koja demonstrira snagu Fakulteta i ostvarene domete. Perović je naglasila da je Dan kada Fakultet obilježava značajni jubilej posvećen svim profesorima koji su ugradili snažnu energiju u razvoj studija arhitekture.

Na prvom mjestu, pomenula je profesora Aleksandra Kekovića, koji je zasadio “stabilo u istoriji crnogorske kulture i visokog školstva”, 2002. godine, osnivanjem studijskog programa na Građevinskom fakultetu UCG, kako je sam rekao “najznačajnijim svojim projektom u arhitekturi”.

Za znanje i dominantan pečat u razvoju studija arhitekture, Plaketu zahvalnosti dekanica Perović je uručila profesorima koji su završili svoj radni angažman: prof. dr Svetislavu Popoviću, prof. dr Dušanu Vuksanoviću, prof. dr Rifatu Alihodžiću, prof. dr Ratku Mitroviću i mr Dušanu Lazarevskom.

Obilježavanje dvije decenije postojanja studijskog programa Arhitektura, foto: ucg.ac.me

Retrospektiva Aleksandra Baćka Kekovića

Retrospektivna izložba utemeljivača studija arhitekture na Univerzitetu Crne Gore, prof. Aleksandra Baćka Kekovića, otvorena je 11. oktobra u zgradici Rektorata UCG, u Podgorici. Dekanka Arhitektonskog fakulteta prof. dr Svetlana Perović je iskazala zahvalnost porodici profesora Kekovića, Strukovnoj komori arhitekata IKCG na podršci u otvaranju izložbe koja je upozorila na osjetljivost, značaj i odgovornost bavljenja profesijom arhitekte.

„Izložba obiluje raznolikim primjerima materijalnosti, funkcije i forme, sa ciljem da angažuje publiku u doživljavanju različitih iskustava autora iz različitih konteksta“, kazala je Perović.

Sjećanje na profesora i susret sa njim devedestih godina prošlog vijeka u velikom amfitetaru Arhitektonskog fakulteta u Beogradu, evocirao je njegov student - danas profesor na Arhitektonском fakultetu u Podgorici, Veljko Radulović.

„Od prvog dana pa do završetka studija prepoznali smo te zanimljive osobine koje je profesor imao, prije svega jednu vrhunsku vještinsku da animira pažnju mlađih ljudi, da im razgori entuzijazam koji je svojstven formativnom periodu i što je najvažnije da strastvenom pričom o arhitekturi, projektovanju, prostoru, učini smislenim naš boravak u tim klupama. Svako ko je došao da studira arhitekturu i ko je osjećao neku vrstu entuzijazma shvatio je da je na pravom mjestu, u pravo vrijeme, i sa pravim ljudima“, kazao je Radulović.

Atmosfera sa otvaranja retrospektive Aleksandra Baćka Kekovića, foto: ucg.ac.me

Priznanje za doprinos razvoju Arhitektonskog fakulteta uручено je i prof. dr Dragana Komatinu, Filipu Aleksiću i mr Bori Lučiću.

O radu i rastu kroz vrijeme svjedočiće, kako je najavila dekanica Perović, i

monografija Arhitektonskog fakulteta koja je u pripremi.

Perović je izrazila nadu da će u ovoj godini Arhitektonski fakultet ozvaničiti početak radova na daljoj izgradnji objekta - zgrade Fakulteta. Podsetila

Prof. dr Svetlana Perović, dekanica Arhitektonskog fakulteta, foto: ucg.ac.me

je da je uz podršku uprave Univerziteta Crne Gore i zalaganje mr Bora Lučića pokrenut postupak tenderske procedure u Upravi javnih radova u vrijednosti 3,5 miliona eura, za rekonstrukciju i dogradnju objekta ukupne površine 5.000m².

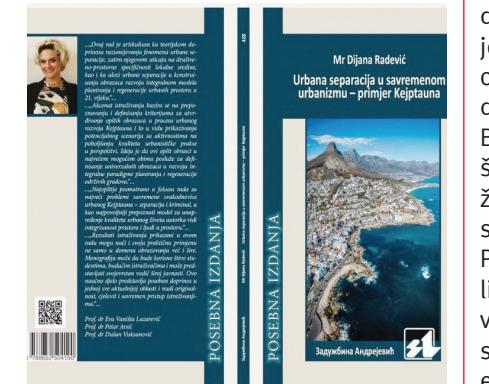
Na kraju, Perović je uručila zahvalnice na dugogodišnjoj saradnji i podršći Vladi Crne Gore, Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Inženjerskoj komori Crne Gore, Strukovnoj komori arhitekata, Glavnom gradu Podgorica, i prorektoru za internacionalnu saradnju prof. dr Frančesku De filipisu, sa Politehnike u Bariju, Italiji. Ona je izrazila zahvalnost i IPC Tehnopolisu iz Nikšića, fakultetima, rukovodstvu UCG, ali i svim partnerskim institucijama u zemlji i inostranstvu sa kojima Arhitektonski fakultet sarađuje.

Prodekanica za međunarodnu saradnju Fakulteta prof. dr Slavica Sta-

CRNA GORA

Promocija posthumno objavljenje knjige Dijane Radević

Promocija posthumno objavljenje knjige magistrantkinje Arhitektonskog fakulteta Dijane Radević „Urbana separacija u savremenom urbanizmu - primjer Kejptauna“, održana je sedmog oktobra 2022. u Narodnoj biblioteci „Radosav Ljumović“ u Podgorici. Knjiga je nastala kao rezultat njenog magistarskog rada, odbranjenog 2019. godine, a izdata posthumno, 2022. u izdanju Zadužbine Andrejević iz Beograda, uz podršku Glavnog grada Podgorica, Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma Crne Gore, Inženjerske akademije Crne Gore i Inženjerske komore Crne Gore.

Naslovna strana knjige mr Dijane Radević

matović Vučković predstavila je međunarodnu saradnju kroz različite aktivnosti, usko povezanu sa naučno-istraživačkim radom, razvojnim projektima, saradnjom sa međunarodnim institucijama i fakultetima, o čemu je posebnu riječ imao i prodekan za nauku Vladimir Bojković.

Izvor: ucg.ac.me

ŽENE NAUČNICI O SVOM PUTU U OKVIRU EVROPSKE NOĆI ISTRAŽIVAČA

U okviru Evropske noći istraživača, događaja koji se istovremeno realizuje u preko dvjesta evropskih gradova, održana je krajem septembra panel diskusija na temu „Žene u nauci“, u Bemax areni u Podgorici, sa ciljem da šira javnost sazna više o životu i radu žena koje se u Crnoj Gori i inostranstvu bave naučnoistraživačkim radom. Prof. dr Milena Đukanović, doc. dr Milica Kosović-Perutović, dr Jana Mišurović i dr Jelena Mlušković govorile su o svojim naučnim karijerama u oblasti elektrotehnike i 3D štampe, ekološki prihvatljivih sinteza novih koordinacionih jedinjenja, fizičke hemije i fizike elementarnih čestica.

Publika je aktivno učestvovala i postavljala pitanja u vezi sa njihovim pozitivnim i negativnim iskustvima u radu i građenju karijere žene-naučnica. Panelistkinje su upoznale široj javnosti sa značajnim rezultatima ostvarenim u oblasti nauke i inženjerstva, i motivisale mlade ljude da istražno rade na svom profesionalnom razvoju.

Evropsku noć istraživača organizovali su Fondacija za promovisanje nauke - Prona i JU Prirodnjački muzej Crne Gore.

Glavni događaj Noći istraživača u Crnoj Gori, pod sloganom „Oblikuj budućnost“, realizovan je 30. septembra u Bemax areni u Podgorici. Takođe, promotivni događaji organizovani su širom države, kako bi se široj populaciji, a prije svega mlađima, približio raznoliki svijet nauke i njegov uticaj na svakodnevni život, kao i da bi se stimulisalo interesovanje za istraživačku karijeru.

Dvanaestočasovni program posvećen nauci i promjenama koje donose nove tehnologije dramatično mijenjači svijet, obilovalo je demonstracijama eksperimenata, interaktivnim prezentacijama, radionicama, naučnim tribinama. Pokazalo se da Festival podiže nivo naučne pismenosti u Crnoj Gori i na efektan način približava nauku široj populaciji!

Izvor: ucg.ac.me

Auto-put Princeza Ksenija otvoren je 13. jula, foto: B. Pejović, vijesti.me

OTVORENA PRVA DIONICA CRNOGORSKOG AUTO-PUTA

Prva, 41,5 kilometar duga dionica auto-puta u Crnoj Gori, koja povezuje Smokovac na periferiji Podgorice i Mateševu nadomak Kolašina na sjeveru, svečano je puštena u saobraćaj 13. jula 2022. na Dan državnosti.

Auto-put nazvan po crnogorskoj princezi Kseniji, koji bi u perspektivi trebalo da poveže Bar sa mjestom Boljare, na sjeveru Crne Gore (na granici sa Srbijom), gradila je u prethodnih

Prva dionica predstavlja četvrtinu ukupne dužine auto-puta kroz Crnu Goru, foto: B. Pejović, vijesti.me

CRNA GORA

Ukupna dužina prve dionice auto-puta je 41,5 kilometara, sa 20 mostova na glavnoj trasi, devet mostova na rampama petlji, dva nadvožnjaka, osam podvožnjaka, 7,2 kilometra betonskih zidova, kao i 16 dvocijevnih tunela

sedam godina kineska državna kompanija China Road & Bridge Corporation (CRBC). Četrdeset jedan kilometar auto-puta, iako najkomplikovaniji za izgradnju zbog konfiguracije terena, predstavlja četvrtinu planiranog auto-puta kroz Crnu Goru u dužini od 170 kilometara.

Ukupna dužina prve dionice auto-puta je 41,5 kilometara, sa 20 mostova na glavnoj trasi, devet mostova na rampama petlji, dva nadvožnjaka, osam podvožnjaka, 7,2 kilometra betonskih zidova, kao i 16 dvocijevnih tunela.

Od otvaranja 13. jula pa do kraja

Do kraja septembra auto-putem je prešlo preko 600.000 vozila, foto: B. Pejović, vijesti.me

septembra 2022, prema podacima na sajtu Monteputa, auto-putem Princeza Ksenija prošlo je 618.000 vozila.

Kako je nedavno saopšteno iz Ministarstva kapitalnih investicija (MKI), završetak izrade Studije opravdanosti auto-puta i Idejnog projekta za drugu dionicu od Mateševa do Andrijevice prolongira se do kraja 2022, iako su bili očekivani u junu. Pomenuti doku-

menti su ključni zbog dobijanja informacija koliko bi koštala naredna dionica duga 23,5 kilometara, nakon čega bi uslijedila i izrada Gavnog projekta. Kako prognoziraju u MKI do raspisivanja tendera za izbor izvođača radova moglo bi doći tokom 2024. godine. Prema ranijoj procjeni, izgradnja druge dionice bi mogla trajati dvije godine.

Izvor: investitor.me/vijesti.me

Ukupna dužina prve dionice je 41,5 kilometra, foto: B. Pejović, vijesti.me

LANSIRAN PRVI CRNOGORSKI SATELIT

Crna Gora je sedmog oktobra 2022. u ranim jutarnjim satima lansirala prvi satelit u svemir iz sela Viš, u okolini Danilovgrada, u organizaciji Montenegro Space Research (MSR). Ovu mladu ekipu čine Nina Drakulić, Nikola Perović i Filip Jovičević koji su pokrenuli prvi projekat svemirskog istraživanja u našoj zemlji.

Uz pomoć prvog probnog satelita CubeSat izmjerena su i analizirana UV zračenja, stanje ozona iznad naše države, a dobili smo i prve fotografije svemira sa jednog crnogorskog satelita.

CubeSat, kao prvi crnogorski satelit, ima poseban značaj i ulogu. U pitanju je probni projekat za lansiranje ključnog projekta "Luča" koji je mnogo kompleksniji i podrazumijevaće dvije faze i misije.

"Nastojimo da podignemo svijest o značaju naučno-istraživačkih projekata i poduhvata, jer to je ključ opstanka naše planete. Uz podršku ministarstva i saradnju sa državnim institucijama, možemo da Crnu Goru učinimo jednim od centara svemirske industrije u ovom dijelu Evrope", kazali su iz Montenegro Space Researcha.

Osnivači projekta navode da u našoj zemlji ne postoji dovoljno prostora za proizvodnju tehnoloških inovacija, ali da se nadaju da će se iz godine u godinu situacija mijenjati na bolje.

Prema pisanju Portala Volim Danilovgrad, satelit će preletjeti Podgoricu i krenuti ka Cetinju i dostići maksimalnu visinu od 38km nakon čega će sletjeti u cetinjskoj opštini.

Izvor: volimdanilovgrad.me

Lansiran prvi crnogorski satelit iz sela Viš, foto: volimdanilovgrad.me

Prve fotografije svemira sa crnogorskog satelita, foto: volimdanilovgrad.me

CRNA GORA

SVIJET

NASA: PRVI PLANETARNI TEST ZA ODBRANU ZEMLJE

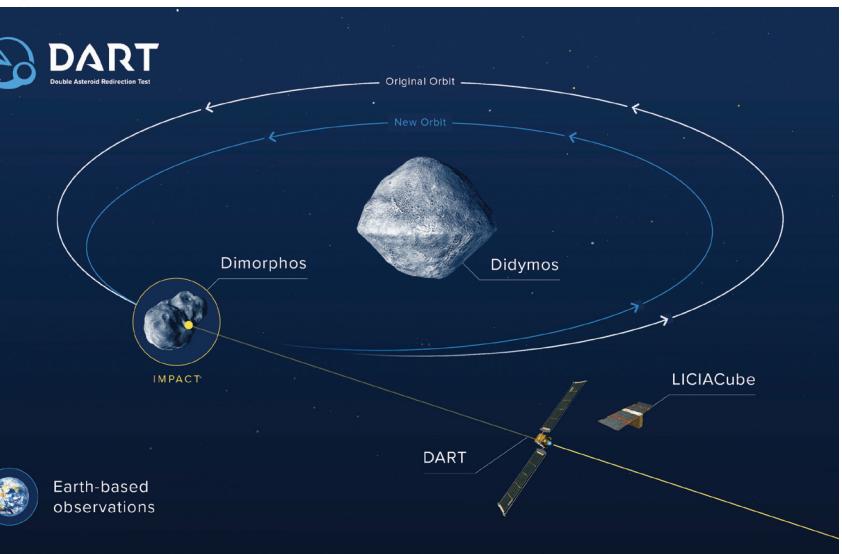
Američka svemirska agencija NASA ispisala je istoriju izvođenjem "prvog planetarnog testa za odbranu" Zemlje. Šest mjeseci nakon lansiranja, Nasina svemirska letjelica Dart izvela je planirani udar na predviđeni asteroid. Vozilo "impaktor" u obliku kocke, veličine automata za piće sa dva pravougaona solarna niza, uletjelo je u asteroid Dimorphos, veličine približne fudbalskom stadionu, a potom se samouništio (sedmi oktobar, 2022) na oko 11 miliona kilometara od Zemlje.

Finale misije je bilo test sposobnosti svemirske letjelice da promjeni putanju asteroida čistom kinetičkom silom, udarajući u objekat velikom brzinom. To je bio prvi pokušaj na svijetu da se promjeni kretanje asteroida ili bilo kog nebeskog tijela. Dart je lansiran raketom SpaceX u novembru 2021. godine.

Nebeska meta Darta je asteroid prečnika oko 170 metara koji kruži oko pet puta većeg matičnog asteroida koji se zove Didimos kao dio binarnog para sa istim imenom.

Dimorphos i Didimos su mali u poređenju sa kataklizmičnim asteroidom Čiksulub koji je udario u Zemlju prije nekih 66 miliona godina, zbrisavši oko tri četvrtine biljnih i životinjskih vrsta na svijetu, uključujući dinosauruse. Prema naučnicima NASA i stručnjacima za planetarnu odbranu, manji asteroidi su daleko češći i predstavljaju veću teorijsku zabrinutost u bliskoj budućnosti.

Dart je letio direktno u Dimorphos brzinom od 24.000 km/h, udarajući ga dovoljno snažno da pomjeri svoju orbitalnu stazu bliže svom većem praćem asteroidu. Kamere na udarnom elementu i na mini svemirskoj letjelici

NASA: Misija prvog planetarnog testa za odbranu Zemlje, foto: nasaspaceflight.com

veličine aktovke koja je puštena iz Dart-a nekoliko dana unaprijed, dizajnirane su da snime sudar i posalju slike nazad na Zemlju.

Naučnici su potvrdili da je orbita 160 metara široke svemirske stijene, poznate kao Dimorphos, promijenjena poslije udarca sonde Dart. Dartovo dostignuće dokazuje da bi takva ide-

ja funkcionalisala, pod uslovom da je pokrenuta dovoljno rano i da asteroid nije previše masivan.

Misija Dart koštala je 330 miliona dolara, a pripremana je sedam godina. Ovo je bio prvi tekst planetarne odbrane s ciljem sprečavanja potencijalno katastrofalnog sudara meteorita sa Zemljom.

Izvor: investitor.me/bbc.com

Uspješno pomjeranje kretanja asteroida, foto: nasaspaceflight.com

NOBEL ZA REVOLUCIONARNA ISTRAŽIVANJA U KVANTNOJ MEHANIČI

Francuz Alen Aspe, Amerikanac Džon Klauzur i Austrijanac Anton Cajlinger dobitnici su ovogodišnje Nobelove nagrade za fiziku za istraživanja u domenu kvantne mehanike - nauke koja prirodu opisuje pomoću čestica manjih od atoma. Sproveli su revolucionarne eksperimente koristeći prepletene fotone, gdje se dvije čestice ponašaju kao jedna jedinica čak i kada su razdvojene. U pitanju su pionirska istraživanja o kvantnim informacijama.

"Tehnologija zasnovana na kvantnoj informaciji je polje koje se brzo razvija. Može biti značajna u oblastima kao što je bezbjedan prenos informacija, kvantno računarstvo i tehnologija senzora", rekla je Eva Oslo, članica Nobelovog komiteta za fiziku.

Njihov rad mogao bi da bude dobra osnova za razvoj novih računara i telekomunikacionih sistema kojim je nemoguće pristupiti.

Alen Aspe je 75-godišnji profesor Univerziteta Pari-Sakle i Politehničke škole, Džon Klauzur je fizičar koji ima sopstvenu firmu u Kaliforniji, dok je Anton Cajlinger profesor bečkog Univerziteta. Oni su 2010. godine bili i dobitnici Volfove nagrade za fiziku, koja se poslije Nobelove, smatra drugim najprestižnijim priznanjem u oblasti fizike, ali i hemije.

Iz Nobelovog komiteta navode da su Aspe, Klauzur i Cajlinger sproveli revolucionarne eksperimente koristeći zapletenu kvantnu stanju, gdje se dvije čestice ponašaju kao jedna jedinica čak i kada su razdvojene. Riječ je o nečemu što se zove "zapletenost" u kojoj dvije ili više kvantnih čestica - obično fotona, čestica svjetlosti - mogu biti snažno povezane kada su veoma udaljene, iako nisu fizički povezane. Njihovo zajedničko stanje može biti njihova energija ili njihov obrt. Riječ je o čudnom fenomenu, koji je čuveni Albert Ajnštajn nazvao "sablasnom akcijom na daljinu".

Teorijsku osnovu je 1960-ih razvio sjevernoirski fizičar Džon Stjuart Bel, ali su Aspe, Klauser i Cajlinger tada sproveli eksperimente kako bi pokazali da je fenomen stvaran i da bi mogao da ima praktičnu upotrebu. Izvor: bbc.com

Saopštenje dobitnika Nobelove nagrade za fiziku 2022, foto: bbc.com T News Agency/ Jonas Ekstromeria REUTERS

SVIJET

Stadion je projektovan da se stopi sa prirodom, foto: inhabitat.com

U DOSLUHU S PRIRODOM

U kineskom gradu Quzhou izgrađen je vijugavi betonski stadion ugrađen u zemlju i prekriven travnatim krovom. Autor ove neobične građevine je poznati studio MAD Architects.

Projektovan da izgleda kao dio prirode, stadion od 33.731m² ima 30.000 mesta. Autori kažu da njegova unutrašnjost podsjeća na krater, a tu su i talasasta sjedišta koja svojim di-

zajnom prate okolni pejzaž. Ofarbana različitim nijansama zelene boje, ona povezuju građevinu sa okolnim brdima istovremeno čineći kontrast bijeloj nadstrešnici stadiona.

Quzhou je grad udaljen 400 kilometara od Šangaja, okružen šumama. Stadion Quzhou se nalazi u centru istoimenog sportskog parka koji je trenutno u izgradnji i prostiraće se na

Stadion se nalazi u centru sportskog parka, foto: inhabitat.com

SVIJET

blizu 700.000m². Arhitekte ističu da će ovo biti najveći kompleks na svijetu koji je zaštićen zemljom, a da pejzaž podsjeća na naučnu fantastiku. Djelomično utonuo u zemlju, oblik stadiona Quzhou kreiran je u odnosu na planinski greben koji se može vidjeti sa lokacije. Stadion ima nagnutu fasadu sa devet ulaza i oslonjen je na 60 stubova napravljenih od betona. MAD je dizajnirao ulaze u zgradu sa dvostrukom zakrivljenim površinama koje podsjećaju na talase, dok su zidovi napravljeni od betonskih ploča sa teksturom nalik drvetu. Iznad stadiona se nalazi dugačka samonoseća nadstrešnica napravljena od čelika. Stadion je projektovan da apsorbuje, skladišti i infiltrira kišnicu, a ovaj sistem će ga zaštiti od oštećenja koja bi mu kiša nanijela, dok će istovremeno smanjiti potrošnju energije i temperaturne fluktuacije.

Sportski park Quzhou gradiće se u dvije faze i uključivaće fiskulturnu salu sa 10.000 mesta, muzej nauke i tehnologije, zatvoreni bazen, hotele, omladinski centar i maloprodajne objekte.

Izvor: inhabitat.com/gradjevinarsvo.rs

Nova urbana tehnološka četvrt, foto: archdaily.com

ŽIVA LABORATORIJA ZA INOVACIJE

Nova urbana tehnološka četvrt, iza čijeg razvoja стоји kompanija URB iz Уједињених Арапских Емирата, planirana је за изградњу у области Al Džadaf у Дубају. Пројекат има за циљ да створи преко 4.000 радних места у урбаним технологijама, образovanju и обuci, те поželi добродошлицу превузетницима да подстакну колаборativni tehnološki ekosistem.

Kварт назван Urban Tech District тако ће обезбједити објекте за обоку, истраживање, конференције, пословне инкубације, просторе са zajedничким столовима и намјенске кancelarije. Такође ће бити дом Urbanog tehnološkog instituta, који би требало да покрене иновације улагanjem у примјенjena истраживања и омогућавањем javno-privatnog partnerstva. Концепт који стоји иза Urban Tech Districta креће се око идеје да иновацијски и истраживачки центри попут овог могу дати информације о развоју будуćih градова.

Градски округ са свим техничким могућностима настоји да пружи решења за изазове у доступности hrane, производnji energije, sakupljanju vode

i upravljanju nultim otpadom. Такође има за циљ да развије праведnije uslove života integracijom tehnologija u planiranje градова, а истовремено се бави изазовима животне средине и пријетњама klimatskih promjena.

Planirano је да подручје постане distrikt sa nultom emisijom ugljenika,

dok ће takođe помоći partnerskim preduzećima da сmanje sopstveni otisk ugljenika.

Od svakog превузетца у округу се очekuje да се upiše u program angažovanja zakupaca за постизање nulte emisije угљenika, који би требало да се pozabavi emisijama подизањем kolektivne svijesti i optimizacijom operativnih performansi. Unutrašnji prostori имају biofilni дизајн за промовисање blagostanja и побољшање kancelarijskog okruženja. Okrug нudi širok spektar fleksibilnih radnih područja, од којих сва интегришу зелено и природне елементе као доказан начин за повећање kreativnosti, produktivnosti i сreće zaposlenih.

Izdvojeni prostori са дрвећем и uređenim баštама такође су интегрисани у дизајн округа. Urban Tech District има за циљ да пружи neophodnu подршку иноваторима и превузетницима да развију градове који су пријатniji за живот и отпорни.

Izvor: archdaily.com/gradnja.rs

Distrikt sa nultom emisijom ugljenika, foto: archdaily.com

SVIJET

Spoj tradicionalnog i modernog iz ugla Kengo Kume, foto: designboom.com

Most je ograđen sa 105 balustrada od čempresa, foto: designboom.com

DELIKATAN ARHITEKTONSKI PODUHVAT

Svjetski poznat arhitektonski studio 68-godišnjeg Kengo Kume nedavno је у gradu Iwakuniју rekonstruisao most који је bio uništen tokom poplava које су pogodile западни dio Japana 2018. године.

Пројекат назван Kusugibashi представља дрveni most nastao као спој stolarske stručnosti са modernim tehnologijama računarskog projektovanja. Као резултат, добијена је структура која ће у будућности služiti као симбол обнове lokalne zajednice.

Da bi se ublažila mogućnost od ponovnog razaranja у poplavama, Kengo Kuma и сарадници одлучили су да изграде структуру на armirano-betonском оквиру, која је затим ограђена са 105 balustrada од čempresa. Balustrade су raspoređene тако да simbolizују контуру околног planinskog lanca, са дјеловима који формирају krivinu како би se suptilno prigrlio okolni put.

Kengo Kuma одабрао је дрvene komponente у димензијама које се најчешће користе у lokalnim drvenim konstrukcijama, дјајући новом mostu nostalgicni aspekt. Drvena konstrukcija је kreirana спајањем japanskih stolarskih tehnika са naprednom tehnologijom računarskog дизајна, те most представља delikatan arhitektonski izraz који до сада nije виден у konvencionalnim građevinskim konstrukcijama. Sa обе strane mosta налази се продавница под именом Dassai, која продaje istoimeni japanski sake који је kreirala pivara Asahi-Shuzo, позната по svojoj jedinstvenoj proizvodnji ovog tradicionalnog japanskog pića, а која је donirala drvo за izgradnju mosta.

Izvor: designboom.com/gradnja.rs

RAZGOVOR: ARHITEKTICA TAMARA MAROVIĆ O PREDSTOJEĆIM DANIMA ARHITEKTURE

Propitivanje stanja i promocija struke

Autor: Jelena Pavićević Tatar

INTERVIEW: ARCHITECT TAMARA MAROVIĆ
ON THE UPCOMING DAYS OF ARCHITECTURE

QUESTIONING THE CONDITION AND PROMOTION OF THE PROFESSION

Dani arhitekture, manifestacija koju Strukovna komora arhitekata - Inženjerska komora Crne Gore organizuje po prvi put u Crnoj Gori u saradnji sa Arhitektonskim fakultetom u Podgorici i Savezom arhitekata Crne Gore, uz partnersku podršku ICE/ITA Italijanske agencije za spoljnu trgovinu (odjeljenje Ambasade Italije u Crnoj Gori), biće održani od 18. do 20. novembra u Muzičkom centru u Podgorici.

Zvanična tema manifestacije glasi "Arhitektura iza maske", a kako navode organizatori događaja, atraktivnim programom potrebno je ukazati na prijeko potrebne promjene u pristupu graditeljstvu koje će ponovo staviti u fokus čovjeka i prirodu.

"Arhitekte mijenjaju svijet. Svijet se mijenja i od nas traži da se mijenjamo isto. Pandemija korona virusa je takođe uticala na svijet, možda i više od svih arhitekata do sada. Nekako smo se navikli na život iza maske. Pandemija utiče i na arhitekturu, i pokazuje da treba da se okrenemo prirodi. Čeka li nas neka nova arhitektura i održivost u prostornom planiranju? Da li su ljudi koji mijenjaju svijet spremni da se mi-

jenjaju, ili čitav život provedu iza neke maske", neka su od pitanja na koja će odgovori uslijediti tokom Dana arhitekture, prve manifestacije ovog tipa u Crnoj Gori.

Osnivač manifestacije je Izvršni odbor Strukovne komore arhitekata IKCG, a organizacioni tim čine mr Novica Mitrović dia, generalni direktor Dana

DANI ARHITEKTURE

Mr Novica Mitrović dia, gener-
alni direktor Dana arhitekture,
foto: daniarhitekture.me

Ivana Dobrković dia,
programska direktorica,
foto: daniarhitekture.me

Maja Đurović dia,
umjetnička direktorica,
foto: daniarhitekture.me

Jakov Lopušina,
finansijski direktor,
foto: daniarhitekture.me

Nikola Radović dia,
tehnički direktor,
foto: daniarhitekture.me

Mr Tamara Marović dia,
direktorica za odnose sa
javnošću i ljudske resurse,
foto: daniarhitekture.me

Slobodan Petrović dia,
marketing direktor,
foto: daniarhitekture.me

Milena Latković dia,
direktor događaja,
foto: daniarhitekture.me

Dr Svetlana Perović,
Obrazovanje i istraživanje,
foto: daniarhitekture.me

Milica Vujošević,
međunarodni kontakti,
foto: daniarhitekture.me

DANI ARHITEKTURE

arhitekture, Ivana Dobrković dia, pro-
gramska direktorica, Maja Đurović dia,
umjetnička direktorica, Nikola Rado-
vić dia, tehnički direktor, mr Tamara
Marović dia, direktorica za odnose sa
javnošću i ljudske resurse, Slobodan
Petrović dia, marketing direktor, Mile-
na Latković dia, direktor događaja.

O predstojećem događaju koji će
okupiti značajna arhitektonska imena
iz zemlje, okruženja, Evrope, o temama
koje istražuju arhitektonska djelovanja
i različite prakse, razgovaramo
sa Tamarom Marović, direktoricom za
odnose sa javnošću i ljudske resurse
Dana arhitekture, članicom Izvršnog
odbora Strukovne komore arhitekata -
Inženjerske komore Crne Gore.

**Kako je pokrenuta inicijativa da
Crna Gora dobije ovakav događaj i**

**ko je sve bio uključen u realizaciju
ideje posvećene manifestaciji Dani
arhitekture?**

"Organizovanje Dana arhitekture u Crnoj Gori je jedan od prvih ciljeva koje je postavio aktuelni saziv Izvršnog odbora Strukovne komore arhitekata. Prateći evropsku i svjetsku arhitektonsku scenu, poznato je da su dani, nedelje ili čak mjesec arhitekture u pojedinim državama najznačajniji događaj u ka-

**Marović: Željeli smo da temom
Arhitektura iza maske podstaknemo
arhitekte na razmišljanje o ličnim
izborima i odnosu prema arhitekturi i
praksi uopšte**

događaj sličnog obima i važnosti, pa smo odlučili da pristupimo organizaciji Dana arhitekture u saradnji sa Arhitektonskim fakultetom Univerziteta Crne Gore i Savezom arhitekata Crne Gore, u partnerstvu sa odjeljenjem Ambasade Italije - ICE/ITA Italijanskog agencijom za spoljnu trgovinu."

"Arhitektura iza maske" je zvanična tema prvih Dana arhitekture u Crnoj Gori. Možete li nam približiti temu, njeno šire značenje i stanje na koje želite da skrenete pažnju?

"Željeli smo da temom podstaknemo arhitekte na razmišljanje o ličnim izborima i odnosu prema arhitekturi i praksi uopšte. Ovo je svojevrsna provokacija na temu izlaženja iz zone komfora i istupanja arhitekata u cilju unapređenja kompletne arhitektonske scene, očuvanja nasljeđa i postavljanja dobrog temelja za kvalitetan razvoj arhitekture, što je uostalom i cilj dječovanja Strukovne komore arhitekata. Osim toga, život tokom pandemije pokazao je da je korisnicima potrebno obezbijediti humani prostor, odnosno arhitektonsko - urbanistička rješenja koja omogućavaju adekvatan boravak u prostoru, bilo zatvorenom ili otvorenom, pod najrazličitijim izazovima. Kada se analiziraju potrebe čovjeka i odnos prema životnoj sredini, nije teško doći do zaključka da nam je prijeko potrebna promjena u pristupu graditeljstvu koja će ponovo staviti u fokus čovjeka i prirodu."

Trodnevnu manifestaciju obilježiće događaji posvećeni italijanskom dizajnu, predavanja eminentnih arhitekata iz Crne Gore, okruženja, Evrope, radionice, izložbe. Možete li nam predstaviti osmišljeni koncept prvih Dana arhitekture?

Arhitektica Tamara Marović, foto: privatna arhiva

"Prvog dana manifestacije - 18. novembra, koorganizator Dana arhitekture - Arhitektonski fakultet UCG i partner u organizaciji događaja - ICE/ITA organizuju Dan italijanskog dizaj-

na, radionicu koja za cilj ima razmjenu iskustava između studenata arhitekture sa AFPG i gostujućih studenata Univerziteta u Đenovi. Svečano otvaranje Dana arhitekture i izložbe 'Crno-

DANI ARHITEKTURE

gorske arhitekture u periodu od 2002. do 2022. godine' je zakazano za 17:00 sati. Drugi dan manifestacije će biti posvećen predavanjima na temu 'Arhitektonski konkursi - izložbe emocija', gdje će moderator biti prof. dr. Veljko Radulović, dok je tema trećeg dana konferencije 'Mikro urbano planiranje: klimatski izazovi', sa prof.dr. Slavicom Stamatović kao moderatorkom. Predavanja su organizovana u dva bloka – jutarnji i popodnevni, koje zaokružuje panel diskusija sa predavačima."

Kako je najavljeno na zvaničnom sajtu (daniarhitekture.me), manifestacija će okupiti značajna imena iz svijeta arhitekture. Možete li nam predstaviti goste/predavače prvih Dana arhitekture u Crnoj Gori?

"Imali smo za cilj da obuhvatimo predavače iz Crne Gore, regiona i svijeta koji prave razliku na arhitektonskoj sceni, odnosno koji se svojim radom i djelima ističu u smislu promišljanja arhitekture u okvirima svih oblasti na koje arhitektura utiče. S tim u vezi, predavači na prvim 'Danimi arhitekture' su: Sonja Dubak i Goran Andrejin - osnivači ANDU studija, Kata Marunica i Nenad Ravnić - osnivači NFO arhitekata, Vladimir Lojanica - osnivač Pro-aspekt studija, Irma Šmuc - partnerica u studiju Njirić+arhitekti, Vaso Perović - osnivač Bevk-Perović arhitekti, Andrija Rusan - osnivač studija Rusan arhitektura, Elena Longhin - osnivačica i direktorica AA Terrain Lab Visiting School, Mitesh Dixit - osnivač DOMAIN office, Maurizio Meossi - pomoćnik direktora Zaha Hadid Architects i Stefan De Koning - partner i studio direktor MVRDV."

Publika će prisustvovati i otvaranju izložbe "Arhitektura u Crnoj Gori u

periodu od 2002. do 2022. godine". Iz koje perspektive autori postavke sagledavaju pomenuto razdoblje?

"Ideja o organizaciji ove izložbe je potekla iz potrebe da se sagleda i da kritički osvrt na jedno značajno razdoblje u crnogorskoj arhitekturi, koje smo doveli u vezu sa osnivanjem Arhitektonskog fakulteta u Podgorici, 2002. godine. Radi se o periodu tokom kojeg je u Crnoj Gori započet novi talas edukacije, pa je za očekivati da je bilo prostora za kreiranje novog arhitektonskog izraza u skladu sa kontekstom i socioekonomskim i kulturološkim fenomenima ovog vremenskog razdoblja. Ključno je prikazati dvodecenijski

čega bi trebalo konstantno pomjerati granice arhitektonskih dometa na državnom nivou - odlučili smo da jedan dan konferencije posvetimo ovoj temi. Takođe, svjesni da je arhitektura, a naročito urbanizam - multidisciplinarna oblast koja ima širok spektar uticaja na najrazličitije fenomene svakodnevnog života, značajno je pričati o uticaju prostornog planiranja i graditeljstva na klimatske izazove."

Organizovanje Dana arhitekture, prve manifestacije ovog tipa u Crnoj Gori, izaziva veliko interesovanje kako u arhitektonskim tako i u širim krugovima. Snažnim i aktuelnim

Marović: Ovo je svojevrsna provokacija na temu izlaženja iz zone komfora i istupanja arhitekata u cilju unapređenja kompletne arhitektonske scene, očuvanja nasljeđa i postavljanja dobrog temelja za kvalitetan razvoj arhitekture

konceptom, osmišljavanjem i povezivanjem sa značajnim imenima svjetske arhitektonske scene stvarate novu platformu o kojoj ćemo tek razgovarati. Koja su očekivanja organizatora Dana arhitekture?

"Potrebna nam je razmjena i prenošenje iskustava, kao i predstavljanje različitih pristupa arhitekturi i urbanizmu. Cilj je unapređenje opštег i specifičnog teorijskog i praktičnog znanja, te primjena tih iskustava na arhitekte, a naročito na studente od kojih očekujemo da kvalitetnim obrazovanjem i usavršavanjem budu nosioci dobre prakse u arhitekturi i urbanizmu."

INTELEKTUALNO I STRUČNO OSVJEŽENJE

Prof. dr Veljko Radulović, dipl.inž.arch, profesor na Arhitektonskom fakultetu UCG kao i osnivač Studija GRAD, u ulozi moderatora razgovaraće sa svojim sagovornicima tokom drugog dana manifestacije Dani arhitekture na temu Arhitektonski konkursi - izložbe emocija.

“Mislim da je sastav predavača koji očekujemo sigurno najatraktivniji koji će se pojaviti u Crnoj Gori, na ovakvim manifestacijama. Imaćemo goste iz vitalnog dijela regionalne arhitektonske scene, kao i relevantne predavače iz Evrope. Vrlo su raznovrsni u metodama projektovanja, razmjerama i temama, i naravno različiti u izrazu. Jedan od njih mi je bio prvi asistent na projektovanju tokom školovanja te će biti zanimljivo da u novim ulogama nastavimo razgovor”, prokomentarisao je prof. dr Radulović interesantnost koju će tokom događaja izazvati učešće zvučnih imena iz svijeta arhitekture, izražavajući sigurnost da će, okvirnu temu Dana arhitekture, koju je definisao organizator, okupljeni učesnici razložiti u jednoj zanimljivoj, plodotvornoj i inspirativnoj atmosferi. Prof. dr Radulović očekuje da će Dani arhitekture zainteresovati, prije svega, mlade ljude, mlade kolege jer, kako navodi, njima će najviše koristiti intelektualno i stručno osvježenje koje ovakva manifestacija može da priredi. “Prepoznam mogućnost da se naša stručna javnost upozna sa relevantnom regionalnom i evropskom praksom, da čuje lična iskustva, probleme, i poruke glavnih aktera. Očekujem i da će nakon toga uslijediti auto refleksija, zaključci, inspiracija i sporadični val entuzijazma, koji je neobično važan za svaki napredak.”, zaključio je prof. dr Radulović.

Prof. dr Veljko Radulović, foto: ucg.ac.me

Nikola Radović, dipl.inž.arch, predsjednik SAGC i tehnički direktor Dana arhitekture, foto: Privatna arhiva

O ARHITEKTURI NA GLOBALNOM NIVOU

Arhitekta Nikola Radović, predsjednik Saveza arhitekata Crne Gore, koji je ujedno i tehnički direktor Dana arhitekture, predstojeću manifestaciju smatra najvažnijim događajem na polju arhitekture koji se organizuje na teritoriji Crne Gore u posljednjih deset godina.

“Ova konferencija će Crnu Goru konačno staviti na mapu svjetske arhitektonske scene. Renomirana imena svjetske arhitekture će posjetiti Crnu Goru i govoriti o stanju arhitekture i drugim temama na globalnom nivou. Upravo iz razloga njihove posjete i organizovanja ovog događaja, postoji interesovanje sa drugih adresa za Dane arhitekture sljedeće godine. Imamo šansu da stvorimo tradiciju događaja koji će vremenom dostići nivo Dana Orisa, a koji će biti naš – crnogorski. Mišljenja sam da događaj ovih razmjera može značajno uticati na način na koji promatramo/planiramo/projektujemo prostor, i istovremeno sam siguran da će činjenica da se jedna ovakva konferencija organizuje u Crnoj Gori, našim studentima biti podsticaj za dalje usavršavanje, rad i napredak”, kazao je Radović.

DANI ARHITEKTURE

RAZLIČITOST POSEBNO VESELI U ARHITEKTURI

Jedan od eminentnih predavača na prvim Danima arhitekture u Crnoj Gori biće i poznati hrvatski arhitekt Andrija Rusan, urednik časopisa Oris i osnivač studija Rusan arhitektura. Autor je brojnih izložbi i jedan od koautora knjige Suvremena hrvatska arhitektura - testiranje stvarnosti.

Na pitanje koliko je značajno organizovanje događaja poput Dana arhitekture, Rusan za Pogled kaže da je raditi na događajima na kojima je arhitektura u prvom planu izuzetno važno sa stanovišta propitivanja stanja i promocije struke.

“S jedne strane, svako javno arhitektonsko događanje znači upoznavanje stručne i ostale javnosti sa karakteristikama arhitektonskog djelovanja, promišljanje takvog djelovanja i mogućnost da se samokritiči i kritički sagledaju postignuti rezultati, bez obzira da li su to tek projekti ili već ostvareni objekti.

Komunikacija među stručnjacima arhitektama, a svakako i drugih struka, važan su dio arhitektonskog djelovanja i nešto što moramo njegovati, nešto čemu moramo težiti, nikako od toga bježati”, komentariše Rusan naglašavajući da je komunikacija sa običnim građanima potrebna, dobro došla jer, kako navodi, dosta često, ne postoji dovoljno spremnosti ili mogućnosti javnosti da se smisleno uključi u razgovore, pa i rasprave oko arhitekture. “Ne smijemo to bagatelizirati. Arhitekti kroz svoje djelovanje, kroz svoje kongrese, prezentacije moraju biti edukatori javnosti.

Kroz ovakva događanja, mi arhitekti i stručnjaci vezani za arhitekturu, razmjenjujemo iskustva, metode rada, upoznajemo se sa procesima, tumačimo ideje, govorimo o ciljevima, problemima, preprekama, sve to može biti inspirativno i poučno onima koji su voljni otvoreno razmišljati o formiranju i novim viđenjima i drugaćijim putevima formiranja arhitektonске prakse”, ističe poznati hrvatski arhitekt. Rusan navodi da je izuzetno korisno na događajima, na kojima se prezentuje, propituje arhitektonsko djelovanje, imati ljude različitih senzibiliteta i izraza.

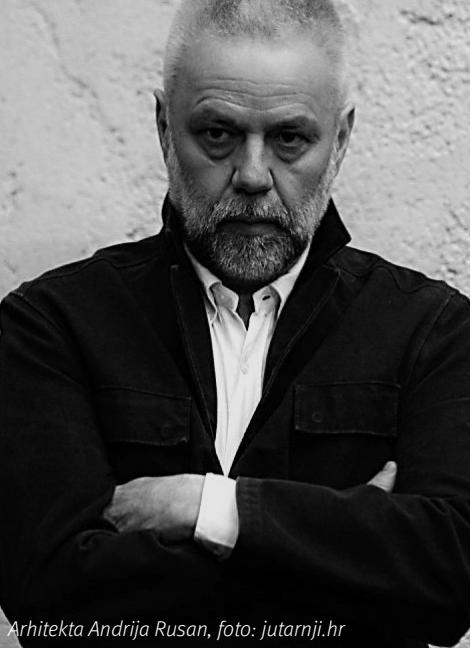
“To nas tjera na propitivanje vlastitog djelovanja, time se sigurno obogaćujemo, time imamo šire, bolje mogućnosti u stvaranju vlastitog izraza i još bolje, vlastite uloge u odgovornom djelovanju na arhitektonskom polju. Imamo mogućnosti razmislit o pravoj vrijednosti onoga što radimo. Nije važno da imamo jednaki senzibilitet za iste stvari, iste načina djelovanja, dapače, bolje je da smo različiti. Različitost veseli i u arhitekturi, pogotovo u arhitekturi. I različitostima u arhitekturi može doći do usklađenosti konačnog rezultata”, navodi Rusan izražavajući zadovoljstvo što se u Crnoj Gori organizuje manifestacija poput Dana arhitekture. Kako kaže, ne prati detaljno crnogorskiju arhitektonsku scenu, ali ono u šta ima uvid, zahvaljujući i dvodelnijskim prijateljstvima, smatra dobro organizovanim prezentacijama arhitekture.

“Svi znamo, Crna Gora nije velika niti po broju stanovnika, niti površinom. Ali, svakako ima ljude koji kvalitetno rade na promociji arhitekture svoje scene. Ovi Dana arhitekture će sigurno biti novi iskorak u promociji crnogorske arhitekture, pokazaće sposobnost da se okupi lijepi broj kvalitetnih predavača, mislioca. Biti će to korist za Crnu Goru i korist za sve one koji će sudjelovati, bez obzira da li su predavači ili slušaoci. Vjerujem da će velika većina ljudi otići sa Dana arhitekture potaknuta da još bolje rade, da još bolje analiziraju svoj rad, da budu efikasniji, hrabriji, slobodniji, ali i da budu još odgovorniji prema sredini u kojoj djeluju”, komentariše Andrija Rusan.

Kada je riječ o temi Dana arhitekture, Rusan je smatra izuzetno aktuelnom, populrnom i modernom, to je tema, kako ističe, koja je “stvarna, koju društvo mora propitkivati i implementirati u što brojnijim i brojnijim slučajevima”.

Rusan će svojim učešćem na Danima arhitekture nastojati da pokaže kako se svojim djelovanjem bavi i temom Arhitektura iza maske i kako je taj važni segment esencije i profilisanosti arhitekture nastojao da primjeni u svojim projektima.

“Katkad uspešno, katkad možda premalo. Ali, svijest o tome da nam je to potrebno tjera nas da to i primjenjujemo i da time stvaramo bolja mjesta za pojedinca i društvo”, kazao je Rusan najvaljujući da će publiku Dana arhitekture podsjetiti na djelovanje Orisa na polju promocije i prezentacije arhitekture. Ovom prilikom najavili smo i tradicionalno organizovanje Dana Orisa koji će se održati četvrtog i petog novembra 2022. u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog u Zagrebu.

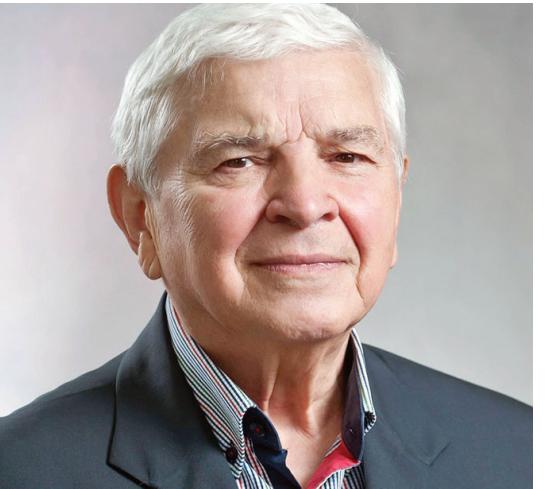
Arhitekta Andrija Rusan, foto: jutarnji.hr

Razvijanje senzibiliteta prema prostoru

Autor: Mr Borislav Vukićević,
dipl.inž.arh.

Akademski angažman arhitekte i profesora Aleksandra Kekovića (Cetinje, 24. februar 1939 - Beograd, četvrti oktobar 2018), presudno je vezan za Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu, gdje je i diplomirao, 1963. godine. Za asistenta na tom fakultetu je izabran 1978. godine.

Nakon što su neka od njegovih do-

Aleksandar Keković, foto: arh.bg.ac.rs

DEVELOPING THE SENSIBILITY TOWARDS SPACE

Professor and architect Aleksandar Keković organized and started classes at the Architecture Department at the Faculty of Civil Engineering in Podgorica in 2002. In order to properly mark the jubilee - 20 years since the beginning of classes at the Department of Architecture at the Faculty of Civil Engineering of the University of Montenegro, the Professional Chamber of Architects, which operates within the Chamber of Engineers of Montenegro, in cooperation with the Faculty of Architecture and the Association of Architects of Montenegro, planned an exhibition entitled "Architecture in Montenegro from 2002 to 2022".

On that occasion, on June 23 of the current year, the Professional Chamber of Architects of CEM invited all architects to submit their architectural accomplishments realized at the territory of Montenegro from 2002 to 2022. It is planned that the expert Jury, composed exclusively of architects who have not worked in the territory of Montenegro until now, make selection of the submitted works and choose those that will be shown at the mentioned exhibition. Also in plans is the publication - a special monograph that will be published later. The exhibition will open the three-day manifestation "Days of Architecture", which is also supported by PCA of CEM, on November 18 of the current year.

Aleksandar Keković, zgrada Energoprojekta, enterijer, foto: diccons.com

Dužnost dekana je obavljao do 2000. godine, kada odlazi sa fakulteta.

Kekovićev projektantski opus je bogat i raznolik. Bio je i jugoslovenski i srpski i crnogorski arhitekt - što će reći da je djelovao i na teritoriji Jugoslavije, što se, u prvom redu, odnosi na Srbiju i Crnu Goru, i van granica te bivše države. Neke od njegovih najznačajnijih realizacija su, uz pomenuto zgradu Energoprojekta, koja je, mnogi smatraju, njegovo najuspjelije i najzanimljivije ostvarenje: Jugoslovenska ambasada u Bernu, Švajcarska (1975-1976); Poslovna zgrada "Naftagas" sa poslovno-tržnim centrom, Novi Sad, (1986-1998); Osnovna škola "Stjepan Mitrov Ljubiša" u Budvi, (1976-1977), Hotel A kategorije "Grand" na Cetinju, (1977-1984) itd.

Aleksandar Keković je laureat brojnih nagrada i priznanja: Nagrada "In memoriam Rata Bogojević" za diplomski rad 1963/64, Orden rada sa srebrnim vijencem 1976, Specijalna nagra-

Aleksandar Keković, Jugoslovenska ambasada u Bernu, Švajcarska, (1975-1976), foto: sr.wikipedia.org

Aleksandar Keković, zgrada "Naftagas", Novi Sad, (1986-1998), foto: sr.wikipedia.org

Aleksandar Keković, Osnovna škola "Stjepan Mitrov Ljubiša" u Budvi, (1976-1977), foto: sr.wikipedia.org

Aleksandar Keković, Hotel "Grand" na Cetinju, foto: vijesti.me

da beogradskog Salona arhitekture za 1977. i 1978. godinu, Trinaestojulska nagrada 2009. godine... Status istaknutog kulturnog stvaraoca Crne Gore mu je dodijeljen 2011. godine.

Profesor i arhitekt Aleksandar Keković je organizovao i pokrenuo nastavu na Arhitektonskom odsjeku pri Građevinskom fakultetu u Podgorici 2002. godine. Uz neospornu činjenicu, koju je uvek isticao, da se njegova ličnost oblikovala ovdje, te da su njegovi krijeni upravo na ovim prostorima, profesor Keković pronalazi motiv za svoj angažman u Crnoj Gori u instinkтивnoj potrebi da doprine odbrani prostora Crne Gore, time što će postaviti temeљe visokoškolskog obrazovanja arhite-

kata u Crnoj Gori.

“Genetski kod me veže za Crnu Goru”, rekao je profesor Keković u razgovoru koji smo vodili u ljetu 2006. godine, i koji je objavljen devetog septembra 2006. godine u ART Vjestina - subotnjem kulturnom dodatku nezavisnog dnevnika Vjesti, pod naslovom “Idea o školi koja bi odnjegovala crnogorski arhitektonski jezik”.

“Prvi utisak o svijetu u kojem čovjek živi”, nastavlja Keković, “stekao sam u Crnoj Gori. Sve što sam kasnije doživljavao neminovno sam upoređivao sa tim prvim utiskom. Nije teško naslutiti da odatle potiče i moja neograničena zadivljenost pred bogatstvom oblika i prostora kojima se Bog poigrao na ovom mjestu. Ništa manje nije vrijedno divljenja djelo koje je čovjek gradeći svoj svijet ostavio u nasljeđe, ostvarujući harmonije najvišeg ranga.

U jednom trenutku novije graditeljske istorije i prakse, došlo je, kako se zna, do procesa koji su ozbiljno zaprijetili narušavanjem sklada dva svijeta: svijeta Boga i svijeta čovjeka. Moja reakcija je došla iz dubine duše - da se

mora uraditi posao svojstven svakom intelektualcu i bar učiniti pokušaj u sprečavanju stohastičkih (nasumičnih - op.a.) procesa u osvajanju najvrednijeg resursa Crne Gore - nevinosti njenog prostora. U obrazovanju sam video instrument izoštrevanja čula sredine prema problemu prostora, bar do nivoa na kojem se nalazi njena osjetljivost na izgovorenju ili pisanu riječ ili sliku i boju. Eto povoda za školu!

Ova ideja je podržana na najvišem mjestu još 1996. godine. Realizacija je uslijedila 2002, kada je Građevinski fakultet nesobično pružio utočište novom Odsjeku za arhitekturu i omogućio da on ove godine (2006. godine - op.a.) preraste u samostalni fakultet. (...) Za protekle četiri godine, i pored enormne oskudice u potrebnom prostoru i sredstvima, škola je išla uspomskom linijom. Njeno ime se pročulo u regionu i ostvareni su kontakti sa studentima i arhitektima iz Novog Sada,

Beograda, Sarajeva, Banjaluke, Zagreba, Poznanja...

Interes za ovu školu stalno raste, što najbolje govori o opravdanosti njenog

postojanja. Školu ne može napraviti jedan čovjek. Uporno sam radio na tome da proširim krug zainteresovanih ljudi za realizaciju tog projekta. Škola je napravljena, ona danas funkcioniše i, ako mogu tako da kažem, istorija crnogorskog visokog obrazovanja i kulture obogaćena je za jedan novi i bitan segment koji je nedostajao Crnoj Gori”.

Već u to vrijeme, na prelazu milenijuma, bili su uočeni i prepoznati negativni procesi koji će, nažalost, eskalirati u narednom periodu, tokom posljednje dvije decenije, i koji će u značajnoj mjeri degradirati naš prostor, a uz to i obesmisiliti djelovanje, u prvom redu planera i urbanista, a zatim i arhitekata. U tom izrazito ne povoljnem kontekstu, svrsishodnost napora koje je ulagao profesor Keković u cilju emancipacije arhitektonskog stvaralaštva na teritoriji Crne Gore -

time što se zalagao za razvijanje našeg ukupnog senzibiliteta prema prostoru koji smatramo za svoj - bilo bi lako dovesti u pitanje, iz ove perspektive, ali jednu stvar ipak ne smijemo smetnuti s uma, a to je činjenica da je Kekovi-

ćev Arhitektonski odsjek 2006. godine prerastao u Arhitektonski fakultet Univerziteta Crne Gore i da će ta institucija, zasigurno, trajati. Sasvim je drugo pitanje hoće li ta institucija pronaći način da se aktivnije uključi u procese donošenja odluka koje rezultiraju intervencijama u našem prostoru. Ipak je najvažnije, kako sada stvari stoje, da ta institucija postoji. Stvoren je, dakle, nužan predušlov. Na ljudima, koji vode podgorički AF i na ljudima koji će ga voditi u budućnosti, leži odgovornost po pitanju potpune afirmacije izazova koje je profesor Keković postavio sebi, u prvom redu, a zatim i svima nama.

“Sada tu postoji jedna poplava neuksa koja proizilazi iz rđavog obrazovanja jednog broja arhitekata”, govorio je profesor Keković 2006. godine, “koji se vrlo lako sporazumijevaju sa neobogatašima. Zapanjujuća je harmonija njihovog zajedničkog djelovanja na uništavanju ukusa i ovog prostora. Arhitektonska škola je institucija kroz koju se njeguje struka i kroz koju se postižu rezultati koji nisu trenutni. U školu se mora ulagati. Škola se mora njegovati kao divna bašta u kojoj cvjetaju buduće generacije”.

Ako uzmemo u obzir da su temelji crnogorske savremene arhitekture i urbanizma u pojedinim ostvarenjima crnogorskih arhitekata koji se u drugoj polovini pedesetih i u šezdesetim godinama prošlog vijeka vraćaju u Crnu Goru sa studija u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, te da već u sedemdesetima dolazi do postepenog udaljavanja crnogorske arhitekture od trendova u jugoslovenskoj arhitekturi, a s tim i od trendova na međunarodnoj sceni, što posebno dolazi do izražaja u drugoj polovini osamdesetih, paralelno sa procesima koji će, u jednom trenutku, rezultirati raspalom Jugoslavije, i

Vladislav Plamenac, Grand hotel "Avala", foto: Facebook/Budvanostalgičari

tokom devedesetih, u periodu ratova i permanentne krize, kada je ideja o Jugoslaviji, kao zajednici južnoslovenskih naroda, konačno dezintegrirana, imajući, dakle, sve to u vidu, neminovno dolazimo do zaključka da podgorički Arhitektonski fakultet jeste naš zalog za budućnost, a vrijeme će pokazati da li je AF naš jedini zalog.

“Ideja o formiranju škole koja bi odnjegovala specifičan, crnogorski arhitektonski jezik”, govorio je profesor Keković, “bila je moj glavni pokretački motiv, taj jezik se mora desiti ovdje. Na ovom prostoru su importovani rezultati škola koje uopšte ne proučavaju ovo podneblje, navike, socijalnu strukturu ljudi, mentalitet ljudi. Ovdje su dolazili tipski projekti koji su proizvedeni van prostora Crne Gore i koji nisu bili autentični. Čak i oni projekti koji su rađeni ovdje, rađeni su po uzoru na projekte prilagođene drugim područjima. Za posao o kojem govorim, neophodno je bilo imati školu utemeljenu na ovom

području, školu koja će da crpi sokove sa ovog područja”.

Na teritoriji Crne Gore nesumnjivo postoji arhitektura koja je, kako kaže profesor Keković, “utemeljena na ovom području”, poput Hotela “Podgorica”, koji je realizovan 1967. godine, po projektu Svetlane Kane Radević, a bilo je i intervencija u vrlo specifičnim prostorima, koje su polazile od težnje ka uravnotežavanju vrlo kompleksnih prostornih sila - poput Hotelskog kompleksa “Avala – Mogren” u Budvi, autora arhitekte Vladislava Plamenca, ali u generalnom smislu, prostor Crne Gore, naš najvredniji resurs, kako to vole da istaknu naši politički lideri i visoki državni funkcioneri, nikada nije adekvatno i u potpunosti valorizovan. Crnogorska arhitektura, čast izuzecima svakako, češće nije uspijevala nego što je uspijevala da se konsoliduje do nivoa koji bi podrazumijevao adekvatne odgovore na neke od važnijih prostornih izazova. Što je razlog tome? Dio odgovornosti je na tzv. rukovodenim strukturama, koje su se, gotovo u pravilu, postavljale između arhitekata i najznačajnijih prostornih problema, a dio snosimo i mi - urbanisti i arhitekti. Bilo je ovdje, i prije profesora Kekovića, arhitekata koji su nam uporno pokazivali pravac, ali se ispostavilo, eto, da mi njesmo bili voljni da se pokrenemo, a veliko je pitanje, iz ove perspektive, da li smo uopšte bili sposobni da krenemo u tom pravacu.

U želji da dostojno obilježi jubilej - 20 godina od početka nastave na Arhitektonском odsjeku pri Građevinskom fakultetu Univerziteta Crne Gore, Strukovna komora arhitekata, koja djeluje u okviru Inženjerske komore Crne Gore, u saradnji sa Arhitektonskim

Svetlana Kana Radević, Hotel "Podgorica" u Podgorici, foto: stara razglednica, privatna arhiva

Svetlana Kana Radević, Hotel "Podgorica", terasa, foto: kanaradevic.me

fakultetom i Savezom arhitekata Crne Gore planirala je izložbu naslovljenu "Arhitektura u Crnoj Gori u periodu od 2002. do 2022. godine".

U to ime, SKA IKCG je 23. juna tekuće godine pozvala sve arhitekte da prijave svoja arhitektonска ostvarenja realizovana na teritoriji Crne Gore, u periodu od 2002. zaključno sa 2022. godinom. Predviđeno je da stručni ţiri, sastavljen isključivo od arhitekata koji do sada nijesu djelovali na teritoriji Crne Gore, izvrši selekciju prijavljenih ostvarenja, i izabere ona koja će biti prikazana na pomenutoj izložbi, a planirana je i publikacija - specijalna monografija koja će biti objavljena naknadno.

Izložba će biti otvorena trodnevna manifestacija "Dani arhitekture", iza koje takođe stoji SKA IKCG, i to 18. no-

vembra tekuće godine.

Jasna je namjera organizatora izložbe da se fokusiraju na ono što je, u najpozitivnijem smislu, obilježilo arhitektonsko stvaralaštvo u izuzetno turbulentnom razdoblju - na arhitektonski crème de la crème u posljednjih 20 godina, i biće to, svakako, jedinstvena prilika da se, sa jedne strane, sagledaju dometi crnogorske arhitekture u minulom periodu i, sa druge strane, njeni potencijali. U tom kontekstu, biće zanimljivo uporediti ostvarenja arhitekata koji su ponikli baš na Arhitektonskom odsjeku pri Građevinskom fakultetu, odnosno na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta Crne Gore, uz podsjećanje da smo 2006. godine, iste godine kada je osnovan PG AF, dobili prvog diplomiranog inžinjera arhitekture u Crnoj Gori koji je zvanje stekao na pomenutom

AO GF, i najplodnijih među arhitektima koji su praksom vezani za teritoriju Crne Gore, a koji su diplomirali na arhitektonskim fakultetima izvan Crne Gore, uglavnom na beogradskom AF, i koji su baš u vrijeme osnivanja AO, početkom novog milenijuma, otpočinjali svoje karijere.

Biće to, nadajmo se, fini destilat arhitektonskog stvaralaštva na ovim prostorima u posljednje dvije decenije, a biće to i prilika da se sagledaju trendovi, preokupacije i aspiracije arhitekata koji su djelovali na crnogorskoj teritoriji i koji će djelovati u narednom periodu.

Ovom prilikom, a povodom predstojeće izložbe, osvrnuo bih se na dva izuzetno vrijedna arhitektonска ostvare-

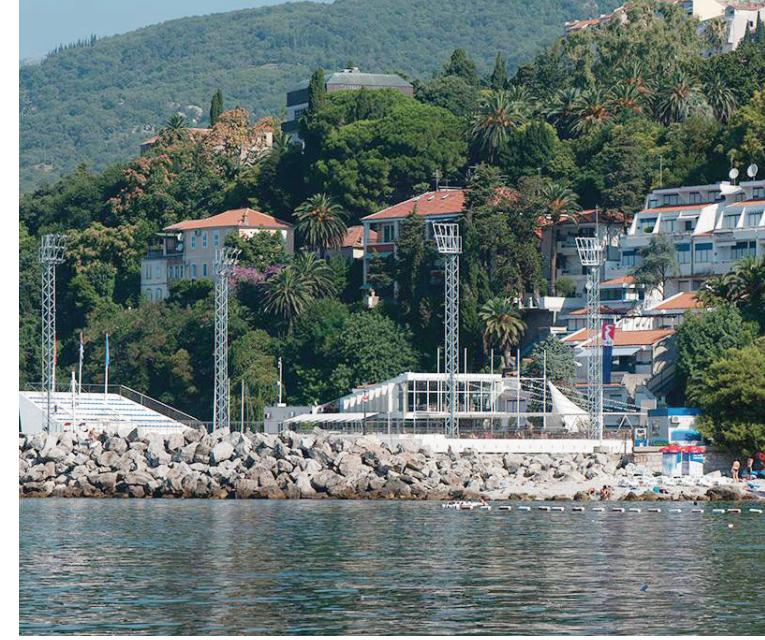
Studio Grad, Bazen PVK "Jadran", Herceg Novi, 2012,
foto: miesarch.com, Miško Kordić

Studio Grad, Bazen PVK "Jadran",
foto: miesarch.com, Miško Kordić

Studio Grad, Bazen PVK "Jadran",
foto: miesarch.com, Miško Kordić

Studio Grad, Bazen PVK "Jadran",
foto: miesarch.com, Miško Kordić

Studio Grad, Bazen PVK "Jadran", foto: miesarch.com, Miško Kordić

nja, među ostvarenjima o kojima sam iznosiо stavove upravo na stranicama Pogleda, u prethodnih 11 godina.

Bazen PVK "Jadran" je otvoren 19.

jula 2012. godine u Herceg Novom. Ta realizacija, iza koje stoji Studio Grad (Veljko Radulović, Đorđe Gregović i Branislav Gregović), paradigm

je obzirnog i znalački koncipiranog djelovanja u izuzetno kompleksnom kontekstu. Riječ je o hercegnovskom Škveru, o jednom od najznakovitijih i najpotentnijih prostora duž našeg dijela jadranske obale, a to što ovu realizaciju čini izuzetnom je demonstracija projektantske zrelosti, odnosno iskustva i umijeća pomenutog trija, kao i prefinjeni takt, što, sve zajedno, rezultira činjenicom da ovaj objekat zapravo miri i neutrališe brojne prostorne konflikte i daje adekvatne odgovore na čitav niz složenih kontekstualnih imperativa koje je nametala kako sama lokacija, u fizičkom smislu, tako i bremenita kolektivna memorija grada. Uz to, objekat Bazena PVK Jadran je suštinski važan podsticaj redefinisanju urbaniteta Herceg Novog i iznimno znakovit simbol njegove buduće prostorne emancipacije.

Srđan Marlović, Venecijanska bolnica/Austrougarska kasarna, (2007-2013),
foto: miesarch.com, Srđan Marlović

Iza "Okamenjavanja", odnosno realizovanog projekta interpolacije, djelimične rekonstrukcije, rehabilitacije tipologije i rekonstrukcije zgrade bivše Mletačke bolnice/Austro-Ugarske kasarne u herceg novskom Starom gradu, stoji arhitekt Srđan Marlović, koji je o svojoj interpolaciji za čitaće Pogleda (br. 11, januar 2015) rekao sljedeće:

"Savremenost se u ovom projektu ogleda u razmišljanju o širini spektra potreba današnjeg čovjeka i o njihovoj suštini, a ne u savremenosti na očekivanom arhitektonsko-formalno-pojavnom nivou. Metodologija predlaže da se različito mora pristupati problemima obnove nasljeđa unutar ambijentalnih cjelina različitog stepena očuvanosti i devastacije u odnosu

na krajnju ideju o njenoj upotreboj vrijednosti. Grad ili ambijentalna cjelina se posmatra kao artefakt. Njegova upotreba vrijednost se posmatra u rangu od fizičke upotrebe zasnovane na pragmatičnim vrijednostima do artefaktsko-eksponatske koja je predmet čulnog i psihološkog doživljaja zasnovanog na svojim formalno-vizuelnim i estetskim vrijednostima. Metodom ekspresioniranja pojačava se karakter ambijentalne cjeline, skreće pažnja na njeno prisustvo i pojačava želja posmatrača ili korisnika da u prostoru učestvuje, zadovoljavajući različite aspekte svojih potreba. Autorski stav je da se na osnovu prezentovane metodologije ambijent sa visokim stepenom devastacije, gdje su najvrjedniji djelovi njegove arhitekture bili sakriveni, a tipologije ischezle, u potpunosti

Srđan Marlović, Venecijanska bolnica/Austrougarska kasarna,
foto: miesarch.com, Srđan Marlović

reafirmiše njihovim uvezivanjem u kompaktnu, monolitnu i ekspresivnu cjelinu koja posjeduje visok stepen ekspresivnosti i jasno ističe svoje viševječkovno trajanje i odnos ka prirodnom okruženju. Pozicija autorskog se u ovom slučaju postavlja u domen

Srđan Marlović, Venecijanska bolnica/Austrougarska kasarna, foto: miesarch.com, Srđan Marlović

Srđan Marlović, Venecijanska bolnica/Austrougarska kasarna, foto: miesarch.com, Srđan Marlović

Srđan Marlović, Venecijanska bolnica/Austrougarska kasarna, foto: miesarch.com, Srđan Marlović

metodologije, a ne u domen nužnosti autorskog arhitektonskog izraza".

Marlovićeva intervencija na zgradi Mletačke bolnice/Autrougarske kasarne u Herceg Novom je rijedak primjer, vjerovatno i jedini primjer na ovim prostorima u ovom trenutku, uspješne intervencije u prostorima zaštićenih kulturno-istorijskih cjelina. Marlovićeva intervencija je u prvom redu jedinstvena po pristupu koji je u razvijenim zemljama već dugi niz godina ustaljena praksa, ali ne i kod nas, i koji bi se mogao okarakterisati kao promišljen i studiozan, inventivan, i nadasve vrlo ozbiran. Ta intervencija je ujedno i rezultat izvrsne saradnje i visokog stepena međusobnog razumijevanja u trouglu: investitor, arhitekta i nadležna služba za zaštitu kulturnih dobara, gdje je Marlović, pored svih ostalih zadataka, uspješno odigrao ulogu medijatora, što će reći da je vrlo odgovorno izbalansirao interes investitora i opšti, tj. javni interes,iza kojega je stajala pomenuta služba. Na kraju je investitor dobio zgradu kojom se bez sumnje ponosi, a Herceg Novi je dobio još jednu paradigmatsku arhitektonsku realizaciju.

RAZGOVOR: NIKOLO RADOVIĆ, PREDSJEDNIK SACG O PETOM CRNOGORSKOM SALONU ARHITEKTURE

Rearhitektura: Novi početak za buduću prepoznatljivost

Arhitekta Nikola Radović,
predsjednik Saveza
arhitekata Crne Gore,
foto: Privatna arhiva

Autor: Jelena Pavićević Tatar

Peti crnogorski Salon arhitekture biće otvoren osmog novembra 2022. u podgoričkoj Modernoj galeriji (JU "Muzeji i galerije Podgorice"), a kako najavljuje izvršni organizator događaja – Savez arhitekata Črne Gore (SACG) u partnerstvu sa Strukovnom komorom arhitekata, IKCG, slogan manifestacije je "Rearhitektura". O predstojećem, petom izdanju, Salona arhitekture, razgovaramo sa arhitektom Nikolom Radovićem, predsjednikom SACG.

U pripremi je Peti crnogorski salon arhitekture. Kako bi nam približili slogan "Rearhitektura", koji odgovor/promišljanje je adekvatan ovom izazovu?

"Rearhitektura je termin koji je upotrijebljen u kontekstu preobražaja. Označava svojevrstan novi početak, posmatran kroz prizmu stečenih znanja i iskustava. Kroz objektivnu analizu primjera iz novije arhitektonске prakse Crne Gore, nameće se stav da je potrebno vratiti struku u epicentar djelovanja. Naime, crnogorsko arhitektonsko nasljeđe je masivno, i kao takvo, služi na ponos svim građanima Crne Gore. Aktuelnim predstavnicima crnogorske arhitektonске scene pripadaju privilegija i odgovornost da – u užem smislu, nastave stopama svojih prethodnika, odnosno da u širem smislu, unaprijede arhitektonsku 'kulturu' i dolazećim generacijama ostave nove spomenike koji će zaslužiti svoje mjesto u istoriji crnogorske arhitekture. Imajući u vidu aktuelno stanje, a sa takvim ciljem na umu, čini se da je neophodno vratiti se na

početak, napraviti određene korake na pravilan način i stvoriti arhitektonska djela koja će postati prepoznatljiva."

Koliko ste zadovoljni odzivom učesnika i da li će predstojeći Salon obilježiti neke novine u odnosu na prethodna izdanja?

"Izrazito smo zadovoljni odzivom kolega i kompanija iz Crne Gore. Nažalost, ovog puta je izostalo značajnije učešće studenata Arhitektonskog fakulteta, pa smatram da bi u budućnosti trebalo obratiti veću pažnju na njih. Jedan od budućih zadataka Saveza će biti preduzimanje koraka sa ciljem animiranja i ohrabruvanja studenata da učestvuju na ovim i sličnim događajima, jer smatram da mogu biti od velikog značaja za njihovu ranu afirmaciju i uvođenje u struku. Što se tiče novina, implementirali smo određene modifikacije i uveli potpuno nove segmente u odnosu na prethodna izdanja. Nai-

me, pored ceremonije otvaranja, predstavnici sponzora ovogodišnjeg Salona će imati priliku da održe stručna predavanja na kojima će prezentovati svoje proizvode, materijale ili sisteme gradnje. U okviru ceremonije zatvaranja Salona, autori nagrađenih radova će takođe imati priliku da predstave svoje radove, kao i da provedu druge učesnike i publiku kroz idejnu razradu, sopstveno promatranje prostora i, konačno, proces rada koji je rezultirao takvim izuzetnim rješenjima."

U kojim programskim kategorijama učesnici mogu prijaviti radove, a u kojim konkurišu za nagrade Salona?

"Učesnici petog crnogorskog Salona arhitekture mogu prijaviti radove u sljedećim kategorijama: realizacija, projekt, enterijer, istraživanje, publikacija, konkursi i studentski rad. Realizacija,

INTERVIEW: NIKOLA RADOVIĆ, PRESIDENT OF AAM ON FIFTH MONTENEGRO SALON OF ARCHITECTURE

REARCHITECTURE: A NEW BEGINNING FOR FUTURE RECOGNITION

The fifth Montenegrin Salon of Architecture will be opened on November 8, 2022 in the Podgorica Modern Gallery (PI Museums and Galleries), and as announced by the executive organizer of the event - the Association of Architects of Montenegro (SACG) in partnership with the Professional Chamber of Architects, CEM, the slogan of the event is "Rearchitecture". We talk about the upcoming fifth edition of the Salon of Architecture with architect Nikola Radović, president of SACG. "Rearchitecture is a term used in the context of transformation. It marks a new beginning, viewed through the prism of acquired knowledge and experiences. Through an objective analysis of examples from the recent architectural practice in Montenegro, it is clear that the profession needs to get back to the epicenter of activity", said Radović for Pogled.

projekat i enterijer su kategorije u okviru kojih je moguće dobiti priznanje/nagradu. Pored predviđenih nagrada u navedenim kategorijama, tu je i generalna nagrada Salona - Grand Prix."

Možete li nam predstaviti žiri koji će ocjenjivati prijavljene radove i odlučivati o nagradama?

"Članovi žirija petog crnogorskog Salona arhitekture su pažljivo birani, i

Goran Andrejin, Crna Gora,
foto: sacg.me

Milka Gnjato, Srbija,
foto: sacg.me

Kata Marunica, Hrvatska,
foto: sacg.me

Amir Zec, Bosna i
Hercegovina, foto: sacg.me

Jurij Sadar, Slovenija,
foto: sacg.me

smatramo da je ovo jedan od najbolje selektovanih žirija do sada.

Članovi žirija su dokazani profesionalci arhitektonske struke iz pet zemalja regiona, uključujući i domaćeg, crnogorskog predstavnika. U tom smislu, Crnu Goru će predstavljati

POVEZANOST U CILJU AFIRMACIJE

Savez arhitekata Crne Gore je član Balkanskog arhitektonskog foruma (BAF) kao i Međunarodne unije arhitekata (UIA). Možete li nam približiti značaj povezivanja sa pomenutim organizacijama i koliko su afirmativne u smislu promovisanja crnogorske arhitektonske scene?

“Savez arhitekata Crne Gore je član Balkanskog arhitektonskog foruma (BAF), kroz čije članstvo je po automatizmu postao član Međunarodne unije arhitekata (UIA). Članstvo BAF-a u okviru UIA je još uvijek u začetku – tačnije, iz UIA smatraju da je potrebno vrijeme od tri godine kako bi BAF mogao da zauzme svoju pravu poziciju u okviru Unije. Konkretno, članstvo Saveza u obje organizacije je posebno važno, jer nam omogućava da prisustvujemo važnim konferencijama na kojima se predstavljaju novi arhitektonski trendovi, uključujući i prisustvo predstavnika našeg članstva predavanjima svjetskih arhitektonskih imena – u organizaciji Unije. Ipak, ono što je najvažnije, članstvo u ovim organizacijama omogućava Savezu ostvarivanje osnovnog cilja udruženja – a to je afirmacija crnogorske arhitekture na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, naročito kroz učešće na izložbama koje su tradicionalno sastavni dio tih konferencija, a na kojima se mogu predstaviti autorski radovi crnogorskih arhitekata. U narednom periodu, može se očekivati organizovanje sličnih konferencija i izložbi i u Crnoj Gori.”

Goran Andrejin, jedan od osnivača arhitektonskog studija ANDU Architects i prošlogodišnji dobitnik Grand Prix nagrade. Član žirija iz Srbije je Milka Gnjato, partner i kreativni direktor Zabariskie kompanije. Član žirija koji dolazi iz Bosne i Hercegovine je Amir Zec, osnivač arhitektonске prakse Studio Zec, dok iz Hrvatske dolazi Kata Marunica, osnivač kompanije NFO. Član žirija koji dolazi iz Slovenije je Jurij Sadar, jedan od osnivača kompanije Sadar+Vuga.”

Najavili ste da će nagrađeni autori biti u prilici da, na prigodnom obilježavanju zatvaranja Salona, održe i prezentaciju svojih radova. Koliko je promocija, posebno mladih, značajna u arhitektonskim i širim krugovima?

“Prije svega, promocija arhitekture, naročito dobrih primjera arhitektonske

najvećeg mogućeg profita za investitora, ali suštinski, ne poboljšavaju kvalitet života korisnicima, ne doprinose pravilnom iskorišćavanju datog prostora, a u estetskom smislu, predstavljaju kolaž najjeftinijih materijala umotanih u investorovu ideju o lijepom.

Iz razloga sprečavanja nastavka takve prakse, neophodno je konstantno pričati o ‘dobroj arhitekturi’, odnosno potisnuti prisutnost loših primjera stalnim predstavljanjem onih dobrih, kojih i te kako ima.

Kroz predstavljanje takvih arhitektonskih rješenja, neophodno je afirmisati i autore istih, naročito ukoliko je riječ o mладим ljudima, koji su se opredijelili za zdrav i profesionalan pristup struci. Smatram da su arhitekta i njegovo autorsko arhitektonsko djelo u vječnoj korelaciji, te je nemoguće promovisati djelo bez promocije autora i obrnuto.”

Koje su dosadašnje aktivnosti obilježile Vaša angažovanja na mjestu predsjednika Saveza arhitekata Crne Gore?

“Od momenta izbora na mjesto predsjednika Saveza arhitekata, prve aktivnosti koje su obilježile moje an-

prakse, je izrazito važna za preduzimanje daljih koraka u pravcu promjene shvatanja prostora koji nas okružuje. Svjedoci smo brojnih urbanističkih rješenja na teritoriji Crne Gore, koja ne predstavljaju ništa više od skupa iskorišćenih kvadrata. Takva rješenja su osmišljavana sa ciljem ostvarivanja

Radović: Rearhitektura je termin koji je upotrijebljen u kontekstu preobražaja. Označava svojevrstan novi početak, posmatran kroz prizmu stečenih znanja i iskustava. Kroz objektivnu analizu primjera iz novije arhitektonske prakse Crne Gore, nameće se stav da je potrebno vratiti struku u epicentar djelovanja

gažovanje u saradnji sa Upravnim odborom, odnosile su se na unutrašnju organizaciju i status samog udruženja. U tom smislu, aktivno smo radili na sređivanju i dovođenju u red cjelokupne dokumentacije. To se posebno odnosi na finansijski momenat u kojem je Savez kao udruženje zatečeno. Nakon nekoliko mjeseci rasvjetljavanja i dovođenja u red finansijskih izvještaja i generalnog finansijskog statusa, mogu reći da se u ovom trenutku Savez nalazi u zavidno boljoj situaciji, što istovremeno omogućava da nastavimo sa daljim radom na ostvarivanju ciljeva zbog kojih je Savez i osnovan. U okviru rada na administrativnom aspektu, pomenuću i promjenu sadržine Statuta udruženja, što je od krucijalnog značaja s obzirom na to da isti nije mijenjan, odnosno prilagođavan aktuelnim okolnostima od momenta osnivanja Saveza.

Napravljen je novi sajt Saveza, koji je sada pregledniji, brži i moderniji i potpuno prilagođen savremenom na-

Radović: Jedan od budućih zadataka SACG je preuzimanje koraka sa ciljem animiranja i ohrabrivana studenata da učestvuju na ovakvim i sličnim događajima, jer smatram da mogu biti od velikog značaja za njihovu ranu afirmaciju i uvođenje u struku

nicije događaja koji će biti održani sljedeće godine.”

Koji su budući prioritetni zadaci SACG koji bi, prije svega, obezbijedili finansijsku podršku i bolje funkcionisanje? Koju strategiju je potrebno primijeniti u cilju bolje vidljivosti Saveza u crnogorskom društvu?

“Buduće finansiranje Saveza je planirano kroz nekoliko kanala: prvenstveno, prikupljanje sredstava od strane sponzora kroz organizovanje budućih događaja, finansiranje kroz organizovanje određenih konkursa i uvođenje plaćene članarine u simboličnom iznosu koji bi pružio finansijsku podršku udruženju za dalji rad. Naravno, planirano je uvesti plaćenu članarinu tek onda kada Savez članstvu ponudi plan sa kvalitetnim sadržajima kako bi članstvo bilo upućeno u aktivnosti koje će biti finansijski pokrivenе sredstvima uloženim putem plaćene članarine. Bolju vidljivost Saveza ćemo obezbijediti kroz veću aktivnost Saveza na planu organizovanja većeg broja arhitektonskih izložbi, događaja, stručnih skupova, edukativnih radionica, seminar, konkursa itd, a na planiranju navedenih događaja se već radi.”

NOVI MODEL SARADNJE SA SKA

SACG je u organizaciji sa Strukovnom komorom arhitekata – Inženjerskom komorom Crne Gore, do sada realizovao stručne konferencije i predavanja. Možete li nam najaviti neke od predstojećih saradnji sa Komorom i drugim institucijama?

“Imajući u vidu osnovne ciljeve postojanja Saveza i Strukovne komore, prirodno je da saradnja ne samo bude nastavljena, već i unaprijeđena, kako bismo zajedničkim snagama edukovali i zaštitili ne samo naše članstvo, već i struku kao cjelinu. Nažalost, prethodni sazivi Saveza arhitekata i Strukovne komore su saradnju ostvarivali samo na sporadičnom nivou – smatram da je ovaj saziv već pronašao model saradnje koji može donijeti izuzetne rezultate u budućnosti i afirmisati struku. Što se tiče drugih institucija, planirana je direktna saradnja sa Ministarstvom ekologije, prostornog planiranja i urbanizma – ista će biti ponuđena drugoj strani, jer smatramo da je neophodno da struka bude uključena i konsultovana prilikom sastavljanja zakonskih i podzakonskih akata koji se odnose na uređenje prostora u Crnoj Gori.”

Podsjećanje na prethodna izdanja

Autor: Mr Borislav Vukićević,
dipl.inž.arh.

Peti crnogorski Salon arhitekture biće otvoren osmog novembra ove godine u prostoru Moderne galerije (JU Muzeji i galerije Podgorice), a publika će biti prilici da pogleda postavku do 15. novembra. Slogan ovogodišnjeg Salona arhitekture je "Rearhitectura", a u ulozi izvršnog organizatora smotre arhitektonskih ostvarenja koja su nastala u protekle dvije godine pojavljuje se, kao i svakog puta do sada, Savez arhitekata Crne Gore (SACG), u partnerstvu sa Inženjerskom komorom Crne Gore - odnosno Strukovnom komorom arhitekata (SKA). Organizacioni tim je ovoga puta radio u sastavu: Nikola Radović, predsjednik SACG, Slobodan Petrović, Ružica Bulatović, Andrea Pajković, Lazar Šuković, Marko Bešović i Branko Lutovac.

Ostvarenja koja su prijavljena i koja će biti prezentovana na Salonu nijesu prošla kroz proces selekcije, a podijeljena su u sedam programskih kategorija: Realizacije, Projekti, Enterijeri, Istraživanja i eksperimenti, Publikacije, Konkursni radovi i Studentski radovi. Na prijedlog Žirija, u sastavu: Goran Andrejin, Crna Gora; Milka Gnjato, Srbija; Kata Marunica, Hrvatska; Amir Vuk Zec, Bosna i Hercegovina; Jurij Sadar, Slovenija - Organizacioni tim Salona dodijeliće nagrade.

UPCOMING FIFTH SALON OF MONTENEGRO ARCHITECTURE

REMINDER OF PREVIOUS EDITIONS

The fifth Montenegrin Salon of Architecture will be opened on November 8 this year in the Modern Gallery (JU Museums and Galleries Podgorica), and the public will have the opportunity to view the exhibition until November 15. The slogan of this year's Architecture Salon is "Rearchitecture", and the executive organizer of the exhibition of architectural designs created in the past two years is the Association of Architects of Montenegro (SACG), in partnership with the Chamber of Engineers of Montenegro, that is the Professional Chamber of Architects (SKA). The organizational team this time consisted of: Nikola Radović, president of SACG, Slobodan Petrović, Ružica Bulatović, Andrea Pajković, Lazar Šuković, Marko Bešović and Branko Lutovac. The designs that were submitted will all be presented at the Salon without selection process, and are divided into seven program categories: Realizations, Projects, Interiors, Research and experiments, Publications, Competition works and Student works. The overview of this year's Salon of Architecture will appear in the next issue of Pogled, and on this occasion we are reminded of the previous four editions of the Salon.

Rok za predaju tekstova za ovaj broj Pogleda (br. 41) je bio 20. oktobar, tako da će se prikaz ovogodišnjeg Salona arhitekture pojaviti u sljedećem broju. Ovo što slijedi je podsjećanje na prethodna četiri Salona.

Aleksandar Bogdanović otvara Prvi crnogorski Salon arhitekture, Cetinje 2013., foto: B. Vukićević

PRVI CRNOGORSKI SALON ARHITEKTURE, DECEMBAR 2013.

Prvi, i po mnogo čemu najznakovitiji Salon crnogorske arhitekture, otvoren je na Cetinju, 21. decembra 2013. godine, u Crnogorskoj galeriji umjetnosti

Studio Grad: Veljko Radulović (lijevo), Branislav Gregović, Đorđe Gregović, foto: Studio Grad

Studio Grad, Bazen PVK "Jadran", Herceg Novi, pogled sa šetališta, foto: B. Vukićević

Ana Dana Beroš, hrvatska arhitektica, čita Odluku Žirija o nagradama na Prvom Salonu arhitekture, foto: B. Vukićević

"Miodrag Dado Đurić", pod sloganom "Okruženje je bitno".

Žiri koji je radio u sastavu: Ana Dana Beroš, Hrvatska; Matevž Čelik, Slovenija; Aleksandar Đokić, Srbija; i Andelka Badnjar Gojnić, Crna Gora, dodijelio je Veliku nagradu, Grand Prix Prvog crnogorskog Salona arhitekture,

arhitektonskoj praksi Studio GRAD, sa sjedištem u Podgorici, odnosno Veljku Raduloviću, Branislavu Gregoviću i Đorđu Gregoviću, za realizovani objekat Bazena PVK "Jadran" u Herceg Novom.

Projektovanje je, u suštini, proces donošenja odluka, a o vrijednosti ar-

hitektonskog ostvaranja sudimo na osnovu konzistentnosti (postojanosti) donijetih odluka. Kontekstualna usklađenost objekta Bazena PVK "Jadran" počiva na tri seta odluka.

Prvi set se ticao položaja i dimenzija nove betonske strukture u gradskoj luci - Škveru: da se išlo na varijantu olimpijskog bazena, objekat bi, očigledno je, gabaritima odudarao od okruženja i remetio bi promet u luci. Drugi set odluka se ticao položaja i nivelacije nove strukture u odnosu na kotu Šetališta Pet Danica: nova struktura ne remeti vizure sa šetališta ka moru i luci, tj. lukobranima, što je rješavano u presjeku, i više je nego očigledno da se ta rješenja nisu ni na koji način kosila niti sa programskim, niti funkcionalnim zahtjevima. Treći set pitanja ticao se poteza koji bi, sa jedne strane, vezali objekat za užu gravitacionu zonu Šetališta Pet Danica: što je izvedeno vizuelnom integracijom kabina za odlaganje ribarske opreme i pribora, koje su smještene u prostoru

Srđan Marlović, Rekonstrukcija objekta Mletačke bolnice/Austrougarske kasarne, Stari grad, Herceg Novi. foto: miesarch.com, Srđan Marlović

re ispod tribina bazena, kao i korišćenjem prepoznatljivog motiva šarenih vrata kabina, i, sa druge strane, za širu gravitacionu zonu Škvera: čemu je poslužio jedini formalni, odnosno autorski otklon od imperativa apsolutne funkcionalne dosljednosti - zarubljena zapadna tribina.

Nagradu u kategoriji Projekat pripala je Sonji Radović Jelovac i Predragu Babiću, Studio Synthesis architecture & design, za projekat "Lungomare Đuraševići", šetališta u zahvatu Lokalne studije lokacije "Sektor 27 – 28", Đuraševići, Opština Tivat.

Mlađu generaciju crnogorskih arhitekata koji su zvanje stekli na Arhitektonskom fakultetu u Podgorici, dostoјno su reprezentovali Ivan Milošević i Marko Stjepčević, koji su nagrađeni u kategoriji Enterijer, za realizovani projekat Rekonstrukcije Šalter sale u Osnovnom sudu u Podgorici, gdje je očigledno hvale vrijedno nastojanje da se ni na koji način ne izade iz formal-

Nebojša Adžić, predsjednik Saveza arhitekata Crne Gore, govor na otvaranju drugog Salona crnogorske arhitekture, foto: facebook.com, Facebook stranica Saveza arhitekata Crne Gore

Publika na otvaranju drugog Salona crnogorske arhitekture, foto: facebook.com, Facebook stranica Saveza arhitekata Crne Gore

Nagrada u kategoriji Realizacije dodijeljena je Srđanu Marloviću za "Okamenjavanje", projekat djelimične restauracije, rehabilitacije tipologije i rekonstrukcije objekta Mletačke bolnice/Austrougarske kasarne, Stari grad, Herceg Novi. Nema dvojbe da Marlovićev projekat predstavlja najcjelovitiju intervenciju - interpolaciju - u okvirima istorijske urbane cjeline na teritoriji Crne Gore.

Na prvom crnogorskom Salonu arhitekture, prezentovano je 120 radova.

DRUGI CRNOGORSKI SALON ARHITEKTURE, MAJ 2016.

Drugi crnogorski Salon arhitekture otvoren je 18. maja 2016. godine u Podgorici, u Dvorcu Petrovića na Kruševcu, i u neku ruku je predstavljao anti-klimaks nakon Prvog Salona, koji je u javnosti bio izuzetno toplo primljen, što, nažalost, nije bio slučaj sa Drugim

Studio Grad, objekat Sportskog terena i garaže na Savini, u Herceg Novom, foto: B. Vukićević

Studio Grad, objekat Sportskog terena i garaže na Savini, u Herceg Novom, foto: B. Vukićević

Salonom.

Slogan Drugog Salona je bio "Arhitektura & Avanturizam", a na otvaranju su se publici obratili Branimir Gvozdenović, tada aktuelni ministar održivog razvoja i turizma, i Nebojša Adžić, predsjednik Saveza arhitekata Crne Gore. O dometima Drugog Salona najrječitije govori činjenica da Žiri Salona, koji je radio u sastavu: Đorđe Stojanović, Srbija; Strahinja Trpevski, Makedonija; Maroje Mrduljaš, Hrvatska; Jelena Tomašević, Crna Gora; i Dragan Vuković, Crna Gora; nije dodijelio Veliku nagradu Salona, odnosno Grand Prix.

Nagrada u kategoriji Realizacije pripala je Studiju Grad, za objekat Sportskog terena i garaže u Herceg Novom. Treba naglasiti da je u kategoriji Publikacije, nagrađen stručni časopis "Pogled", koji izdaje Inžinjerska komora Crne Gore, i u kojem upravo tekstovi o arhitekturi zauzimaju posebno mjesto.

Na drugom crnogorskому arhitekture prezentovana su 42 rada.

TREĆI CRNOGORSKI SALON ARHITEKTURE, DECEMBAR 2018.

Treći crnogorski Salon arhitekture je otvoren šestog decembra 2018. godine

Marija Stanojević i Marko Radonjić, Mašinska zgrada male hidroelektrane Bistrica Majstorovina, Ravnica, Bijelo Polje, Grand Prix Trećeg crnogorskog Salona arhitekture, foto: Marija Stanojević i Marko Radonjić

u Podgorici, u "Kolektoru", u prostoru bivše toplane, bivšeg industrijskog kompleksa Titex. Slogan Salona bio je "Paraarhitektura". Publika je do 20. decembra iste godine bila u prilici da se upozna sa 74 ostvarenja, raspoređena u standardnih sedam kategorija. O nagradama i pohvalama Trećeg Salona, odlučivao je petočlani međunarodni Žiri, u sastavu: Srđan Tadić (Foka & Bumbar, Crna Gora - Nikšić), Slobodan Radoman (Raddar, Hong Kong), Lea Pelivan (Studio Up, Hrvatska - Zagreb, studioup.hr), Dean Lah (Enota, Slovenija - Ljubljana, enota.si) i Milan Đurić (Dva studio, Srbija - Beograd, dvastudio.rs).

Interesantno je da je i Prvi i Treći Salon otvorio Aleksandar Bogdanović. Prvi put kao gradonačelnik Prijestonice, a drugi put kao ministar kulture. Nakon uvida u ostvarenja koja su bila izložena na Trećem Salonu arhitekture, generalni utisak je bio da su najbolja među njima, ona kojih se ne bi postiđe u sredine u kojima je kultura prostora, odnosno arhitektonska kultura, na daleko višem nivou nego što je to ovdje slučaj, ipak svojevrsni ekscesi, nestandardni, pojedinačni istupi. Ta ostvarenja, drugim riječima, govore isključivo u korist svojih autora i ne mogu se shvatiti kao relevantni pokazatelji stanja na crnogorskoj arhitektonskoj sceni.

Mašinska zgrada male hidroelektrane "Bistrica Majstorovina", Ravna Rijeka, Bijelo Polje, autorskog tandem-a Marija Stanojević i Marko Radonjić - Velika nagrada, Grand Prix Salona, i interijer kafea "1/4:3/4", autora Srđana Marlovića, Nagrada u kategoriji Enterijeri, dva su ostvarenja koja su na Trećem Salonu pobudila najviše pažnje.

Mašinska zgrada je infrastrukturna pozicija koja služi za smještaj mašin-

ske i elektro-opreme i kao prostor u kojem se vrši kontrola sistema. Dvije ključne kontekstualne odrednice lokacije u okviru koje je djelovao, autorski tandem je prepoznao u klancu rijeke i u činjenici da se u blizini zgrade nalazi škola. U periodu kada se otapaju snjegevi, kako kažu, rijeka nosi ogroman rječni materijal od izvorišta nizvodno, i upravo je materijal, nađen u koritu rijeke, iskorišten da bi se "kultivisao" i objekat i njegovo okruženje, ali i cje-lokupna lokacija. "Objekat djeluje", kažu, "kao da se nasukao na obalu i tu počinuo". Polazeći, sa druge strane, od premise da "apstraktne forme i geometrijski oblici mnogo više uzbudjuju maštu klinaca", te da je "pregršt predstava i priča" u dječjim crtežima, "koji su lišeni naturalnog", autorski tandem insistira da je "od malih nogu neophodno njegovati ideju o apstraktnom". Mašinska zgrada male hidroelektrane "Bistrica Majstorovina" je, bez ikakve sumnje, u rangu najreprezentativnijih recentnijih arhitektonskih izbačaja

na međunarodnoj arhitektonskoj sceni. Moglo bi se čak govoriti i o nekim trendovima u koje se ovaj objekat savršeno uklapa, recimo da je to naklonost ka arhitekturi skromnih gabarita, te neobičnim i neuobičajenim, gotovo začudnim, formalnim rješenjima, koja nikako nisu sami sebi svrha, već su rezultat dubokog razmišljanja i promišljanja o specifičnostima lokacije i zadatka. Obilje arhitekture visoke vrijednosti danonoćno se prezentuje u najuticajnijim arhitektonskim časopisima i na najposjećenijim arhitektonskim Internet-portalima, i upravo je autentičan pristup i kreativan odnos prema ograničenjima koja diktiraju kontekst i program, tj. sadržaj, ono što odvaja vrhunsku arhitekturu od dobre. Individualni momenat je oduvijek bio bitan, a danas je presudan.

Srđan Marlović se na Trećem crnogorskom Salonu Arhitekture predstavio sa tri realizovana projekta enterijera, od kojih je jedan, projekat enterijera kafea konceptualni nazvanog

Srđan Marlović, Kafe "1/4:3/4" u Beogradu, Nagrada u kategoriji Enterijer na Trećem crnogorskom Salonu arhitekture, foto: Srđan Marlović

Atmosfera na otvaranju Trećeg crnogorskog Salona arhitekture, foto: SACG, Milica Nedeljković/Open Box studio

Srđan Marlović, Kafe "1/4:3/4" u Beogradu, Nagrada u kategoriji Enterijer na Trećem crnogorskom Salonu arhitekture, foto: Srđan Marlović

"1/4:3/4", dobio Nagradu u kategoriji Enterijeri. Projekat se zasniva, kaže autor, "na sučeljavanju dvije oprečne energije/emocije zarobljene u dva polu-volumena, u dvije kubične kalote". Sa jedne strane imamo kalotu "3/4", koju "predstavlja tamni plavo-ljubičasti ton čija je uloga da hlađi i opušta", dok je sa druge strane kalota "1/4", koja "predstavlja hipertrofirani koloritski pačvork koji apostrofira šarenilo društveno-socijalnog enegretskog naboja karakterističnog za prostore sa ovom namjenom".

"Prostorni balans između ove dvije sfere", dodaje autor, "zasnovan je na percepciji koja se ostvaruje sa pozicije sjedenja. Igra hipertrofije i atrofije kolorita od kojih svaka ima dvostruko svojstvo je dualistička, u njoj se individue svojim različitim enegrijama i raspoloženjima mimikrično kamufliraju, ili sa druge strane ekspresivno nameću".

Ako krenemo od prepostavke da se prefiks "para" u složenici "Paraarhitektura", što je bio slogan Trećeg Salona, ne odnosi na novac, i pozovemo se na izvorno, grčko značenje prefiksa, koji ukazuje na mjesto - "pored", "sa strane", ili "iza", ali u složenicama može da ima i negativno značenje - "nepravilno", "pogrešno", "manjkavo", "loše", "iskriviljeno", onda se otvara široko polje najrazličitijih koncepcija.

Uz Treći crnogorski Salon arhitekture su bile najavljenе i propratne "tribine o aktuelnim temama na arhitektonskoj sceni Crne Gore", kao akcenat koji je trebalo da osnaži tzv. edukativnu ulogu Salona, kojoj je svrha u osnaživanju arhitektonске misli i podizanja svijesti o vrijednostima u prostoru, ali, nažalost, nije organizovana nijedna od najavljenih.

Kolektor, seting prijenosa otvaranja Četvrtog crnogorskog Salona arhitekture, foto: SACG.me, Milan Matović

ČETVRTI CRNOGORSKI SALON ARHITEKTURE, DECEMBAR 2020.

Otvaranje Četvrtog crnogorskog Salona arhitekture bilo je upriličeno 23. decembra 2020. godine, tačno u 20.00 sati i to online zbog epidemije COVID-19 i obaveze organizatora da poštuje mjere za suzbijanje širenja epidemije. Iza organizacije Salona je stajao Savez arhitekata Crne Gore (SACG).

Imali smo, dakle, prijenos otvaranja Salona - uživo iz "Kolektora". Publiku je ovoga puta, nažalost, ostala uskraćena za doživljaj vrlo specifične atmosfere koja je pratila otvaranja svih prethodnih Salona, pogotovo Salona 2018. godine.

Na Četvrtom Salonu je prezentovano 75 ostvarenja u sedam standardnih kategorija. Ako krenemo od činjenice da je Četvrti Salon organizovan pod sloganom "Trans-MISIJA", onda je jasno da je SACG preuzeo ulogu svojevrsnog

transmitera - predajnika. O utiscima publike, odnosno risivera, možemo, opet nažalost, samo da naglađamo, jer nije publikovan nijedan kritički osrvt

Andu, Villa B, Bandići, Grand Prix Četvrtog crnogorskog Salona arhitekture, foto: Andu

na ostvarenja prezentovana na Salonu, a ni na sam Salon, kao događaj, ako izuzmemo moje osvrte u Pogledu.

Žiri Četvrtog crnogorskog salona arhitekture - Grozdana Šišović (Srbija), Davor Mateković (Hrvatska), Branimir Mitrović (Srbija), Marko Brajović (Brazil) i Ivan Milošević (Crna Gora), dodijelio je Grand Prix Salona Goranu Andrejinu i Sonji Dubak za realizaciju "Villa B, Bandići".

Riječ je o porodičnoj kući, koja je intrigantno ostvarenje, u najmanju ruku. Uz ogradu da je materijal o vili koji je prezentovan na Internet adresi Salona, salon2020.sacg.me, nedovoljan da bi se formirao konačan sud, interesantno je razmišljati o mogućim načinima funkcionisanja te porodice, ako uzmemmo u obzir da su sve tri zone vile jasno odijeljene - ili, drugim riječima, ne postoji vertikalna veza (vertikalna komunikacija) između tri zone vile, osim stepeništa, što vili daje vrlo specifičan, tradicionalni karakter.

Srđan Marlović, foto: SACG.me, Milan Matović

Treba pomenuti i drugu nagradu za redom u Kategoriji Enterijer za Srđana Marlovića, i treću njegovu nagradu ukupno na salonima. Ovoga puta je nagrađen za enterijer Paviljona Gradske muzike u Herceg Novom. Na ponuđenoj Internet adresi Salona, uz fotografije intervencije, dat je i vrlo ilustrativan tekst koji potpisuje autor. "Svaka emocija u tom prostoru", stoji u tekstu, između ostalog, "ima svoju

tezu, antitezu i sintezu".

I za kraj, konstacija da se naša arhitektonska scena, ako je suditi na osnovu prikazanog na četiri crnogorska salona arhitekture, polako ali sigurno primiče regionalnom nivou - barem u projektu, uz riječi koje je na otvaranju Prvog crnogorskog Salona arhitekture, u decembru 2013. godine, izgovorio

Srđan Marlović, Paviljon Gradske muzike, Herceg Novi, foto: Srđan Marlović

Aleksandar Bogdanović, gradonačelnik Prijestonice u to vrijeme:

"(...) Vjerujem da dileme nema... da arhitektura u datom trenutku, ali i u budućnosti, treba snažnu podršku svih činilaca društva, što se prevashodno odnosi na institucionalni okvir. Zbog svega toga, manifestacije poput ove, čija duga i sadržajna priča počinje večeras, od izuzetne su važnosti i uvjeren sam da će dobiti neophodnu pažnju i afirmaciju".

Inovativni dijalog sa okruženjem

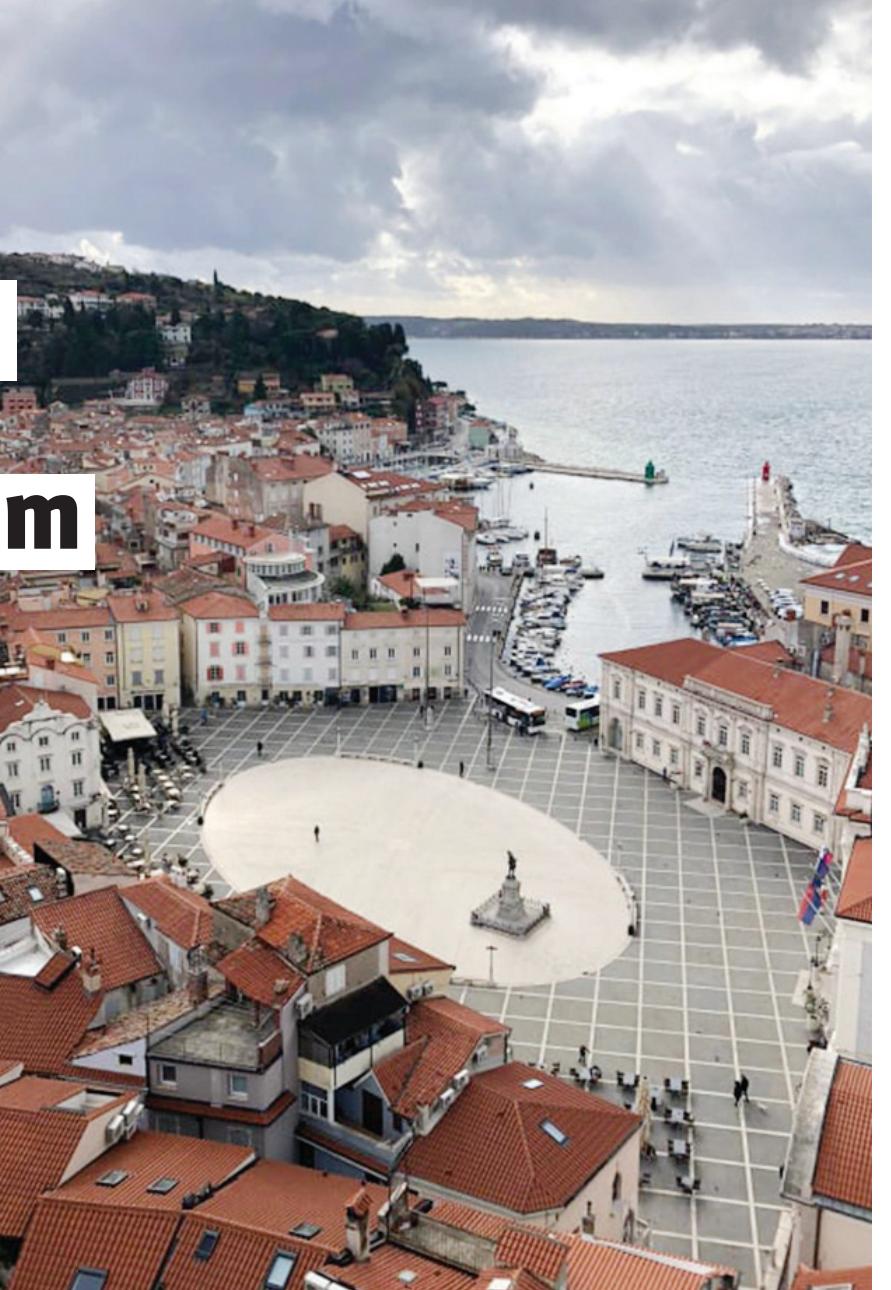
Autor: Dr Slavica Stamatović Vučković*

Piran, srednjovjekovni primorski grad na sjevernom slovenačkom dijelu istarskog poluostrva već je 38 godina domaćin značajnog međunarodnog događaja – Piranskih dana arhitekture (PDA), a 32 godine i prestižnog međunarodnog priznanja za arhitekturu – nagrade PIRANESI.

Eliptičnom formom markiran glavni gradski trg – Tartinijski Trg (Piazza Tartini), koji je postao savremeno obilježje drevnog grada, djelo je slovenačko-austrijskog arhitekta Borisa Podreke, aktivnog učesnika i jednog od osnivača PDA, koji je izradio projekat rekonstrukcije trga 1989. godine.¹

PIRANSKI DANI ARHITEKTURE

Piranski dnevi arhitekture/Piran days of Architecture - PDA su međunarodna arhitektonska konferencija sa izuzetno dugom tradicijom, osnovana 1983.

Piran - Tartinijski Trg, rekonstrukcija 1989., arhitekta Boris Podreka,
izvor: Privatna arhiva arhitektice Maše Čelebić

* Dr Slavica Stamatović Vučković, vanredna je profesorica na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta Crne Gore i nacionalna selektorka za nagradu PIRANESI za arhitektonske realizacije u Crnoj Gori.

1. Značaj djelovanja arhitekte Podreke (Podrecca) u Piranu je veliki (takođe i rekonstrukcije opštinske galerije i galerije Sv. Donata) zbog čega 2020. godine dobija i titulu počasnog građanina grada Pirana.

PIRAN DAYS OF ARCHITECTURE AND THE PIRANESI INTERNATIONAL AWARD ON THE PRESENTATION OF MONTENEGRIN ARCHITECTURAL EXPRESSION

Piran Days of Architecture - PDA is an international architectural conference with an extremely long tradition, founded in 1983 at the initiative of the Slovenian architect and professor at the Faculty of Architecture of the University of Ljubljana Vojteh Ravnikar (1943-2010). Since then it has been organized continuously every year on the last weekend of November (with the exception of 2020, due to the pandemic). Throughout almost four full decades of existence, numerous world-renowned architects have lectured at the conferences.

Last year, architects from Montenegro participated for the first time at the Piran Architecture Days in the competition for the PIRANESI Award 2021.

godine na inicijativu slovenačkog arhitekte i profesora na Arhitektonском fakultetu Univerziteta u Ljubljani Vojteha Ravnikara (1943-2010), od kada se organizuje kontinuirano svake godine posljednjeg vikenda mjeseca novembra (sa izuzetkom 2020. godine, kada je izostala zbog pandemije). Kroz gotovo pune četiri decenije trajanja, na konferencijama su predavale brojne svjetski poznate arhitekte: Eduardo Souto de Moura, Sami Rintala, Diébédo Francis Kéré, Alvaro Siza Vieira, Peter Zumthor, Enrique Miralles, Sverre Fehn, Kennet Frempton, David Chipperfield, Wang Shu, Bijoy Jain, Boris Podrecca, Friedrich Achleitner, Heinz Tesar, Luigi Semerani, Gino Vale i dr. Tema prve piranske konferencije - Arhitektura u kontekstu, održane 1983. godine utemeljila je smjer i svih naredenih,

definišući primarni cilj ovog događaja kao godišnju evaluaciju savremene društveno-arhitektonске produkcije, predstavljanje progresivnih i inovativnih ideja u savremenoj arhitektonskoj praksi koje poštuju geografski, kulturni

Prvi Piranski dani arhitekture (PDA), novembar 1983, Izvor: Privatna arhiva arhitekta Roberta Potokara

2. U ovom časopisu su 2019. godine objavljena dva teksta o radu i djelu crnogorske arhitektice Svetlane Kane Radević (1937-2000): Alihodžić, R, Stamatović-Vučković, S. "Svetlana Kana Radević (1937-2000) – An Exceptional Work from the Yugoslav Modernism Period" i "Svetlana Kana Radević (1937-2000) – The Only Female Recipient of the Federal »Borba« Award", PIRANESI, 1st Central-European Architectural Magazine for the Culture of the Environment, No 41. Vol. 27 (2019), 4-17; 18-31. <https://www.piranesi.eu/>

3. Galerija DESSA (osnovana 1982. godine) je 2020. godine organizovala i izložbu "Architecture. Sculpture. Memory. The art of monuments of Yugoslavia 1945–1991" koja je crnogorskoj javnosti prezentovana u saradnji sa Sekretarijatom za kulturu i sport Glavnog grada kao izložba u javnom prostoru: decembar-januar 2021/22, Rimski trg. Organizatorke i kuratorke izložbe u Podgorici su bile Slavica Stamatović Vučković i Nela Gligorović. <https://dessa.si/>

i prirodnjim kontekstom kako bi zadržale kulturni identitet i raznolikost. Kroz dugi niz godina smjenjivale su se različite teme: od identiteta i kontinuiteta, preko iracionalnog i racionalnog, arhitektonskih politika i veza između politike i arhitekture, efemernosti, estetike i etike, inovacije i tradicije, itd. I odabir predavača pokazuje fokus ovog događaja i PIRANESI nagrade, usmjeren ka senzitivnim projektantskim pristupima i projektima koji uspostavljaju suptilan i interaktivni dijalog sa kontekstom.

Osnivanje PDA i PIRANESI nagrade praćeno je i osnivanjem časopisa srednjoevropske orientacije i tradicije - PIRANESI² magazine , koji počinje da izlazi od juna 1992. godine. Glavni i odgovorni urednik časopisa je jedan od osnivača PDA, arhitekta Robert Potokar. Od 2014. godine ovaj značajan međunarodni događaj organizuje DESSA galerija³ iz Ljubljane, koju vodi

arhitektica Maja Ivanič, ujedno i predsjednica organizacionog odbora PDA od 2008. godine, zajedno sa kolegicama Špelom Kuhar, Vesnom Perovnik, Evom Mavšar, Tatjanom Sirk, Anže Koren i dr.

Prošlogodišnja 38. PDA konferencija nosila je naziv Šta je mjerljivo u arhitekturi? (What is measurable in architecture?).

Glavni predavači, koji su istovremeno i članovi žirija za dodjelu nagrada PIRANESI, su bili: Sandy Attia (Modus - Italija, predsjednica žirija), Levente Szabó (Hetedik Műterem - Mađarska), Daniela Škarica i Ivana Žalac (SKROZ - Hrvatska), Christian Ambos (Franz&Sue – Austrija), Carles Enrich Gimenez (Carles Enrich Studio - Španija) i Matija Bevk (Bevk Perović arhitekti - Slovenija). Pored njih, svoj projektantski pristup i rad su na konferenciji prezentovale i arhitekte iz mladog, nacionalno mješovitog, arhitektonskog studija KONNTRA sa sjedištem u Ljubljani (Erik Jurišević, Mirjana Lozanovska i Silvija Shaleva), kao i studenti sa Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Ljubljani - Seminar Perović (Aleksandar Mišković, Lovre Mohorič i Andraž Tufegdžić). Žiri je bio Eva Mavšar, Vesna Perovnik i Tatjana Sirk.

NAGRADA PIRANESI

Riječ je o prvoj profesionalnoj međunarodnoj arhitektonskoj nagradi koja je uspostavljena u Sloveniji. Dodijeljena je prvi put 1989. godine jugoslovenskim arhitekti Bogdanu Bogdanoviću (1922-2010) za Dudikov memorijalni park u Vukovaru u Hrvatskoj (1978-1980). Nagrada nosi ime italijanskog arhitekte i umjetnika Čanbatiste Piranezija (Giovanni Battista Piranesi, 1720-1778), čija je porodica porijeklom

iz Pirana i njom se nagrađuju najbolja arhitektonska ostvarenja koja su nastala na području srednjoevropskih država: Austrije, Češke, Grčke, Slovačke, Mađarske, Italije, Hrvatske, Slovenije, a od 2018. godine Srbije i od 2019. godine Bosne i Hercegovine. Arhitekte iz Crne Gore su do bile mogućnost učešća od 2020. godine ali je, zbog odlaganja događaja uslijed pandemije, to prvo učešće ostvareno 2021. godine. Arhitektonске realizacije predstavljene na izložbi PIRANESI se biraju i nominuju krajem mjeseca oktobra od strane selektora zemalja učesnica, a svaki selektor može predložiti maksimalno pet realizacija, nastalih u prethodne dvije godine.

Dio izložbe PIRANESI je i međunarodna izložba studentskih projekata na kojoj 19 evropskih arhitektonskih fakulteta – Grac, Spital (Spittal), Beč, Banja Luka, Sarajevo, Ljubljana, Split, Zagreb, Beograd, Solun, Budimpešta, Peskara, Trst, Bratislava, Prag, Podgorica, Maribor, Novi Sad i London (AA)

predstavljaju po najviše dva studentска projekta iz prethodne studijske godine, po izboru studentskih nacionalnih selektora. Za nagradu PIRANESI 2021. bila su nominovane 54 arhitektonске realizacije iz 11 evropskih zemalja i 37 studentskih projekata sa 19 evropskih arhitektonskih fakulteta, ali je na izložbi prikazano 47 realizacija i 34 studentska projekta odnosno ukupno 81 projekat.

Primarni, ali ne i jedini, kriterijumi za dodjeljivanje PIRANESI nagrade su promišljeno postavljanje u urbanu i prirodnu okolinu, odnosno postignuta prostorna i projektantska usklađenost sa kontekstom; savremeni inovativni pristupi projektovanju prostora i oblikovanju; poštovanje prirodne i kulturne baštine; savremeno razumijevanje tradicionalnih i autohtonih arhitektonskih elemenata i njihovo uspješno transponovanje; upečatljivi i inovativni detalji; pažljivo odabrane boje, materijali, teksture i ostali elementi arhitektonskog oblikovanja kojima se

Nagrada PIRANESI 2021, izložba,
Izvor: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.4556476047781710&type=3>

Nagrada PIRANESI 2021 - Sportska dvorana Saint Gellért Hall, Budimpešta, Mađarska (Építész Stúdió, 2020), Izvor: <http://www.pida.si/news/2021-piranesi-award>

Priznanje PIRANESI – Tržnica, Ptuj, Slovenija (Arhitektura Krusec & Studio AKKA, 2020), Izvor: <http://www.pida.si/news/2021-piranesi-award>

postiže autentičan i harmoničan odgovor na postavljene prostorne uslove i okruženje. Prestižnu nagradu PIRANESI, dvije počasne PIRANESI pohvale i jednu počasnu PIRANESI studentsku pohvalu dodjeljuje glavni pokrovitelj PDA konferencije, a bira međunarodni žiri koji se, kako je ranije pomenuto, sastoji od predavača PDA konferencije⁴ za tekuću kalendarsku godinu, u okviru koje se nagrada i dodjeljuje.

Prošlogodišnja nagrada PIRANESI je 27. novembra 2021. godine (subota) na ceremoniji dodjele nagrada u kulturnom i kongresnom centru – Auditorijum u Portorožu dodijeljena mađarskom arhitektonskom studiju Építész Stúdió (arhitekte: Zsolt Félix, Tamás Fialovszky, Bálint Gulyás, Gergely Kenéz) za sportsku dvoranu Saint Gellért Hall (Sports and event hall for the High School) koja je realizovana 2020. godine kao dodatni sadržaj uz budimpeštansku gimnaziju Saint Margaret. Po mišljenju žirija ova sup-

tilna arhitektonска realizacija uspješno balansira između krajne pragmatičnog arhitektonskog programa karakterističnog za tipologije ovoga tipa i specifičnog poetskog izraza koji je postignut dobro promišljenim uklapanjem objekta u pokrenuti teren, odmjerenoj tektoničnošću cjelokupne strukture, kao i upečatljivim efektima svjetla i odabranih materijala. Ukopavanjem velikog dijela objekta i korištenjem krovne površine kao produžetka parka, formirana je dodatna površina za rekreaciju na otvorenom a lagana metalna struktura fasade, koja se nastavlja u gornjoj zoni formirajući zaštitnu ogragu u obliku latiničnog slova U, dodatno je uspostavila kontinuitet sa okolnim sadržajima i prostorom u cjevlini, omogućavajući korišćenje objekta kroz više etaža.

Jedna od dvije počasne PIRANESI pohvale pripala je slovenačkim arhitektonskim studijima Arhitektura Krusec i Studio AKKA za realizaciju projekta trž-

4. Glavni pokrovitelji 38. Piranskih dana arhitekture 2022. godine su Ministarstvo kulture i Ministarstvo životne sredine i prostora, a počasni pokrovitelj je bio predsjednik Republike Slovenije Borut Pahor.

Staklena skulptura PIRANESI,
Izvor:<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.4557240057705309&type=3>

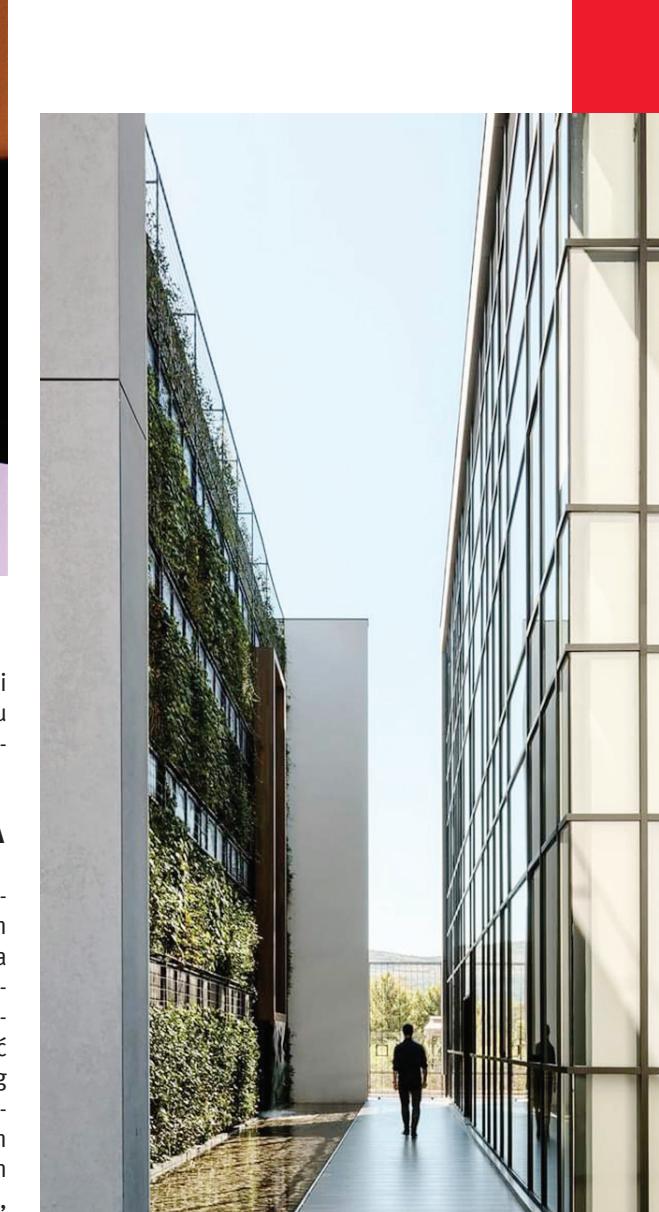
Zagrebu - Matija Babić, Antonija Balić, Karla Jelić-Balta, Martin Mertz, Andro Mihalac, Fran Mikolić, Luka Šen, pod mentorstvom prof. Idisa Turata, za projekat Rlsort_Aquatorium u Rijeci (Hrvatska), sprovedenom tokom 2019-2020. godine.

Svi pobjednici PIRANESI nagrade dobijaju staklenu skulpturu Piranesi koju je dizajnirala mlada slovenačka arhitektica Ajda Racman osvojivši Prvu nagradu na studentskom konkursu 2017. godine, koji su organizovale galerija DESSA iz Ljubljane kao glavni organizator događaja i ljubljanska Akademija za likovnu umjetnost i dizajn. Pored skulpture, svi pobjednici dobiju i čuvenu stolicu poznatog slovenačkog arhitekte i dizajnera Nika Kralja.⁶ Tokom dugog niza godina nagradom PIRANESI su nagrađivane realizacije

5. Skulptura je izrađena u čuvenoj farbici stakla - Steklarni Rogaška, Slovenija.

6. Stolicu donira RexKralj jedan od zlatnih sponzora PDA.

7. Pet realizacija koje su ušle u uži izbor za nagradu PIRANESI 2021 - shortlisted: Visitors center and complex for observing nature of Lonja field, Lonja field, Croatia, 2020 (Mia Roth Čerina, Tonči Čerina); Lasvit Company Headquarters, Nový Bor, The Czech Republic, 2019 (Jiří Opočenský, Štěpán Valouch); Salamis Summer House, Salamis Island, Greece, 2020 (AREA (Architecture Research Athens - Styliani Daouti, Giorgos Mitroulias, Michaeljohn Raftopoulos); Sightseeing tower, Devínska Kobyla, Bratislava, Slovakia, 2020 (Tomáš Šebo, Igor Lichý, Emanuel Zatlukaj, Imrich Vaško, Branislav Groch, Aleš Hradecký, Denisa Pavkovček Šťastná); Il rifugio del Gelso, Montevecchia, LC, Italy, 2021 (A25architetti). Pogledati više na: <http://www.pida.si/news/2021-piranesi-award>

Commercial Showroom "ENT-EXT",
Tivat (Nikola Novaković - Studio Enforma, 2019),
foto: Studio Enforma

BETULA Design Center, Tivat (dr Sonja Radović Jelovac - Studio Synthesis, 2021), foto: Studio Synthesis

bre prakse koji emancipuju arhitektonske i vizuelne standarde na prostoru Crne Gore.

Commercial Showroom "ENT-EXT" (arh. Nikola Novaković - Studio Enforma, 2019) i BETULA Design Center (arh. dr Sonja Radović Jelovac - Studio Synthesis, 2021) su dva poslovno-komerčijalna objekta koja se nalaze, jedan pored drugog, uz jadransku magistralu (Budva-Tivat/Kotor) u blizini Tivatskog aerodroma. Kreiranjem neophodne distinkcije od haotične peri-urbane zone u kojoj se nalaze, oba objekta predstavljaju originalna i inovativna rješenja. "ENT-EXT" zgrada je naglašeno introvertna, zasnovana na ideji dualiteta ("ENTerijer-EXTterijer", što je i naziv kompanije koju obilježava) odnosno konceptu "prostora u postoru", formirajući zelene oaze unutar monolit-

Business Center GLOSARIJ, Zabjelo, Podgorica
(dr Veljko Radulović i Đorđe Gregović - Studio GRAD, 2021), foto: Studio GRAD

ne kubične forme, "soft" sadržaja unutar "hard" envelope.

Zgrada BETULA je ekstravertnja, "polu-propusna" ("semi-soft/hard"), sa polu-atrijumom i duplom fasadom od aluminijumskih perforiranih panela, čime je postignuta vizuelna monolitnost fasade danju a atraktivna transparentnost noću.

Business Center GLOSARIJ u naselju Zabjelo u Podgorici (arh. prof. dr Veljko Radulović i arh. Đorđe Gregović - Studio GRAD, 2021) je takođe objekat slične namjene. Smaknutim paralelopipednim volumenom na nivou prve etaže, matričnom pravilnošću u funkciji praćenom svedenim oblikovnim vokabularom, uvodi se vizuelna regulacija u deregulisani urbani pejzaž prodajnih i skladišnih hala, kao i neartikulisane saobraćajne infrastrukture na periferiji Podgorice.

Fakultet likovnih umjetnosti (FLU) na Cetinju (arh. Anđelka Badnjar u sarad-

ISKRENA ARHITEKTURA

Piranski dani arhitekture će se i ove godine, posljednje subote u novembru (26. novembar 2022.), po 39 put organizovati uz ceremonijalnu dodjelu nagrade PIRANESI. Poziv je bio otvoren za sve zemlje učesnice do 18. oktobra, do kada su radovi poslati nacionalnim selektorima, koji zatim vrše nominacije prema organizatoru. Arhitektonski fakultet u Podgorici i Inženjerska komora Crne Gore – Strukovna komora arhitekata su objavili informacije na svojim sajtovima i pozivi su poslati svim registrovanim arhitektama u Crnoj Gori. Dalja procedura se odvija prema propozicijama organizatora, a sve informacije se mogu naći na: <http://www.pida.si/call>.

Tema ovogodišnjih 39. Piranskih dana arhitekture je Iskrena arhitektura (Honest architecture), koju je postavila arhitektica Mojca Gregorski (Studio KONTRA, Ljubljana, Slovenija). Tema preispituje vrlo kompleksne odnose danas neminovnih generičkih procesa u procesu projektovanja („ruka koja razmišlja“ naspram „računara koji razmišlja“) ali i uloge politike i kapitala, globalnih trendova i ostalih aktuelnih društvenih faktora i njihov uticaj na autentičnost arhitektonske produkcije odnosno da li i kako arhitektura može ostati iskrena u svojoj narativnosti, materijalnom izrazu, kontekstu, svrsi i interpretaciji istorijskih slojeva. Iskreno o arhitekturi. Program konferencije se može pogledati na: <http://www.pida.si/en-program>, gdje će biti objavljeni i nagrađeni autori za nagradu PIRANESI 2022.

Fakultet likovnih umjetnosti, Cetinje (Anđelka Badnjar & "Arhicon", 2020), foto: Anđelka Badnjar

nji sa firmom "Arhicon" iz Podgorice, 2020) je rekonstrukcija jednog dijela starog industrijskog kompleksa "Stari Obod", u okviru koje je postojeća industrijska zgrada inkorporirana u novi volumen. Primjenom savremenih materijala i kontrastnih fasadnih obloga kreira se dinamična envelopa. Izraženom multiplikacijom pojedinih arhitektonskih elemenata, što funkcionalno odgovara prostorima za edukaciju i ateljee Likovne akademije, u potpunosti je podržan industrijski karakter objekta i sačuvan prepoznatljiv "genius loci".

Kuća maslina u Baru (arh. prof. dr. Rifat Alihodžić, arh. Jasmina Salković, arh. Elvira Muzurović - Studio Arhing, 2021) je razvijeni, fluidni sistem otvorenih i zatvorenih prostora koji predstavlja transpoziciju vernakularne prostorne matrice Starog Bara i višeslojnog kulturnog nasljeđa. Primjenom različitih arhitektonskih elemenata i materijala, karakterističnih za složen kontekst, kreirani su prostorni segmenti bogati različitim vizuelnim sekvencama. Naglašena prošupljenost objekta, koja postaje sastavni dio volumetrije, omogućava dodatnu vizuelnu transparentnost.

Od velikog broja studentskih radova urađenih tokom studijske 2020/21. godine na Arhitektonском fakultatu u Podgorici, nacionalne selektorke za studentske radove docentica dr Marija Bojović i saradnica u nastavi MSc Marija Čaćić su odabrale dva rada: master rad "Potencijal željezničke infrastrukture u funkciji razvoja kulturnog turizma u Crnoj Gori" studentkinja Ksenije Rakočević, Sare Perović i Nade Milaš, pod mentorstvom prof. dr Svetlane K. Perović i prof. dr Slavice Stamatović Vučković i idejno rješenje "Dječijeg pozorišta u Podgorici – generativni dizajn" studentkinje četvrte godine Sare

Kuća maslina, Bar (dr Rifat Alihodžić, Jasmina Salković, Elvira Muzurović - Studio Arhing, 2021), foto: Studio Arhing

IZLOŽBA PIRANESI 2021. U KUSLEVOVОJ KUĆI

Izložba nagarde PIRANESI 2021. u organizaciji Inženjerskomore Crne Gore - Strukovne komore arhitekata, Arhitektonskog fakulteta UCG i Glavnog grada, otvorena je 26. septembra u Kuslevovoј kući u Podgorici, a publiku je bila u prilici da je pogleda do sedmog oktobra 2022. U istom periodu, u holu zgrade Rektorata UCG bila je postavljena izložba studentskih realizacija, na kojoj se moglo vidjeti prošlogodišnjih 47 nominovanih arhitektonskih realizacija i 34 studentska rada. Organizatorka i medijatorka događaja ispred IKCG-SKA je bila arhitektica Milena Latković zajedno sa nacionalnim selektorkama prof. dr Slavicom Stamatović Vučković, doc. dr Marijom Bojović i saradnicom u nastavi Marijom Čaćić sa Arhitektonskog fakulteta.

Nagrada PIRANESI 2021, Kuslevova kuća, Podgorica, oktobar 2022, foto: Milena Lalatović

Stojkanović, koji je izrađen u sklopu predmeta Arhitektonsko projektovanje VI – objekti sporta spektakla (IV godina – VIII semestar) koji vode profesori dr Rifat Alihodžić i dr Slavica Stamatović Vučković. Prvi rad preispituje mogućnosti razvoja kulturnog turizma kroz unapređenje željezničke infrastrukture, a drugi se bazira na generativnom dizajnu koji proizilazi iz preispitivanja tipologija pozorišta, urbanih linija kretanja i otvorenih javnih prostora. Pored ova dva studentska rada, na izložbi u Piranu je bio izložen i rad alumničkinje podgoričkog arhitektonskog fakulteta Maše Čelebić, studentkinje Univerziteta u Mariboru "Architecture as/for culture: museum of industrial heritage of Maribor and cultural creative-center of Tezno" (mentor prof. Uroš Lobnik, komentor prof. dr. Peter Šenk).

Novi modeli kolektivnog stanovanja

Autor: Petar Rakočević, dipl.inž.arh.

Život u zajednici jedan je od preduslova za stvaranje i održavanje stabilnih društvenih sistema. Potreba za arhitektonskim i urbanim prostorima koji na inteligentan način uspostavljaju optimalne relacije između čovjeka i njegovog okruženja time su neprestano u ţizi interesovanja projektantske struke. Štaviše, način na koji pristupamo promišljanju potreba korisnika jedan je od ključnih faktora za razumijevanje uloge arhitekture kao voda kulturnog aktivizma.

U skladu sa tim viđenjem stvari, tipologija kolektivnog stanovanja ističe se kao važna karika u opažanju socijalne stvarnosti, ali i svih njenih kompleksnosti. Izložena uticajima od strane zakonâ ekonomije i interesnih sfera, ona prolazi kroz brojne preobrazaje, uvijek težeći ispunjavanju uloge egzistencijalnog preduslova, tj. skloništa, te interakciji sa ljudskim duhom u cilju širenja mentalne slike sredine u kojoj živimo.

Mnoga su pitanja koja se javljuju kao posljedica faktora uticajâ koji određuju položaj jedinke unutar takve

zajednice, ali se sistematično daju sažeti u sljedećem: Da li su prostorne logike prigrnjene od strane savremenih projektantskih praksi u skladu sa čovjekovim potrebama?

Odgovor na ovo pitanje podrazumijeva bi podrobnu studiju kulturoloških strujanja u vezi sa određenim kontekstom, a u skladu s tim i analizu guste mreže individualnih relacija. Ali, čini se da je za početak dovoljno predstaviti neke od relevantnih praksi, koje potvrđuju navedenu sumnju; to da tipološke i strukturalne odlike raspoloživih modela ne odgovaraju navedenim stilu i očekivanjima zajednice.

Uzmemo li u obzir činjenicu da se više od 45% objekata sagrađenih u protekloj deceniji svrstava u kategoriju višeporodičnog stanovanja, shvatice-mo da očita tenzija između korisničkih očekivanja i bivalnog okruženja nije problematika koja se smije ignorisati. U takvoj konstellaciji odnosa, od velikog je značaja aktivno izučavanje dostignuća projektantske produkcije, koja pokušava da regeneriše odnos između društva i arhitekture kao ogledala kolektivnih prioriteta. Zato

NEW MODELS OF COLLECTIVE HOUSING

The need for architectural and urban spaces that intelligently establish optimal relations between man and his environment are constantly in the focus of interest of the architectural profession.

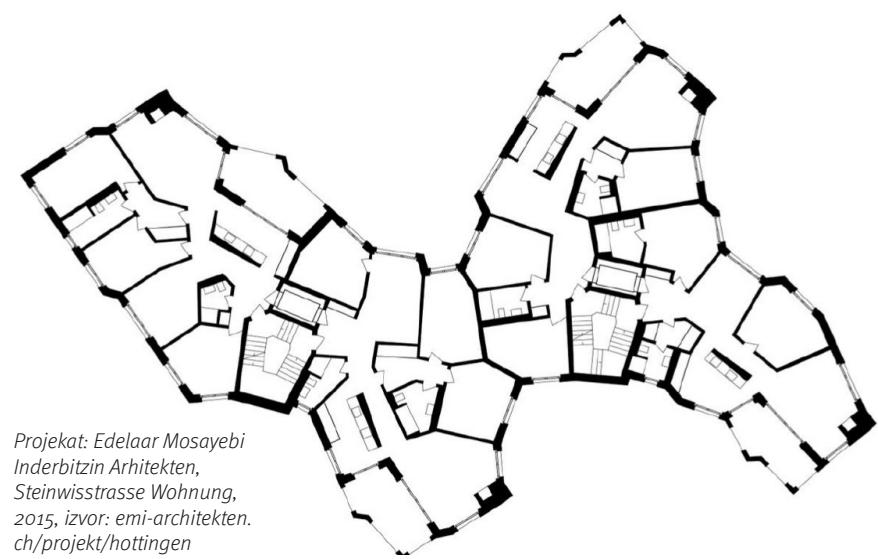
The strategies used by continental European practice stand out as the most suitable for understanding new, and above all sustainable, models of functioning within the community. How to build and think within the framework of the city, its artifacts and relations, are the priority interests of the teams who, through experimental work, try to address the topics of maintaining historical continuity, structural durability, contextualization of buildings, building on architectural traditions, and many others.

je primarna uloga ovog teksta upravo predočavanje vizionarskih iskoraka na polju navedene tipologije. Strategije kojima se koristi kontinentalna evropska praksa u tom slučaju se izdvajaju kao najpogodnije za razumijevanje novih - i nadasve održivih - modela funkcionalisanja unutar zajednice. Kako graditi i misliti u okvirima grada, njegovih artefakata i relacija, prioritetna su interesovanja timova koji eksperimentalnim radom pokušavaju adresirati teme održavanja istorijskog kontinuiteta, durabilnosti strukture, kontekstualizacije objekata, nadovezivanja na graditeljske tradicije, ali i mnoge druge.

STEINWISSTRASSE WOHNHAUS
EDELAAR MOSAYEBI INDERBITZIN
ARHITEKTEN HOTTINGEN, CIRIH,
ŠVAJCARSKA, 2011-2015.

Projekat zgrade za kolektivno stanovanje u Hottingenu (Cirih) markantan je primjer koji ukazuje na mnoštvo prostornih kvaliteta često zanemarenih u okolnostima bezuslovno podređenim tendencijama tržišta. Umjesto rigidne raspodjele sadržaja, kompozicija svake od stambenih jedinica prije ističe bogatstvo iskustava nastalih u spontanom sučeljavanju prostora. Izuzimajući ozidane segmente intimnih zona, preostala površina apartmanâ menadrija, omogućujući konstantne prenunjene programe. Strogo tranzitni koriđori ovdje su odmijenjeni prostranim hodnicima koji se postepeno „izlivaju“, u površine predočene dnevnim aktivnostima, otvorene ka visokim zasadima u vrtu. Odsustvo funkcionalističkih normi ili očekivanih geometrijskih klišea ni u jednom trenutku ne naslućuju nedostatak autorske kontrole. Upravo suprotno: izučavanjem plana dolazimo do zaključka da svaka od jedinica obiluje suptilnim tragovima umješnosti i empatije prema korisnicima.

Iako tipizirana, stepeništa su uskladjena sa opštim svjetonazorom, što otvara široku lepezu odnosa svjetlosti i sjenke, praznine i punoće, perceptivne kompleksnosti ili odsutnosti iste. Ova pozitivna tenzija vodi ka viđenju kuće kao sigurnog skloništa intime, dnevnih i noćnih rituala, života u porodičnom okruženju. Dakle, arhitektura prevazilazi ulogu pasivnog „okvira za život“ i postaje ključem za razumijevanje ljudske duhovnosti. (Na kraju kraljeva, ona pruža mogućnost spoznavanja ili usložnjavanja ljudskog iskustva u fizičkom prostoru, što ističe jedan od najvažnijih zadataka umjetnosti.)

Projekat: Edelaar Mosayebi
Inderbitzin Arhitekti,
Steinwistrasse Wohnung,
2015, izvor: emi-architekten.
ch/projekt/hottingen

menata u dostizanju arhitektonske zrelosti. Kao značajan rezultat dugo-godišnje posvećenosti mladim generacijama ističe se i publikacija „Forme življjenja“ (Forms of living) sa fakulteta u Lozani. Ona obuhvata izbor seme-stralnih meditacija iz 2015. godine, sa fokusom na eksperimentalne tipove stanovanja u kontekstu gustih urbanih jezgara. Projekti predloženi od strane grupa dominantno su ustremljeni ka razumijevanju pojma komune – za čiju sve učestaliju primjenu traže utemeljene u ekonomskoj slici grada.

Rad autorskog tima Nine Bleder i Stefani Ru (Nina Blatter, Stephanie Roux) izdvaja se po radikalnom koncipiranju društvene dinamike, tj. prepoznavanju okolnosti u kojima bi tradicionalna ograničenja bila potencijalno anulirana – nadomeštena novom strategijom obitavanja zajednice u malom.

Zgrada je određena sekvencama paralelno postavljenih zidova između kojih se odvija život ukućana, raspoređen po spontano nagovijeshtenim sadržajima. Mreža prostorija počiva na

djelomičnom odsustvu ideje porodične privatnosti, dok se održivost datog sistema prepozna u prisnom odnosu pojedinaca u kontaktnim zonama apartmana. Izuvez formalno definisanih ulaza, plan ne nudi jasnu razliku između trpezarije jednog stana i spačave sobe drugog, individualnih terasa i zajedničkog prostora za objed. Transparentne pregrade garantuju svega najniži stepen privatnosti i materijalne sigurnosti u kritičnim pozicijama. Ipak, i kao takve se nesmetano daju ukloniti zarad prilagođavanja prostora, otkrivaјућi matricu koja u odsustvu opreme postaje višenamjenskim poligonom.

Jasno je da je ova logika nastavak ideje o kolektivizaciji javnog gradskog prostora, inače vitalnog segmenta političke strategije država srednje Europe u posljednje dvije decenije. Štaviše, znatan je broj građana koji princip ko-

mune vide kao još jedan od praktičnih alata za sprovođenje kolektivnih interesa na mikronivou. Gledano iz tog ugla, organizacija održive zajednice više je od utopijskog (socijalističkog) sna, oslonjena na ideju o strateškoj preraspodjeli materijalnih dobara, radne energije i društvene solidarnosti. Ona je konkretno sredstvo za hirurško odstranjivanje malignih uticaja globalne ekonomije – u terminima marksističke teorije, efekata otuđenja – u korist većine.

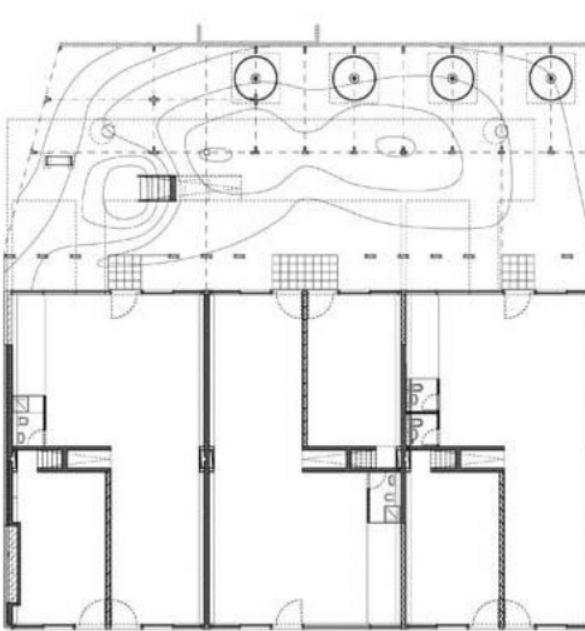
**KOLNER BRETT, MESSING
MULLER ARNO BRANDLHUBER &
BERND KNIESS + B&K
COLOGNE, NJEMAČKA 1997-2000.**

O mogućnostima formiranja komunalnih zajednica na nivou objekta razmišljao je tim pod vođstvom profesora Brandlibera, na projektu višestambene kuće u Kelnu, koji je koncem devedesetih godina pretrpio značajnu promjenu strukture stanovništva. Kao rezultat potrebe doseljenika za prostorima koji bi artikulisali životne i radne aktivnosti na jednom mjestu – došlo je do nastajanja posve novog organizacionog tipa objekta. Arno Brandlhuber poznat je široj javnosti po dugogodišnjim izučavanjima modela stanovanja koja savremenom čovjeku nude adekvatan okvir za izvođenje dnevnih rituala. Početkom novog milenijuma, ponovna aktualizacija sistema gankova – otvorenih hodnika sa kojih se pristupa stambenim jedinicama – omogućila mu je strukturiranje objekta u ulici Kolner Bret Strasse, u okviru kojeg bi svaku od dvanaest jedinica „podredio“ sistemu tipskih modula. Apartmani su određeni kroz srastanje dva volumena; horizontalnog (rezervisanog za ekonomske sadržaje i noćni blok), i jednog vertikalne orientacije (u većini slučajeva namijenjenog dnevnom salonu ili prostoru za rad). Re-

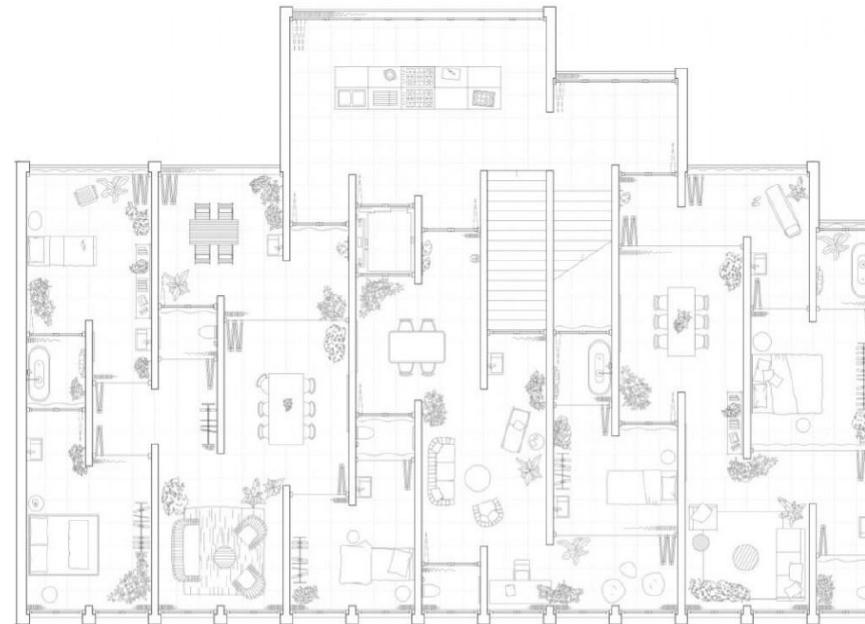
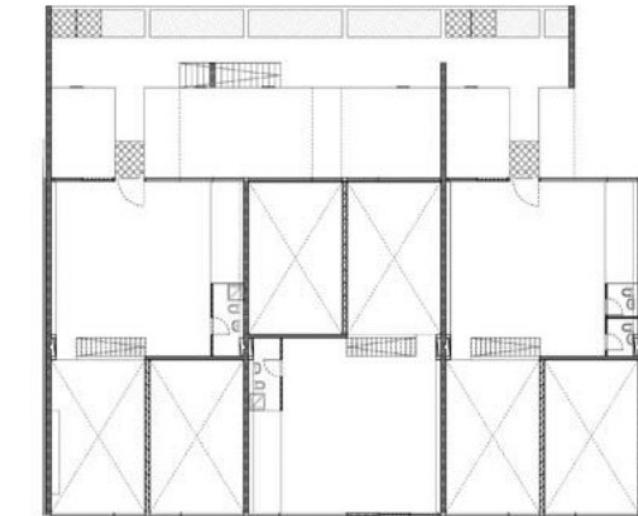
je i sve veći broj razvojnih investitora koji dokumentaciju projekata moraju aktivno usklađivati sa imperativima pojedinaca i građanskih grupa. Ovaj slučaj, ma koliko bio endemičan i na trenutke nestabilan, pokazuje da postoje okviri u kojima se grad doživljava kao mjesto života jedne zajednice – prije negoli polje strateške akumulacije korporativnog kapitala i loših kulturnih praksi.

**KOLNER BRETT, MESSING
MULLER ARNO BRANDLHUBER &
BERND KNIESS + B&K
COLOGNE, NJEMAČKA 1997-2000.**

lativno novom društvenom sloju bilo je potrebno ponuditi fleksibilnu matricu koja bi valorizovala prostorne kapacitete i optimizovala njihovu stambenu sredinu. U toj raspodjeli elemenata vanjski hodnici na sjevernoj fasadi ponašaju se kao upadljiv dio gradske infrastrukture; no, i dalje intimizirani, oni ostavljaju potencijal za interakciju susjeda, spontani susret na otvorenom i razgovor.

Arno Brandlhuber & Bernd Kniess + b&k, Kolner Brett, 2000, izvor: <https://www.studioemde.com/koelnertbett>

Nina Blatter, Stephanie Roux, *Forms of living*, 2015, izvor: Publikacija „Forms of living 2015“, Ecole Polytechnique Federal de Lausanne, 2015.

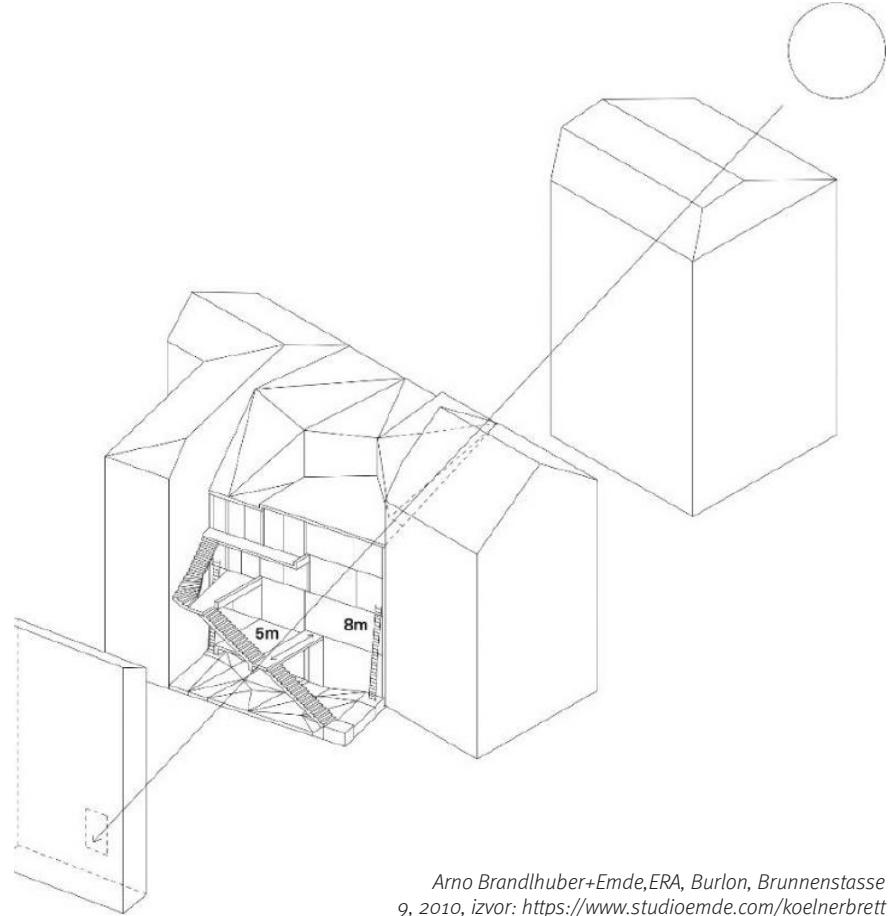
je od osnovnih civilizacijskih principa, koji bi se u ovom scenaru mogao ostvariti kroz što smisleniju interakciju sa fasadnom ravninom i zonama gankova, kao i njihovu prenamjenu.)

**BRUNNENSTRASSE 9
ARNO BRANDLHUBER + EMDE,
ERA, BURLON
BERLIN, NJEMAČKA, 2007-2010.**

Sistem srođan onome primijenjenom u Kelnu prepoznajemo i na projektu nastalom deceniju kasnije, u središtu istorijskog jezgra Berlina; ali u daleko restriktivnijim uslovima prostorne politike. Budući pod snažnim uticajem agende Kritičke rekonstrukcije (kritische Rekonstruktion), izdate od strane Nacionalnog odjeljenja za urbani Razvoj, veliki broj kupaca je doživljavao ovu promenadu kao nepogodnu za konvencionalne investicije. Vlasnik i

prvobitni korisnik objekta Brunnenstrasse 9, profesor Brandlhuber, uprkos tipološkim okvirima uspio je ne samo da u zatečenom (pred)vidi prostor hibridne namjene, koji bi po njegovom iseljavanju postao mjestom slobodnog okupljanja lokalnih mladih umjetnika, već i da razvije strukturu, čiju bi ekscentričnu pojavnost i organizaciju opravdavao veoma radikalnan – na trenutke krajne ironičan – stav upućen regulativama centralne gradske oblasti.

Kuća koja je već krajem 2016. godine postala zajedničkim prostorom omladine, nudi sve funkcionalne kvalitete potrebne za njihov boravak i rad, ali i u određenoj mjeri naslućuje ulogu same umjetnosti unutar lokalnog upravnog konteksta: prkos u odnosu na represivne aparate centralizovanih sistema, promovisanje individualnih i kolektivnih sloboda, te njegovanje originalnog kreativnog izraza.

Arno Brandlhuber+Emde, ERA, Burlon, Brunnenstrasse 9, 2010, izvor: <https://www.studioemde.com/koelnerbrett>

Određen kao dio uličnog niza, to je objekat unutar kojeg je zastupljena podjela prostora isključivo na osnovu denivelacija etažne ploče. Centralno jezgro sačinjeno je od kanala za lift i sanitarnog čvora koji obilježavaju sistem gankova, u ovom primjeru bio je podređen standardima za požarnu zaštitu objekta u gusto naseljenim područjima.

Njegova nepredvidljiva forma i konstruktivne datosti nedvosmisleno koketiraju sa numeričkim parametrima za projektovanje evakuacionog stepeništa na otvorenom. Uslovno rečeno,

ovaj gest možemo tumačiti i kao svojevrsnu karikaturu jednog od arhetipskih graditeljskih elemenata, koja teži održavanju socijalnog balansa u odnosu prema uniformisanom zakonodavstvu.

Da se zaključiti: društveni aktivizam sa aspekta arhitektonskog intervenisanja postaje prioritetnim interesovanjem novih praksi. Bilo da se radi o idealizovanim, ili o modelima primjenjivim u stvarnim uslovima, ne smijemo zanemariti činjenicu da „rvanje“ sa legislativom u korist bogatstva prostornog doživljaja ne smije biti svedeno na podražavanje šematskih rješenja.

Iz teorijskih zapisa Stivena Bejtsa (Steven Bates) doznajemo da zgrada

HAMPSTEAD MANSION BLOCK SERGISON BATES ARCHITECTS LONDON, ENGLESKA, 2014-2022.

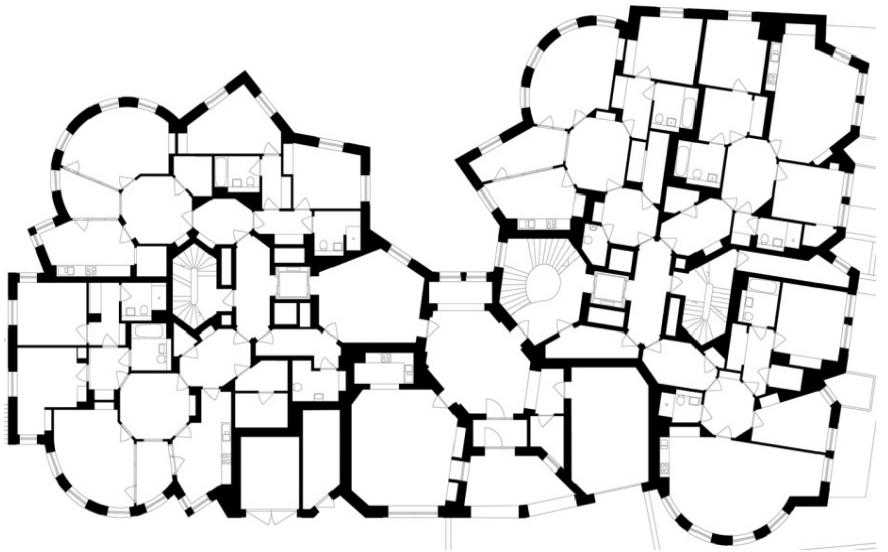
Pristup više zasnovan na tradicionalnim principima organizacije i geometrije prostora, predvodi tim sa sjedištem u Londonu, koji kao jedan od osnovnih pokretača izdvaja važnost održavanja istorijskog kontinuiteta – i to ne samo kroz karakterističnu oblikovnost, upotrebu lokalnih graditeljskih materijala, ili tehnika obrade istih, već kroz odlučan stav o generisanju humanih sadržaja. Hampstead manson block posljednji je u nizu razvojnih kompleksa čije unutrašnje mehanizme možemo nesmetano tumačiti kroz plansku osnovu.

Na prvi pogled haotična mreža srodnih prostorija postepeno otkriva svršishodnu ideju nadovezivanja soba – inače međusobno sličnih u površini, katkad obliku, proporciji, prohodnosti. Viđenje stambene jedinice kao mozaika individualnih prostornih sekvenci očigledna je zamisao koja stoji iza ovog konstrukta.

Premda odsustvo koridora donekle naglašava viziju budućih korisnika – čija svakodnevica biva premrežena iskustvima salonskih susreta, enfaladama i boravcima po obodnim salama umivenim dnevnom svjetlošću – gotovo da ne možemo prepoznati niti jedno pravilo, matricu ponavljanja, ili automatizovani sistem po kojem se javljaju funkcionalni principi.

Da se jedino naslutiti da mnogim od kutaka možemo pridružiti više dugoročnih namjena, i da je dinamika plana sa jasno naglašenim salonima-trgovima jedan od najvećih kvaliteta. (Ovaj fenomen autori dodatno objašnjavaju terminom Living from the center.)

Iz teorijskih zapisa Stivena Bejtsa (Steven Bates) doznajemo da zgrada

Sergison Bates Architects, Hamsted mansion block, 2022,
izvor: <https://sergisonbates.com/nl/projects/mansion-block-london>

velikim dijelom pokušava ostati do-slijedna principu inteligentnog ruiniranja – što je proizvod promišljanja koncepata održivosti građenih struktura u kontekstu cirkularne ekonomije. Postupak se zasniva na prognoziranju upotrebe kuće, njene postepene razgradnje, prenamjene ili ponovne upotrebe gradivnih materijala. U tom procesu, konstruktivni sklop je od primarne važnosti, odnosno matični sloj u odnosu na koji se prilagođavaju sistemi servisnih instalacija, fasadne obrade i namještaja. Iz tog razloga uviđamo strateški postavljene nosive zone po obodima, kao i mnogougaona stepenišna jezgra okružena instalacionim pozicijama u središtu – na taj način ostaje dovoljno prostora za rekompoziciju osnove. Ovaj princip postaje dijelom kuće kao takve, čije pozitivne kontradikcije nisu rezultat samo upotrebljene nužnosti, nego i napora arhitekata da stvaraju prostore u novim okolnostima, još uvijek inspirisane

senzibilnim doživljajima tradicionalnog grada. (Grada čije, katkad i nostalgično, sjećanje pokušavaju sačuvati kroz stalno promišljanje osnovnih kvaliteta evropskog urbanog mesta.)

U jednoj od posljednjih publikacija,

“On and around architecture”, Bejts u razgovoru sa Rogerom Dinerom (Roger Diener) govori o nedostatku dugoročne vizije među projektantima na kontinentalnom nivou. Emotivni naboј i čovjekomjernost mesta koje pamtimo kao izuzetne primjerke civilizacijskih dostignuća, dobrim dijelom su proizvod opštег konsenzusa unutar graditeljske zajednice. Na koji način doživljavati ulogu arhitekte u društvu, kako uspješno održavati kontinuitet u okolnostima hiperprodukcije beživotnih jezgara – i na kraju krajeva – kako graditi kuće, neka su od pitanja čije odgovore treba tražiti u kolektivnom iskustvu zajednice.

Tipologija kolektivnog stanovanja ustrajno koketira sa kontradiktornim aspektima modernog društva već nekoliko vjekova, i kao takva bi morala konačno postati ušćem mnogih naponskih stručne javnosti.

Svijest o pomenutoj problematičnosti očigledno postoji, ali je nažalost i dalje vezana za rijetke izuzetke spremne na rizik u cilju iznalaženja prikladnijeg modela za život. Prihvatići i promovisati takvu ideju o integralnom doživljavanju prostora trenutno predstavlja jedan od važnih koraka. Za početak, biće dovoljno postaviti prava pitanja, odrediti jasne vizije, ciljeve u skladu sa društvenim okolnostima – a zatim tražiti odgovore kroz proces služenja zajednici kojoj neminovno pripadamo.

trica igrala krucijalnu ulogu (Alen de Boton), kao i to da smo ukidanjem kanona, pored uslovne liberalizacije graditeljskog izraza, otvorili nepremostiv jaz između većine korisnika i arhitekture kao takve. Iz tog su razloga nebrojeni naporovi ponovnog uspostavljanja prisnog odnosa sa pojedincem i gradom kao cjelinom ostali na nivou entuzijastičnih pokušaja. Odgovori na pomenute probleme, tvrdi Bejts, nalaže se u individualnim naporima talentovanih pojedinaca, koji su u stanju da kanališu sopstvenu sliku grada na nivou objekta. Samo tako je moguće na kontrolisan način tumačiti autohtone uslove jednog mjesta i njegovih žitelja.

Prakse istaknute u ovom tekstu uče nas mnogo čemu, ali nijedna od njih ne nudi cjelovitu sliku uslova u kojima živimo. Na koji način ćemo oblikovati budućnost evropskih gradova – u skladu sa kojim kulturnim vrijednostima i političkim tendencijama – pitanje je za svakog arhitekta ponaosob.

Tipologija kolektivnog stanovanja ustrajno koketira sa kontradiktornim aspektima modernog društva već nekoliko vjekova, i kao takva bi morala konačno postati ušćem mnogih naponskih stručne javnosti.

Svijest o pomenutoj problematičnosti očigledno postoji, ali je nažalost i dalje vezana za rijetke izuzetke spremne na rizik u cilju iznalaženja prikladnijeg modela za život. Prihvatići i promovisati takvu ideju o integralnom doživljavanju prostora trenutno predstavlja jedan od važnih koraka. Za početak, biće dovoljno postaviti prava pitanja, odrediti jasne vizije, ciljeve u skladu sa društvenim okolnostima – a zatim tražiti odgovore kroz proces služenja zajednici kojoj neminovno pripadamo.

Pokazatelji prostornog identiteta

Autor: Dr Vladimir Bojković,
dipl.inž.arh.

ABOUT NIKŠIĆ CITY CENTER

SPATIAL IDENTITY INDICATORS

Prepoznati i ustanoviti pokazatelje prostornog identiteta nekog grada, može se uraditi na osnovu više kriterijuma i više metoda. Čini se da primarni utisci i senzacije mogu biti dobra metoda u formiranju baze na kojoj se sistematično i analitički može izgraditi sistem pokazatelja prostornog identiteta nekog grada. Koristeći pomenuti metod, možemo uočiti sljedeće pokazatelje prostornog identiteta gradskog jezgra Nikšića, i to: elementi tradicionalne arhitekture, pejzažna i parterna arhitektura, simboli grada, prostorni integritet, silueta grada, morfologija i urbanitet grada, kontinuitet javnih urbanih prostora.

ELEMENTI TRADICIONALNE ARHITEKTURE

Tradicionalna arhitektura u urbanom jezgru Nikšića, uglavnom se odnosi na tipske objekte individualne gradnje tj. porodične kuće. Ove gradske kuće imaju jasnou koncepciju izraženu kroz jednostavan oblik, svedene otvore i upotrebu materijala.

Gradske kuće građene su obično krajem devetnaestog, odnosno, početkom dvadesetog vijeka. Razlikujemo

Primjeri tipične gradske arhitekture, foto: Privatna arhiva

Primjeri tradicionalne gradske arhitekture, foto: Privatna arhiva

Tipični elementi tradicionalne gradske arhitekture, kapija i portun, foto: Privatna arhiva

prizemne i dvospratne kuće. Građene su od kamena, pokrivane su keramikom. Otvori su pravljeni od kvalitetnog drveta. Obzirom da su ove kuće pravljene od kamena, u obradi fasade razlikujemo onu na kojoj se vidi fugovani kamen i one koje su malterisane. Fasade su obično bojane u bijelu boju ili neku od pastelnih. Bogatije kuće imale su specifičnu ornamentiku koja se odnosila na obradu prozorskih okvira odnosno nadprozornika, nadvratnika a najčešće na balkonima i balkonskim ogradama.

Istaknuta arhitektura u urbanom jezgru Nikšića odnosi se na nekadašnje objekte kulture, razne organizacije i udruženja koji su danas na žalost, obično, devastirani i zaboravljeni. Ovi objekti se često ističu ornamentikom i načinom rješavanja detalja prozora, balkona, ograda i vrata.

Pored objekata kulture tu su i objekti nekih imućnijih porodica koje su u skladu sa svojim tadašnjim statusom

podizale veće objekte. Naročita pažnja se poklanja ulaznim vratima koja su obično urađena od kvalitetne, rezbariće hrastovine. Iznad vrata se, kod imućnijih porodica, nalazio balkon sa bogato ukrašenom ogradom. Ovaj balkon je imao i ulogu nadstrešice i zaštite od kiše ili snijega u toku zime.

Tokom dvadesetih i tridesetih godina pojavljuju se kuće kod kojih se po prvi put fasada dijeli masama volumena iako još uvijek ne odstupaju od simetrije.

Krovovi su obično na dvije vode i pokriveni su keramidom. Poklanja se posebna pažnja uređenju dimnjaka.

Ulaž sa balkonom na jednoj tradicionalnoj gradskoj kući, foto: Privatna arhiva

Fasada kuće iz 1924., foto: Privatna arhiva

PEJSAŽNA I PARTERNA ARHITEKTURA

U stvaranju prepoznatljive slike grada naročito se ističu: ulice i ulična struktura, tipologija objekata koji se izgrađuju i parkovno oblikovanje. Upravo ta prepoznatljiva slika grada čini ga u odnosu na druge gradove specifičnim i različitim.

Park kao ljudsku tvorevinu sa estetskim osobinama proisteklim iz odgovarajuće upotrebe materijala, i korišćenjem kompozicije kao metode projektovanja možemo posmatrati kao artifijalni prostor baš kao što je i grad. Gradski park u Nikšiću dobar je primjer polivalentnosti kompozicije urbanizma i arhitekture jer gradski park "izlazi" na obod Trga Save Kovačevića, pri čemu taj "izlazak" nije uslijen i pretenciozan. Naprotiv, radi se o potpuno logičnom i uspješno projektovanom susretu dva urbana elementa. Posljedica toga bi bila da se Trg Save Kovačevića može posmatrati i kao parkovni trg. Na primjeru trgova parkova dokazujemo jedinstvo i nedjeljivost urbanizma od parkovne arhitekture, ali i međusobno dopunjavanje i preplitanje ideja i oblika. (1)

Možda je najreprezentativnija sinteza parkovne arhitekture i urbanizma

Novoizgrađena fontana u Gradskom parku, foto: Privatna arhiva

Jedna od četiri gradske česme na trgu i jedan od bunara ispred stambene zgrade, foto: Privatna arhiva

data u jednostavnim elementima kao što su drvoredi i šetališta. I za njih možemo reći da su elementi prostornog identiteta jednog grada.

Nikšić, kao grad, ima jedinstveni kvalitet da se na samo par minuta hoda od najužeg urbanog jezgra nalazi brdo Trebjesa koje je ujedno park šuma, glavno izletište i rezervat desetine biljnih i životinjskih vrsta. Čak je i park šuma suptilno povezana sa gradskim parkom. I ova povezanost predstavlja specifičnu kompoziciju parka kao ljudske tvorevine i brda Trebjese kao prirodne. Kontakt sa prirodom je građanima na dohvat ruke.

Voda je oduvijek bila usko vezana za grad, njegov nastanak i funkcionalisanje. Prvi gradovi su uvijek nastajali blizu vode, bilo da se radi o priobalnim, lučkim ili gradovima u dolini rijeke. Voda kao element iz kojeg je nastao život, za čovjeka predstavlja vječitu temu i simbol izuzetne snage, zato i ne čudi njena upotreba u predstavljanju poruka kroz različite umjetnosti. Ni arhitektura nije izuzetak, kada vodu koristi kao element oblikovanja ili element senzacije i prostornog izražavanja. Upravo su fontane najprezentativniji, ujedno i najefektniji pokazatelji upotrebe vode u arhitektонici kako ur-

banih cjelina tako i samih objekata. S toga, fontane kao specifična gradska forma, se mogu različito tumačiti. (2)

Kada se sa stanovišta urbaniteta, odnosno urbanizma, govori o fontani, može se reći da su one jedan od najbitnijih elemenata slobodnih gradskih prostora, trgova, skverova i parkova. Kompozicijski značaj fontana je veliki i on se ogleda u odnosu prema okolnim objektima i njenom položaju u slobodnom prostoru.

Obično se postavljaju u centralnoj perspektivi prostora ispred objekta odnosno u osi prostorne vizure. Možemo reći da se fontanom uvijek stavlja akcenat na nešto i da kao efektan element urbane kompozicije učestvuje u formiraju identiteta iste kroz prepoznatljivost odnosno pamtljivost.

U Nikšiću je voda uvijek tretirana na poseban način uslijed sušnog i kamenitog krajolika. Nestašica vode bila je prisutna kako u prošlosti tako i danas, pa ne čudi sa koliko pažnje se prilazio u rešavanju svih onih, naročito urbanih elemenata, koji u sebi sadrže element vode kao sredstvo izražavanja. I u prvom regulacionom planu Josipa Sladea, česme su zauzimale značajno mjesto.

Ako su tada tretirane sa posebnom pažnjom, jasno je da su, kao tadašnji manifest modernizacije, imale značajnu ulogu u formiranju urbanog identiteta Nikšića.

Bunari kao elementi urbane kompozicije jako su rijetki. Obično se vezuju za seoski ambijent i narodnu arhitekturu. U Nikšiću su imali poseban i veliki značaj do trenutka izgradnje moderne vodovodne infrastrukture a i tada će u narednim godinama igrati značajnu ulogu. Danas su zapušteni i kao oblikovni i element prostornog identiteta potpuno zaboravljeni.

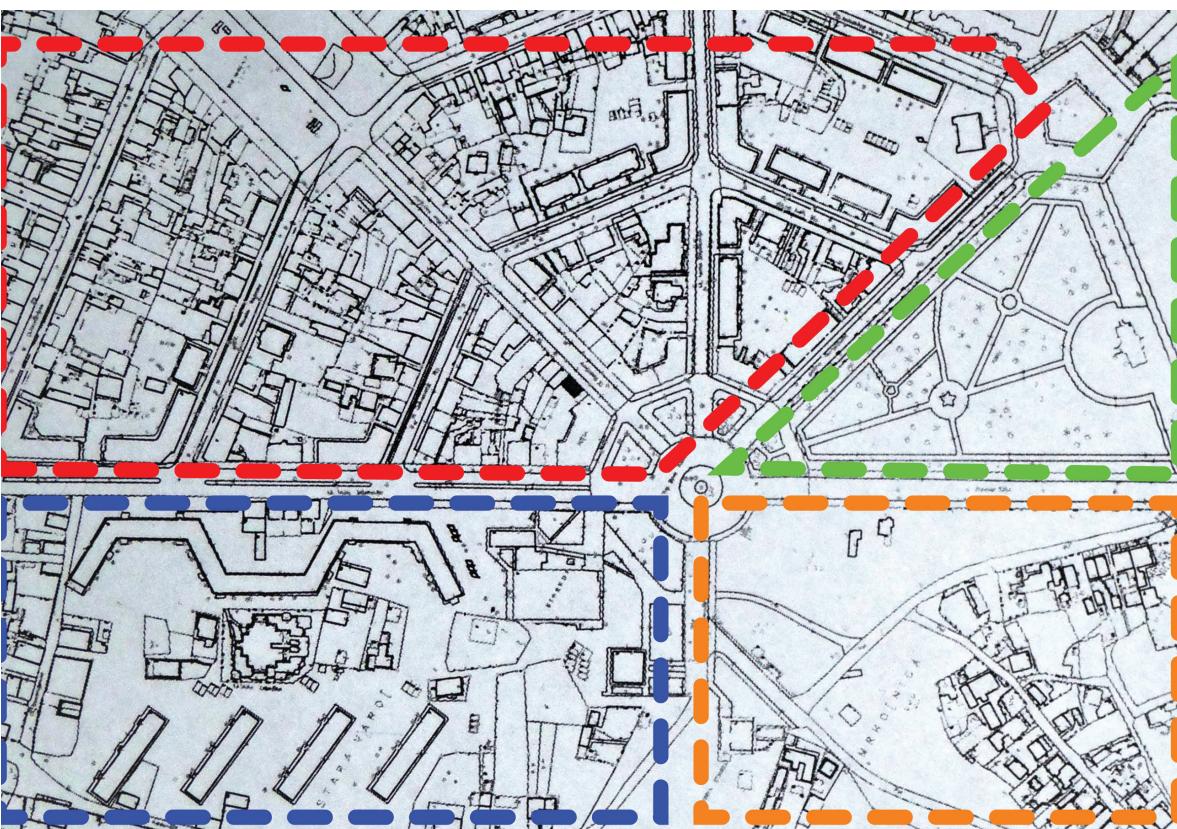
Dvorac i crkva na jednoj od tipičnih razglednica, foto: Privatna arhiva

SIMBOLI GRADA

Od vizuelnih, simboličkih elemenata svakako je najznačajniji objekat saborne crkve posvećene Sv. Vasiliju Ostroškom, koju je projektovao ruski arhitekt Mihail Timofejevič Preobraženski 1891. na zahtjev knjaza Nikole, a čija gradnja je trajala 15 godina. U neposrednoj blizini saborne crkve nalazi se Dvorac kralja Nikole, sagrađen 1900. godine po projektu Josipa Sladea.

PROSTORNI INTEGRITET

Posmatrajući urbano jezgro Nikšića možemo uočiti četiri uslovno rečeno

Prostorni integritet, celine i zajednička tačka u Trgu Save Kovačevića, foto: Privatna arhiva

Manastirska ulica, foto: Privatna arhiva

morfološke komponente. Prva komponenta predstavlja dio grada koji se u većoj mjeri razvijao prema smjernicama regulacionog plana Josipa Sladea. Ovaj dio je na suptilan način povezan sa dijelom koji predstavlja površinu gradskog parka i drugu morfološku komponentu. Treća morfološka komponenta pripada funkcionalnom urbanizmu 50-tih, odnosno 60-tih godina, koja je solidno povezana sa urbanim jezgrom. Četvrta komponenta je data urbanim blokom koji još uvijek ima savremeno oblikovanje dato kroz objekte kolektivnog, individualnog i javnog karaktera. U oblikovanju ove morfološke komponente ne primjećuje se povezanost sa naslijedenim obrascima.

MORFOLOGIJA I URBANITET GRADA

Proistekao iz urbane morfologije, odnosno forme, urbanitet igra takođe

značajnu ulogu kao element formiranja prostornog identiteta. Postoje mnoge definicije urbaniteta. Možemo reći da ovaj pojam predstavlja uređeni sistem urbanog pejsaža, uređeno jedinstvo urbanih elemenata grada.

U urbanom jezgru Nikšića dominantan element urbaniteta predstavljaju ulice i kao najzastupljeniji element presudno utiču na formiranje slike grada odnosno njegov identitet. U zavisnosti od prostora koji obrazuju uočavaju se dva tipa ulica.

Prvi tip ulica generiše osjećaj zatvorenosti, koji je analogan doživljaju prostora sobe, dvorišta, trga. Objekti i ulica su nerazdvojni, zavisni elementi urbanog tkiva, pri čemu stvaraju zatvorene ambijente specifične atmosfere. Sa stanovišta formiranja identiteta ovo je poseban indikator istog. Ovaj tip ulica se obično vezuje za naselja i gradove formirane, najvećim dijelom, prije modernog urbanizma.

Ovom tipu ulica pripadaju sve ulice užeg urbanog jezgra: ulica Marka Miljanova, Manastirska ulica, ulica Novaka Ramova, ulica Josipa Sladea, ulica Lazara Sočice, Njegoševa ulica i ulica Ivana Milutinovića.

Drugi tip ulica grade slobodno-stoje-

Dinamika uličnog fronta

či objekti i strukture, koji ne uspostavljaju adekvatan odnos sa okruženjem i generišu osjećaj kontinuiteta prostora. Ovaj tip ulica obično se vezuje za postulate modernog urbanizma. Ovom tipu ulica pripada bulevar Vuka Mićunovića i Vučedolska ulica kao pozitivan primjer.

KONTINUITET JAVNIH URBANIH PROSTORA

Pored ulica i gradskog parka, javni prostori urbanog jezgra Nikšića odnose se i na dva trga, na Trg Save Kovačevića i Trg vojvode Šaka Petrovića.

Duh jednog mjesta određen je njezinim materijalnim i nematerijalnim karakteristikama. U materijalne karakteristike spada sve ono što nas okružuje, svaki aspekt materijalnog datog mesta počevši od njegove arhitekture i urbanizma u najširem smislu. S druge strane, nematerijalne karakteristike odnose se na sjećanja ljudi, uspomene, umjetnost, istoriju, događaje značajne kako za zajednicu tako i za pojedince, sve one sociokулturne senzacije bitne za život ljudi. Duh mjesa grade ljudi a ljudi gradi mjesto. U toj čudesnoj interakciji nastaje duša grada.

Literatura:

- M. O. Šćitaroci, B. Bojanić-Obad Šćitaroci, Parkovna arhitektura kao element slike grada, Prostor Vol.4 (1996), No.1
Nataša Jovičić, Simbolizam vode i oblikovanje zagrebačkih fontana, "Život umjetnosti", Zagreb, 1991
Ranko Radović, Forma grada, osnove, teorija i praksa, Gradevinska knjiga, Beograd, 2009.

SILUETA GRADA

Silueta grada ocrtava ne samo njegovu fizičku strukturu, doprinoseći vizuelnom identitetu grada, već ocrtava i koncentraciju odgovarajućih namjena odnosno funkcija koje se dešavaju u gradu. U silueti jednog grada možemo lako prepoznati vjerske aktivnosti na osnovu ocrtavanja vjerskih objekata u silueti, možemo prepoznati razne vrste poslovanja na osnovu ocrtavanja poslovnih, administrativnih zgrada i sl.

Silueta grada, na prvi pogled može da prikrije sve ono što grad ruži i čini ga manje lijepim. Međutim, kada jednom počne, proces devastacije se rijetko odvija a da se ne prikaže i kroz siluetu grada. Na ovaj način se često surovo prikazuju svi dokazi ljudskih djelovanja.

Silueta grada predstavlja možda najizraženiji oblik fizičke strukture grada, njegov najvidljiviji reprezent, i kao takva predstavlja posebno značajan dio urbane slike i prostornog identiteta. Silueta fizičke strukture grada, prije svega, je izraz niza individualnih i predominantnih jedinica, koje se kombinuju sa morfologijom terena u svakom datom primjeru grada. Žižne centralne jedinice u grupi ili pojedinačno razmještene po terenu aglomeracije daju makro-oblik urbanog tkiva, siluetu.(3)

Silueta grada, kao posebna vizuelna senzacija i doživljaj svaki put može nanovo da se doživi u zavisnosti sa kog se aspekta posmatra, u zavisnosti od mjesa sa kojeg se posmatra i u zavisnosti od doba dana kada se posmatra. U tom smislu možemo razlikovati siluetu grada posmatranu po danu i siluetu grada posmatranu u toku noći. Jako zanimljiva je tzv. noćna silueta grada koja se bazira na specifičnom osvjetljenju i posebnim svjetlosnim efektima.

Bazični i vibranti elementi identiteta, foto: Privatna arhiva

Paralelna iskustva i stavovi crnogorskih i italijanskih stručnjaka (I)

Autori:
Mr Sonja Čeđović, adv.
Mr Vesna Čeđović, adv.

KRIVIČNA I GRAĐANSKA ODGOVORNOST INŽENJERA ZA RUŠENJE OBJEKATA U KOMPARATIVNOM PRAVU I SUDSKOJ PRAKSI

Oprirodnom fenomenu - zemljotresu - govorimo uglavnom kada do njega dođe, uz uslov da je dovoljno snažan da ga osjetimo i da nas uznemiri, a posebno ako dovede do ljudskih žrtava i materijalnih posledica. Kasnije, obično samo jedan dan u godini, više ili manje skromno, podsjetimo se na takve događaje iz prošlosti.

Željele bismo da se ovakva praksa promjeni i da se na ovu temu mnogo češće razgovara, kako na stručnom, tako i na nivou šire laičke javnosti, da bi se obezbijedio neophodan senzibilitet u odnosu na ovu pojavu, posebno kod onih generacija koje nisu imale priliku da zemljotres dožive, te da se preduzmu konkretnе aktivnosti koje su neophodne na otklanjanju nesporno postojećih grešaka, kako bi se izbjegle ljudske žrtve i razaranja u budućem zemljotresu. Jer mi, koji smo vezali sav svoj život za ovo parče zemlje, za koje se pouzdano zna da je izuzetno seiz-

mički osjetljivo, imamo ličnu i društvenu odgovornost da svoja postupanja takvom saznanju prilagodimo.

Neko bi se mogao zapitati - odakle advokati u ovoj temi?

U Italiji je okončano veliko suđenje odgovornim inženjerima - projektantima i izvođačima za zgrade koje su srušene i u kojima su stradali ljudi, među njima mlađi i djeca. Projektanti i izvođači rekonstrukcije, predsjednik komisije za tehnički prijem, osuđeni

su za krivično djelo ubistva u nehatu i nanošenje tjelesnih povreda, na zatvorske kazne i obavezu naknade višemilionskog iznosa, kao početne štete zbog nepravilnosti u rekonstrukciji zgrade Studenskog doma u Akvili, rađene 2000. godine, koja se srušila u zemljotresu i tom prilikom nastradalo je sedam studenata i portir. Sudovi svih instanci nisu im priznali bilo kakve generalne olakšavajuće okolnosti. Osuđen je, u posebnom predmetu,

DEVASTATING EARTHQUAKES ON TWO SIDES OF THE ADRIATIC SEA PARALLEL EXPERIENCES AND VIEWS OF MONTENEGRIN AND ITALIAN EXPERTS

"Devastating earthquakes on two sides of the Adriatic - Parallel experiences and views of Montenegrin and Italian experts" is the work of authors Vesna and Sonja Čeđović, lawyers from Bar, who will present the exceptional experiences and research of experts/engineers/seismologists from both sides of the Adriatic sea through three installments. In the first part, readers will get to know about the experiences of experts after the earthquakes that the inhabitants of both Montenegro and Italy had to deal with. The biography of Antonio Moretti, professor of Seismology, Regional Geology and Natural Risks at the University of Aquila will be presented, as well as his emotional recollection of the devastating earthquake in Aquila in 2009. In the second part, there is an interview with prof. Moretti in which he shares certain knowledge and experiences related to earthquakes, while the third part of the paper will present the views of Prof. Enzo Mantovani from the University of Siena and engineer Čedomir Čeđović, expert in earthquake engineering and director of the reconstruction of Bar after the devastating earthquake in 1979.

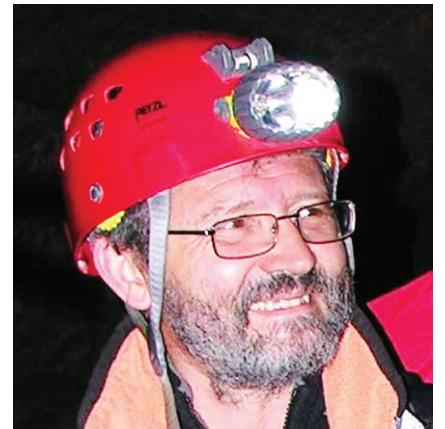
takođe za ubistvo iz nehata i nanošenje tjelesnih povreda, i jedan član Komisije za velike rizike, zbog dovođenja u opasnost stanovništva, davanjem izjava u tv intervju, koje su neosnovano umirivale stanovništvo, tvrdeći da su kontinuirani potresi tih dana smirivanje tla i da nema ničeg opasnog, pa su mnogi nastradali čekajući u kućama da potres prestane. Krivičnom presudom osuđena je i Vlada Italije, Komisija za civilnu zaštitu za pričinjenu štetu nastradalima, koju je dužna da nadoknadi solidarno sa osuđenim licem. Konačnom presudom osuđeni su na zatvorske kazne, obavezu obeštećenja i zabranu rada u javnim organima, ustanovama ili preduzećima izvođači radova na zgadi Inženjerskog fakulteta. Rušenje ove zgrade, koja ima posebnu simboliku, srećom, nije izazvalo žrtve, jer se zemljotes desio kada u istoj nije bilo studenata, inače bi, kako se procjenjuje, bilo na hiljadu žrtava. U svim predmetima, u toku su građanske parnice za nadoknadu potpune štete, ne samo protiv osuđenih lica, već i protiv nadležnih lokalnih, regionalnih i državnih organa.

Međutim, ovdje ne razmatramo u prvom redu pitanje građanskih parnica ili krivičnih predmeta protiv odgovornih za žrtve zemljotresa, i to će biti predmet naše posebne analize, već smo prethodno dali samo kratak osvrt na nekoliko karakterističnih i intrigančnih sudske presude u kojima su italijanski sudovi zaključili da za žrtve nije bio kriv zemljotres, nego, da su, na žalost, posljedice rezultat ljudske neodgovornosti i nedovoljno profesionalnog pristupa u planiranju prostora, projektovanju i građenju.

Sređujući bogatu arhivu našeg oca, inženjera Čedomira Čeđovića, stručnjaka za zemljotresno inženjerstvo i di-

Inženjer Čedomir Čeđović, foto: Privatna arhiva

Prof. Antonio Moretti, foto: Privatna arhiva

Prof. Enzo Mantovani, foto: scientia.global

rektora Direkcije za obnovu i izgradnju Bara poslijе katastrofnog zemljotresa 1979. godine, našle smo brojne zapise i dokumente o zemljotresu, organizovanju i realizaciji obnove, kao i o njegovim, u to vrijeme najbližim saradnicima, sa kojima je neumorno radio - počev od tadašnjeg pomoćnika, cijenjenog profesora dr Duška Dragovića, kasnije dekana Građevinskog fakulteta u Podgorici, za čiju pomoć, saradnju i prijateljstvo je uvijek imao najljepše riječi, kao i mnogim drugim ekspertima, preduzećima i radnicima raznih profila iz bivše Jugoslavije, a najviše iz Makedonije i inostranstva, koji su učestvovali u obnovi. U tim dokumentima, uočili smo da je ukazivao i na paralelna iskustva u Italiji, a prije svega na zemljotres koji je nakon onog crnogorskog iz aprila 1979., uslijedio 1980. na jugu Italije, a potom, na zemljotres koji je 2009. pogodio grad Akvilu i regiju Abruco u Italiji.

Stupili smo u kontakt sa prof. Antonijem Moretijem, geologom i seismologom upravo sa Univerzitetom u Akvili, koji je sa nama podijelio fascinantna iskustva, a pored toga nas je uputio i na istraživanja profesora Enca Mantovani, docenta geofizike na Katedri za fizičke nauke zemlje i ambijenta i eksperta seismotektonike na jednom od najstarijih Univerziteta, onoga u Sjeni, osnovanog još 1240. godine.

Uporedna iskustva i stavovi ove trojice stručnjaka sa obje strane Jadrana su vrlo interesantna i ukazuju na potrebu povezivanja i integrisanog proučavanja ove problematike, ali, nadasve, potvrđuju i alarmiraju neophodnost sistemskog sagledavanja konkretnih grešaka i njihovog otklanjanja, kako bi se izbjegle žrtve i materijalna razaranja u budućim seizmičkim događanjima.

Paralele su brojne.

U svom referatu pripremljenom za

Okrugli sto povodom obilježavanja trideset godina od katastrofnog zemljotresa u Crnoj Gori, koji je održan aprila 2009, inženjer Čedomir Čejović, između ostalog je naveo:

“Treba, još dok smo na vrijeme, da ispitimo greške koje su napravljene, te da vidimo šta može da se uradi da se izbjegnu posljedice... svako ko je patriota i kome je na srcu sudbina budućih generacija i materijalnih dobara ove zemlje, a ima znanja iz ove oblasti - nema pravo da čuti“. Objasnio je da je njegovo obraćanje, u kome je ukazao na ključne probleme i definisao koje su aktivnosti potrebne, isključivo njegova “dobronamjerna želja, sugestija i apel da se ovim i brojnim drugim stvarima posveti maksimalna pažnja i predanost, da generacijama koje dolaze ne ostavljamo zlo nasljeđe”.

Sličan apel i alarm, uputio je profesor Mantovani italijanskim nadležnim institucijama, nakon zemljotresa u Albaniji 2019. godine, pozivajući ih da hitno intenziviraju preventivne strukturne intervencije u osjetljivim područjima južne Italije.

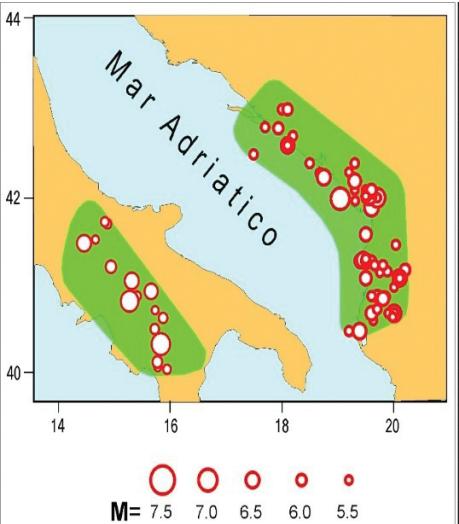
Inženjer Čejović je u svom referatu iz 2009. naveo:

“Treba, po mom mišljenju, uočiti i vremensku povezanost zemljotresa sa obje strane Jadranske obale. Crnogorski zemljotres bio je 1979., a već 1980. razorni zemljotres u Italiji”.

Tri godine kasnije, na Nacionalnom kongresu geofizike u Potenci, prof. Enco Mantovani, uzburkao je naučnu ali i širu javnost, kada je održao svoj master class i objavio rezultate svojih decenijskih naučnih istraživanja, koja upućuju da su zemljotres u Crnoj Gori iz 1979. i zemljotres u Italiji 1980.

1. 2012.

2. 2016.

Geometrija zona povezanosti zemljotresa, foto: Privatna arhiva

međusobno povezani, kao i gotovo svi raniji snažni zemljotresi sa obje strane Jadrana. Italijanski mediji, ali i ozbiljni naučni časopisi, sa velikom pažnjom prate njegova istraživanja u nadi da će ona u budućnosti dovesti do mogućnosti proučavanja zemljotresa kao što je to danas slučaj sa metereološkim predviđanjima. Za sada, prof. Mantovani upućuje da međusobna povezanost zemljotresa omogućava da se nakon određenog snažnog potresa sa “naše” strane Jadrana, identificuje koja će oblast Italije u određenom periodu nakon toga biti pogodjena snažnim zemljotresom, što daje ogromne mogućnosti za preuzimanje preventivnih mjera.

O obnovi nakon destruktivnih zemljotresa, takođe imamo paralelna iskustva o kojima su govorili inženjer Čejović i profesor Moreti sa Univerzitetom u Akvili.

Dok su iskustva o obnovi Akvile nakon zemljotresa 2009. o kojima govori prof. Moreti veoma gorka, Bar je imao sreću što se tiče rekonstrukcije nakon ze-

mljotresa, jer je cijelokupno stanovništvo koje je ostalo bez krova nad glavom, za samo osam mjeseci ušlo u nove ili sanirane kuće i stanove, a ne u privremene objekte, te je čak što više, zemljotres iskorijenjen kao okidač za dalji razvoj grada, pa su započeti mnogi značajni infrastrukturni i drugi razvojni projekti.

“Za osam mjeseci izgrađeno je i sanirano preko 1.800 stanova, u istom roku prethodno obavljeni poslovi izrade urbanističkih planova, projektovanje objekata i ustupanje radova, što je vjerovatno neponovljiv neimarski po-duhvat, imajući u vidu da je do tada, na području Crne Gore godišnje građeno oko 1000 stanova, a da je minimalni rok građenja, bez urbanističkog planiranja i projektovanja objekata te ustupanja radova, 12 mjeseci“ (inženjer Čedomir Čejović, direktor Direkcije za obnovu izgradnju Bara poslije zemljotresa aprila 1979. godine).

Koliko je poduhvat obnove grada Bara bio neponovljiv, potvrđuje i priča prof. Antonija Moretija, sa Univerziteta

Hotel „Agava“, Bar, foto: barinfo.me

Zgrada Suda u ruševinama, foto: barinfo.me

u Akvili, Italija, eminentnog geologa i seismologa, koji, između ostalog kaže:

“Prošlo je 13 godina od tog zemljotresa (zemljotres u Akvili 2009) i moja kuća je još uvijek hrpa ruševina, kao i kuće oko moje. U međuvremenu su se desili novi zemljotresi, onaj u Emiliji i tragedija u Amatrićeu.² Mi smo postali žrtve ‘starog’ zemljotresa, kao klijenti telefonskih kompanija. Ostarili smo mentalno i fizički, a naša djeca su porasla u bajci o rekonstrukciji. Poslije

je došla ekomska kriza, poslije pandemija, poslije rat. Vlade su se mijenjale, ali tupost onih koji rukovode ostala je ista. Volio bih još imati vjeru u budućnost, u moju državu, u mog bližnjeg, ali, vjerujte mi, to je jako teško”.

Impresivno uspješan i efikasan model obnove grada Bara, svakako bi trebalo da se izučava kao dragocjeno iskustvo za slučajeve vanrednih situacija.

Profesor Moreti, govori i o iskustvi-

ma zemljotresa koji je zadesio jug Italije 1980. godine, dakle, godinu dana poslije katastrofnog zemljotresa na Crnogorskem primorju. Dramatična je ali i fascinantna priča o tom događaju, o mrtvima u tzv. “kruteru” - dijelu teritorije koji je bio potpuno odsječen i bez ikakve komunikacije sa ostatkom zemlje, o organizovanju prvih vidova pomoći, ali i o tome da su i danas ostali mnogi “privremeni objekti” iz tog perioda.

Inženjer Čejović je, vezujući se na probleme u realizaciji efikasne obnove u Italiji, uprkos tome što se radi o mnogo ekonomski snažnijoj zemlji od naše, koja uz to ima i ogromnu finansijsku podršku Evropske unije, ukazao da se nisu izvukle pouke i da ima mnogo grešaka i izrazio bojazan da se u nekom novom zemljotresu neće moći obezbijediti uspješna i efikasna obnova kao ona što je uslijedila nakon zemljotresa iz 1979. Između ostalog je naveo: “...da grešaka ima - to mora biti jasno svakom ko se na ovom skupu nalazi. Gdje ćete bolji primjer od toga da se Okrugli sto na kome se obilježava 30 godina od zemljotresa, održava upravo u hotelu koji je sagrađen poslije zemljotresa, a za koji nije bila data saglasnost za izdavanje upotrebljive dozvole jer je utvrđeno da je nestabilan. Moje proračune zbog kojih sam odbio da dam saglasnost za izdavanje upotrebljive dozvole, potvrđila su naknadno izvršena skupa detaljna istraživanja Tehničkog instituta iz Ljubljane, te je konstatovano da treba izvršiti konstruktivnu sanaciju objekta, prije nego što počne njegova upotreba. Ne znam da li je i šta urađeno prilikom nedavne rekonstrukcije hotela, ali se nadam da se o tome vodilo računa.

Podsjetiću da sam svojevremeno, odbio da izdam saglasnost za tehnič-

ki prijem tadašnjeg hotela 'Agave' i zgrade Suda. Oba objekta u zemljotresu 1979. godine su srušena. Samo je okolnost da je bila nedjelja - bila ruka provođenja koja je spasila ljudske živote, u sudu nije bilo ljudi, a u hotelu nije bilo gostiju, jer nije bila sezona".

"Na provođenje se međutim ne može računati, iako je ljudskoj prirodi imenitno da je lakše nadati se da se 'najgore valjda neće desiti', nego učiniti to što je potrebno da se posljedice izbjegnu. Priroda, međutim, ne prašta ovakve greške, a na današnjem stepenu razvoja, i nakon svih iskustava, ne možemo reći da ne znamo šta treba raditi. Naš narod ima veoma dobру izreku: 'Zlo rađenje - gotovo suđenje', koja bi trebalo da nam bude vodilja kada je riječ o ovim stvarima".

Skup je, inače, bio održan u organizaciji Ministarstva za ekonomski razvoj Crne Gore, Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, Crnogorske asocijacije za zemljotresno inženjerstvo, Zajednice opština Crne Gore i Opštine Bar.

Profesoru Moretiju dugujemo veliku zahvalnost na izuzetnoj ljubazanosti, predusretljivosti, otvorenosti i spremnosti da svoja znanja i iskustva o ovoj temi podijeli sa nama.

Uvjereni smo da su informacije i razmišljanja profesora Moretija, koja ovdje prenosimo, kao i istraživanja na koja nas je uputio, koja vrši profesor Mantovani, zajedno sa stavovima inženjera Čeđovića, korisna i inspirativna da nadležne institucije, naučna zajednica i društvo u cijelini preduzmu to što je potrebno učiniti kako bi se predu-

prijedile teške posljedice do kojih bi moglo doći u slučaju novog zemljotresa za koji postoji izvjesnost da će se desiti. Istina ne možemo znati kada, ali kako prof. Moreti kaže: "Katastrofe mogu doći u svakom trenutku - ja sam im svjedok".

Zahvaljujemo se takođe na dragocjenoj pomoći i saradnji gospodinu Vanji Alendaru, dipl.inž.građ, Principal u DNEC, d.o.o. Beograd i gospodinu dr Vladanu Dubljeviću, geofizičaru iz Podgorice.

PRIČA PROFESORA MORETIJA

Prof. Antonio Moreti, geolog, foto: Privatna arhiva

Profesor Antonio Moreti, geolog strog kova, onaj, što bi se reklo, sa cokulama i čekićem, sendvičem i bocom u rancu. Još i pljoska vina koje poslije osam sati hoda nikada ne smeta. Uobičajeno, posjetilac pećina i rudnika, radi na prikupljanju informacija o prošlosti ambijenta, klime i seizmičnosti Apeninskog poluostrva.

Diplomirao sa najvećom ocjenom

(magna cum lode) u Strukturalnoj geologiji na Univerzitetu u Pizi, istraživao rudnike između planina centralne Sardinije a kasnije makije Maremma.³

U nastavku, stipendista Nacionalnog Instituta geologije i vulkanologije Italije, a poslije angažovan po ugovoru kod Nacionalnog Savjeta za istraživanja⁴, u Grupi za nacionalnu odbranu protiv zemljotresa. Posvetio se seismotektonici i geodinamici italijanskog poluostrva. Kao istraživač, preko Univerziteta u Kalabriji, sarađivao je na upravljanju Seizmološke regionalne mreže i na paleoseizmičkom istraživanju primijenjenom na teritoriji Kalabrije. Istovremeno, bavio se geološkim razotkrivanjem Prezile i Baćino Kroroneze. Autor je i direktor stranice 561 (Sveti Đovani u Cvijeću), nove Geološke kartografije Italije u srazmjeri 1: 50.000.

Od 1999. preko Univerziteta u Akvili, kao odgovorno lice Laboratorije za geologiju, seismologiju i radioprojekciju, bavio se radonom kao faktorom sanitarnog rizika i kao pretečom seizmičkih događaja. Od šestog aprila 2009. godine uživa "privilegiju" jedinog seismologa žrtve zemljotresa u Italiji. Trenutno u očekivanju "rekonstrukcije" bavi se, kako on sam skromno kaže, "najnižom akademskom ljestvicom" - vanredni je profesor Seizmologije, Regionalne geologije i Prirodnih rizika na Univerzitetu Akvila. Strastveni je pratilac modela GAIA od Džejsma Lavloka, uvjek je posvećen izučavanju istorije Zemlje i Života i recipročnim vezama koje regulišu ujednačenost između svijeta Geologije, Biologije i Čovjeka.

U posljednjih 15 godina, u saradnji sa katedrom Speleologa, razvija istra-

živanje i u piogenom ambijentu, kako nastavljajući teme povezane sa prirodnim radioaktivnostima, tako i otkrivajući paleoseizmička, paleoklimatska, antropološka i arheološka svjedočanstva.

Trenutno se bavi, kako na nivou istraživanja tako i širenjem naučnog znanja, problematikama povezanim sa prirodnim faktorima, posebno geološkim, koje utiču na velike klimatske varijacije Pleistocene i Holocene, kao i istorijom Života i Čovjeka.

Učestvuje, kao odgovoran naučnik i kao izvjestilac, u različitim televizijskim emisijama ambijentalnog i prirodnjačkog karaktera, na nacionalnim i regionalnim tv mrežama. Autor je preko 70 video didaktičkih materija koje se odnose na Nauku o Zemlji, a koje su publikovane na kanalu youtube GEO-LAB Lekcije iz Geologije.

Odgovoran je naučnik Nacionalnog udruženja Slobodni ambijentalisti, priznatog od strane Ministarstva prostora Italije.

AKVILA, TRINAEST GODINA KASNIJE

"Prošlo je 13 godina od onog šestog aprila 2009., a proći će još godina prije nego što sunce ponovo obasja krovove naših naselja u Akvili. Zbog toga što, naravno, prethodno treba imati krovove.

Počeo sam da pišem ovaj post godinama ranije, kada sam još uvijek imao vjeru u budućnost, u moju, vašu, u onaj veliki mravinjak koji nazivamo humanost. Želio bih da vam ga ponovo predočim danas, 13 godina kasnije, ako ništa, bar kao sjećanje na periode mog života koji su prethodili i slijedili zemljotresu od šestog aprila, i koji sada izgledaju kao fantazma jednog dalekog svijeta, svijeta kojeg više

Razorni zemljotres u Akvili, 2009., foto: internetgeography.net

3. Region u Toskani koji čini 1/4 teritorije Toskane između provincije Livorno i Groseto. Pominje je još Dante u svojoj "Božanstvenoj komediji", a ono što je čini jedinstvenom je raznolikost njene teritorije.

4. CNR najveća javna državna struktura u Italiji koja se bavi naučnim istraživanjima

Razorni zemljotres u Irpiniji, foto: ancoraonline.it

nema.

Rođen sam i studirao sam u Pizi, među prašnjavim hodnicima starog Instituta Geologije, gdje su se svako

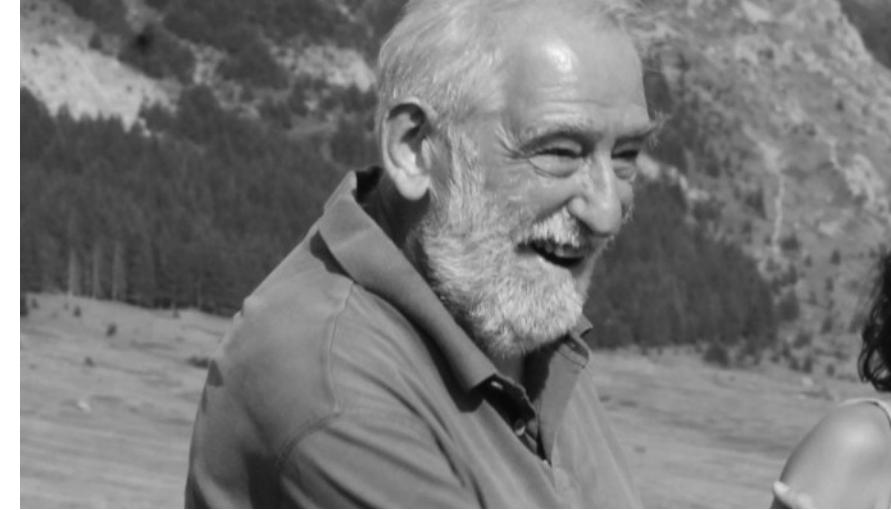
malo veliki geolozi zadržavali da raspravljaju među sobom, a mi, bručoši, fascinirani slušali smo njihove priče o pukotinama i izvrnutim deformacijama

Tada nisam poznavao Paola Skan-

ta. Moja pasija je bila klasična geologija i istorija života, a ne geofizika, ali nažalost, zemljotresi su se uvukli u moj život i obilježili ga zauvječ. Prvi 'pravi' zemljotres, onaj u Irpiniji iz 1980., doživio sam u Pizi, sedmicu prije mog diplomiranja, dok sam većerao u jednoj kafani, koja je sa cijenama bila konkurentna našoj studentskoj menzi.

Nisam osjetio zemljotres, već nešto kao dugačak talas koji je prolazio ispod stolova. Podigao sam pogled i video dva teška lustera od kovanog gvožđa, kako se skladno klate i tada shvatio da se, baš kao što je opisano u knjigama, negdje desio zemljotres.

Sjutradan, Fakultet je vrvio od ljudi koji su odlazili prema 'krateru' kako se tada nazivao mezoseizmički prostor. Termin 'krater' tragično je rođen nakon večeri kada je Komisija za velike rizike, kojom je tada predsedavao komesar Zamberleti, nastojala da koordinira informacije na jednoj velikoj geografskoj karti. U to vrijeme nije bilo interneta, ni mobilnih telefona, pa se još uvijek bilježilo na papiru, zbog čega se o realnim posljedicama katastrofe saznavalo tek narednog jutra. Na svaki signal koji je pristizao iz zona pogodenih zemljotresom dodavala se po jedna zastavica na karti, a među hiljadu preporuka i urgencija lokalnih moćnika koji su tražili privilegije za svoja naselja, počinjala je da se šalje prva pomoć. Međutim, nisu stizali zahtjevi iz Teora, Konza, Laviana, Sant Andela i ostalih mesta u blizini epicentra, zbog čega, u početku, nikakva pomoć nije upućena tim područjima, sve dok Paolo Skandone, jedini pravi veliki geolog prisutan u Komisiji, nije uočio jednu tamnu zonu, kao fleku u sred raznobojnih zastavica i uzviknuo: "Ma jeste li blesavi? Tamo je kao u krateru, tamo su svi mrtvi!!!!"

Prof. Paolo Skandone, geolog, foto: parcomajella.it

donea⁵, koji je postao moj posljednji veliki učitelj.

Zbog obaveza oko diplomiranja, nisam učestvovao u prvoj fazi krize. Prilička da krenem ukazala se tek mjesec kasnije, sa grupom geologa, koji su trebali da, među hiljadu klizišta, označe stabilne prostore gdje bi se instalirali provizorni objekti ('provizorno' u relativnom smislu... mnogi objekti su još uvijek tamo). Kao neiskusni dvadesetogodišnjak, bio sam iznenaden da smo pronašli mnogo ljubaznih osoba, obučenih normalno, koji su nas ljubazno i dosta-janstveno pozivali da podijele sa nama ručak i krevet u njihovim skloništima (bio je februar, a prve barake stigle su tek u proljeće). Uveče, u duhu filozofije juga, čekali su 'reprizu' prije nego što bi pošli da mirno spavaju. Koliko sam mogao da primijetim, ovo pravilo nije nikad omašilo, uz opšte usaglašavanje

svih seizmologa za stolom. Sem ovog iskustava, bio sam daleko od zemljotresa nekoliko godina.

U to vrijeme smatrao sam sebe strukturalnim geologom i proučavao sam duboke deformitete metamorfičnih lanaca, posmatrajući detaljno sve što se dešavalo poslije Paleozoika, kao da je površinska kora bila stvar koja se ticala agronoma i seljaka. Odmah poslije diplomiranja imao sam sumnju sreću da budem angažovan kao geolog u jednoj paradržavnoj strukturi, koja je, zahvaljujući jednom ad hoc javnom finansiranju, trošila milijarde lira za 'strateška' rudarska istraživanja u Toskani Metaliferi. Naučio sam da koristim 'batelu' ('pjadelu' istraživača zlata), upoznao sam do najsjtnijih detalja sve kafane Maremme i, kao rezultat dvogodišnjih istraživanja zajedno sa grupom mladih kolega, otkrili smo

5. Najpoznatiji italijanski geolog, profesor i direktor Odjeljenja za nauku o zemlji na Univerzitetu u Pizi, predavao geologiju, regionalnu i pomorsku geologiju, seizmičku interpretaciju tektonskih struktura. Njegova djela predstavljaju „punto di riferimento“, referentu tačku za cijelu Italiju u oblasti nauke o zemljama.

6. Vulkanologija

7. „Italijanski političar Remo Gaspari „Striko Remo“, alias Remo Gaspari, bio je abručki političar vrlo viđen, kome se lokalno stranovništvo obraćalo u slučaju potrebe: zapošljavanje za sina u zdravstvu, obezbijediti građevinsku dozvolu, proglašiti građevinskim zemljištem određeni prostor itd. Sve u zamjenu za izborne glasove. Odatle potiče izraz „Stric“. Jedan loš običaj koji je vladao u cijeloj republikanskoj Italiji a koji je u Akvili kulminisao kostruisanjem Škole poreske policije, koja je trebala da primi 20.000 kadeta, a koja nikada nije „ugostila“ više od 1000. Samo za vrijeme zemljotresa ova megastruktura polupuštena pokazala se korisnom da primi komandu hitne pomoći i „G7“. Uprkos ovom lošem poslu, koji je karakterističan za cijelu Italiju, Remo Gaspari je bio čovjek od kulture, u odgovarajućem vremenu, izvjesne političke oštromosti“ – komentar prof. Moretija

Rema (Gasparija)⁷ bili prebačeni u blok u NGOZ⁸, gdje, kako mi se čini, neki još uvi-jek vegetiraju. Naravno, to je bilo previše za iscrpljene finansijske mogućnosti italijanskog istraživanja, koje nisu mogle obuhvatiti istovremeno i mlade (tada mlade) naučnike, zbog čega sam se ubrzo našao u dobrom društvu sa koferom od kartona u ruci, obećanim ugovorom Nacionalnog istraživačkog centra i kartom samo u jednom pravcu za Kalabriju, gdje sam živio, (prilika je da kažem), među seismografi-ma u kancelarijama seismološke mreže Univerziteta Arkavakate, kojim je vladao, partenopeanskom efikasnošću, profesor Injazio Gvera⁹.

Od tada, zemljotresi postaju dio moje svakodnevice, dok nisam naučio da ih prepoznajem i lociram već svojim sluhom, bukom koju su pravile seizmičke mašine u seismološkoj sali, udarajući olovkom na papiru. Naučio sam i da obezbijedim jedan ‘clock’ sa konstantnim hodom, spajajući ga sa kvarcom izvučenim iz jednog sata ‘made in Napoli’¹⁰ i jednim malim motorom iz štampača, kako bih popravio jedan stari monitor da prepoznače upade divljih radioamatera koji su vršili invaziju na radio mostove, na kojima su prenošeni seizmički signali registrova-

Zemljotres u Emiliji, 2012, foto: AP

ni sa stanica smještenih na nemogućim mjestima, ali, iznad svega, naučio sam da iza tih brojkica koje danas tako jednostavno ‘skinemo’ sa weba, stoje instrumenti, greške, kvarovi, priče, a nadasve, mnogo, mnogo posla.

Kao što sam deset godina kasnije, napuštajući Kalabriju i odlazeći u

Abruzzo, naučio na sopstvenoj koži, da zemljotres nije samo grafika na karti, već jedan zastrašujući urluk koji cijepa srce, ruši ti kuću i mijenja ti život zauvijek.

Sada sam konačno i prava žrtva zemljotresa u očekivanju rekonstrukcije, kao, prepostavljam i mnogi od vas

8. Nacionalnu Grupu za Odbranu od Zemljotresa

9. Profesor na Univerzitetu u Kalabriji (Fizika zemlje), brojne publikacije na polju seismologije od aktivne seizmike, preko fizike vulkana do seismotektonike.

Pročitajte kratku priču kojom prof. Moreti objašnjava šta znači „partenopeanska efikasnost profesora Gvere“

10. „Partenopeanska efikasnost“: Napoletanci su po svojoj tradiciji i prirodnjoj selekciji inventivni i imaju tehničke sposobnosti: pedesetih godina najbolji falsifikovani satovi dolazili su iz Napulja i često se nisu uopšte mogli razlikovati od onih originalnih. Mnogi stranci dolazili su u Italiju da kupe Rolex ili Panerai koji su bili ljepši od originala. Praktično svaku stvar, torbu, odjeću ili mašinu oni su mogli da reprodukuju i obnove perfektno, od noža za ljuštenje krompira do kompletнog PC holograma, sa pozitivnim bilansom za državu od nekoliko stotina milijardi lira. Nažalost, italijanska država je sprovele mnoge poreske akcije proganjajući takozvane ‘Falsifikatore’ i sada je veliki dio ovih radnika – umjetnika u zatvoru ili u domovima za reintegraciju. Tržište falsifikata (koje vrijedi više milijardi eura) je prešlo kompletno u ruke Kineza i nigerijske mafije. Zaista jedan lijepi uspjeh italijanske države. Komplimenti! Vraćajući se na profesora Gveru, stari registratori na papiru, okretali su se na jednom valjku, gdje se kretala jedna olovčica, praveći jedan korak svake sekunde. Poslije nekoliko decenija rada, dešavalo se ponekad da se motorčić na monitoru slomi, a novi motorčić, koji se proizvodio samo u Švajcarskoj, koštao je nekoliko stotina hiljada lira (jedna hiljada eura danas).

Nemajući toliko novca, profesor Gvera, napoletanac i očigledno genije za tehniku, razmontirao je napolitanske satove, koji su koštali par hiljada lira, izvlačio iz njih delikatno kvarz (clock) najlošijeg kvaliteta, demultiplicirao signale sa serijom bajpasa i sastavlja ga, korak po korak, sa jednim motorčićem izvučenim iz nekog starog štampača na kome se kretala olovka na karti. Neki od ovih monitora još su u upotrebi, i, po meni, trebali bi biti u seismološkom muzeju zajedno sa sismografom Palmierija“

koji me prate. Moj/naš život računamo ‘prije’ i ‘poslije’ zemljotresa. Ne znam da li na bolje ili na gore, u odnosu na prijatelje koje smo izgubili, studente, nepoznate koje smo u prvim prokletim satima izvlačili ispod ruševina, nesvjesni da radimo ispod ruševina Palate Karli¹¹, da bi smo spasili ono malo što je ostalo od našeg Univerziteta, u odnosu na hrabrost koja se rađala kod ljudi oko mene, do entuzijazma koji nas je obuzimao kod svakog uspjeha u onim prvim danima našeg novog života. Prvi šator, razapet na trgu Fakulteta nauke, prva menza napravljena od provizornih stolova i cijevi uzeti sa obližnjeg gradilišta, prvi pokretni wc

‘sebac’, prvi, pravi, topli tuš. Danas se sjećam tog vremena kao herojskog i sa entuzijazmom, bilo je divljenja, uvažavanja i naklonosti prema hiljadama osoba koje su iz cijele Italije pristizali da pomognu, bila je vjera u Civilnu zaštitu, u našu Državu, u Rekonstrukciju...

Prošlo je 13 godina od tog zemljotresa i moja kuća je još uviјek hrpa ruševina, kao i kuće oko moje.

U međuvremenu su se desili novi zemljotresi, onaj u Emiliji¹² i tragedija u Amatričeu¹³. Mi smo postali žrtve ‘stalog’ zemljotresa, kao klijenti telefonskih kompanija.

Ostarili smo mentalno i fizički, a

Zemljotres u Amatričeu, 2016, foto: reuters.com

11. Poznata istorijska palata koja vuče porijeklo iz XVI vijeka, a u kojoj je bio smješten Univerzitet u Akvili 12. 2012.

13. 2016.

naša djeca su porasla u bajci o rekonstrukciji. Poslije je došla ekonomska kriza, poslije pandemija, poslije rat. Vlade su se mijenjale, ali tupost onih koji rukovode ostala je ista. Volio bih još imati vjeru u budućnost, u moju državu u mog bližnjeg, ali, vjerujte mi, to je jako teško.

Pitam se da li je moguće da u Italiji, mora da se desi zemljotres, da bi na vidjelo izašlo ono što najbolje znamo, naša sposobnost da realizujemo projekte i da radimo, naša inventivnost, naša solidarnost sa bližnjima?“

**(Nastavak u narednom broju:
Intervju sa profesorom
Antonijom Moretijem)**

**PRIJE TAČNO
120 GODINA
ZAVRŠENA JE
SLAVNA EPOPEJA
BOKELJSKOG
POMORSTVA
NA JEDRA**

Posljednja plovidba Nemirne

Stara fotografija barka "Nemirna", foto: Privatna arhiva

Autor: Siniša Luković

THE GLORIOUS EPOPEE OF BOKA BAY SAILING FINISHED EXACTLY 120 YEARS AGO

THE LAST SAILING OF "NEMIRNA"

Na pučini Biskajskog zaliva 29. novembra 1902. godine umirao je jedan brod - trojarbolni bark "Nemirna". Njegova posada već je našla spas na engelskom parobrodu koji je odgovorio na njene pozive u pomoć i evakuisao ih, te je sa palube stranog broda, sa tugom i suzama u očima, posmrala agoniju lijepe "Nemirne".

Kada su se nad njom tog dana konačno sklopili valovi u Biskaju, uvijek uzburkanog Atlantskog okeana, "Nemirna" je u vječni smiraj sa sobom

On the open sea of the Bay of Biscay on November 29, 1902, the three-masted bark "Nemirna" sunk. Its crew had already found salvation on the English steamship that responded to calls for help and evacuated them, and from the deck of the foreign ship, with sadness and tears in their eyes, they watched the agony of the beautiful "Nemirna". When the waves of turbulent Atlantic Ocean in Biscay had finally closed over her on that day, "Nemirna" took with her a centuries-long glorious epoch, the golden period of sailing of Boka Bay, to the eternal rest. This was the last long-sailing vessel from Boka that had been doing this for centuries before, with her slender and harmonious hull sailed the world's seas and oceans carried only by the power of the god Aeolus and the winds that filled her sails.

II.—SAILING VESSELS.

(a.) Abandoned at Sea.

No. in Reg. Book. 1902-33.	Vessel's Name.	Tons (Net.)	Nation- ality.	Description.	Voyage.	Cargo.	Circumstances and place.	Date.
215	Margaret Mitchell	599	U.K.	W.Bk.	Cardiff—Maranham...	Coal	In the Atlantic	23rd Nov.
332	Pomona	1200	U.K.	I.Bk.	London—Algoa Bay...	General....	In the Atlantic	9th Dec.
446	Try Again	209	U.K.	W.Sr.	Middlesbrough— Aberdeen (in tow).	Salt	Abandoned; subsequently drifted ashore at St. Abbs Head and became a total wreck.	31st Dec.
215	Florence B. Edgett	452	Col.	W.Bkn.	Bear River, via Digby, N.S.—Buenos Ayres.	Lumber ...	In the Atlantic	10th Oct.
52	J. N. Wynde	199	Col.	W.Sr.	Philadelphia, N.S.— Bridgewater, N.S.	Ballast	In the Atlantic	15th Dec.
301	Pioneer	106	Col.	W.Sr.	Exploit Harbour— St. John's, N.F.L.	Wood.....	In the Atlantic	17th Dec.
65	Ebenezer Haggett	766	Amr.	W.4m. Sr.	Brunswick, Ga.— New York	Lumber ...	Abandoned in the Atlantic; towed into Flores derelict; broken up.	10th Nov.
139	Edward W. Perry	200	Amr.	W.3m. Sr.	St. John, N.B.— Philadelphia.	Laths	Off Cape May	1st Dec.
564	Lucy A. Davis	536	Amr.	W.3m. Sr.	Satilla River—Boston, Mass.	Lumber.....	In the North Atlantic	9th Nov.
89	Maggie G. Hart	455	Amr.	W.3m. Sr.	Jacksonville—New York.	Lumber ...	In the North Atlantic	13th Dec.
244	Otelia Pedersen	678	Amr.	W.4m. Sr.	New Whatcom—Hong Kong.	Abandoned in lat. 23° 27' N., long. 125° 42' E.; drifted ashore derelict at Botanwan.	5th Oct.
178	Pendleton Bros.	762	Amr.	W.4m. Sr.	New York—Mobile ...	Cement...	In the North Atlantic	Prior to 29th Nov.
6	R. F. Pettigrew	834	Amr.	W.4m. Sr.	Savannah — Portland	Lumber & Ties.	In the North Atlantic	10th Nov.
121	Nemirna	538	A.H. W.Bk.	Hull—Trieste	Coal	In lat. 40° 27' N., long. 10° 35' W.	28th Nov.	

Lojzova evidencija o izgubljenim brodovima iz 1902. godine među kojima je i "Nemirna", foto: Privatna arhiva

ponijela jednu višestoljetnu slavnu epohu - zlatni period bokeljskog pomorstva na jedra. Ovo je naime, bio posljednji bokeljski jedrenjak duge plovidbe koji je, zadnji u nizu od nekoliko stotina takvih brodova iz Boke koji su to prije njega radili vjekovima, svojim vitkim i skladnim trupom parao valove na svjetskim morima i okeanima, nošen samo snagom boga Eola i vjetrovima što su punili njegova jedra.

"Jedrenje je poezija kretanja", davna je definicija koju su vještini korišćenja snage vjetra kao pogonskog sredstva za brodove, nadjenuli iskusni stari pomorci. I zaista, ono to i jeste, jer uhvatiti i "krotiti" promjenljive, slabašne ili pak olujne vjetrove u jedrima broda, do maksimuma iskoriscavajući svaki refuo (udar) vazdušne struje da se iz broda izvuče makar još malo dodatne brzine, jeste nalik poeziji. Brod plovi u besprekornoj tišini koju ne remeti nikakva buka pogonskog motora, atmos-

feru ne ruže, ne truju izduvni gasovi iz strojarnice, a trup broda ne vibrira od rada mašina i okretanja propellerske osovine. Samo šum valova koji se "rasstavaraju" pred provom jedrenjaka, defini koji se nerijetko "voze" na pramčanom valu broda i povremeno iskaču pred njime, te poneki galeb ili albatros koji nadlete jedrenjak ako je kakvo kopno u blizini, slika su koju su veliki jedrenjaci pružali na moru, posebno tokom XIX i prihv decenija XX vijeka kada su takvi trgovački brodovi dostigli svoj tehnološki zenit.

Bokelji, u svom predivnom, ali prirodnim karakteristikama isključivno na život od mora upućenom zavičaju, odvajkada su bili majstori navigacije i pramčanom jarbolu; od 0,3826 do 0,4090 na velejarbolu; te od 0,1182 do 0,1392 na krmenom jarbolu.

Poznati riječki brodograditelj Vincenzo Brazzoduro je po narudžbi Dobročana predvođenih familijom Milošević 1878. godine, prvenstveno od kvalitene slavonske hrastovine, sagradio trojarbolni bark dužine 43,7 metara, širine 10 metara i visine trupa

tradicije bila je i "Nemirna" - jedrenjak tipa bark, koji je brodovlasnička familija Milošević iz Dobrote sa svojim poslovnim partnerima iz još nekoliko poznatih dobrotskih pomorskih porodica, naručila krajem 1877. godine u brodogradilištu Pećine u Rijeci.

Bark je inače, jedrenjak sa tri ili više jarbola i kosnikom. Krmeni jarbol na ovom tipu broda uvijek ima tzv. uzdužno jedrilje (sošnjaču i vršnjaču), a svi ostali jarboli opremljeni su križnim (poprečnim) jedrima. Na letima se između jarbola razapinju letna jedra, a iznad kosnika i pramčanog jarbola prečke. Snast barka klasična je i normalna oprema gotovo svih većih brodova na jedra, jer im pruža najbolja manevarska svojstva. Križna jedra na prednjim jarbolima daju barku sve prednosti broda sa poprečnim jedrljem, a krmeni jarbol sa uzdužnim jedrima na krmi, daleko od okretišta broda, pruža najveće prednosti pri letanju te služi kao stabilizator kada brod jedri u stalnom kursu, odnosno kao veoma snažno vazdušno kormilo pri manevranju. Najčešće su se gradili barkovi sa tri jarbola koji su imali od 300 do 2.000 tona jer je toj veličini broda najbolje odgovarala snast barka. Odnos između poprečnih i uzdužnih jedara bio je veoma povoljan za sve manevre. Površina jedara bila je podijeljena u ovom omjeru: od 0,0864 do 0,991 na kosniku; od 0,3791 do 0,3864 na pramčanom jarbolu; od 0,3826 do 0,4090 na velejarbolu; te od 0,1182 do 0,1392 na krmenom jarbolu.

Poznati riječki brodograditelj Vincenzo Brazzoduro je po narudžbi Dobročana predvođenih familijom Milošević 1878. godine, prvenstveno od kvalitene slavonske hrastovine, sagradio trojarbolni bark dužine 43,7 metara, širine 10 metara i visine trupa

No. 42 Survey held at Fiume Date, first Survey 10 October 1878 Last Survey 25 September 1879
 on the Austro-Hungarian Bark Nemirna Master D. Dolinovich
 Tonnage under Tonnage Decks 577
 Datto of Spar Deck, or Avening Deck 30
 Datto of House, or Raised Qr. Dk. 607
 Datto of Forecastle
 Gross Tonnage 607
 Crew Space, as per Rule
 Register Tonnage, cut on Board
 Engine Room
 Register Tonnage, as a Steamer, cut on Board

Built at Fiume When built 1878 Launched 13 September
 By whom built Brazzoduro Owners G. Milossevich & Co
 Port belonging to Dobrota (austri) Destined Voyage Atlantic
 If Surveyed while Building, Afloat, or in Dry Dock Whilst Building

Length as per section 30	143	Width	16	Depth of Hold	7	Number of Decks	two
Length of Keel	135	Extreme Breadth Outside	32	Inches		Depth from timber-strakes to under side of lower deck beam	10 1/2
Scantlings of Timber.		IN FEET.	IN INCHES.	REPRODUCED FOR REGISTER.			
Timber and Space	22	Studs	30 1/2	Galboard Strakes	6	length	Dimensions of Ship per Register,
Floors	8 1/4	12	12 1/2	Galboard to Bilge	4 1/2	breadth	(Depth from timber-strakes to under side of lower deck beam)
1 st Footstocks	8 1/2	12	10 1/2	Bilge Planks	4	depth	10 1/2
2 nd Datto	8 9	8	10 1/2	Bilge to Wales	4 1/2		
3 rd Datto	8 7	7	7	Topsides	4 1/2		
Top Timbers	7	7	7	Sheer Strakes	4 1/2		
Dock 1 N° 22 Averag	14 1/2	14 1/2	14 1/2	Plank Sheers	4 1/2		
Beams 1 N° 22 Averag	14 1/2	14 1/2	14 1/2	Wates Upper Deck	13 1/2		
Beams 1 N° 22 Averag	14 1/2	14 1/2	14 1/2	Wates Lower Deck	12 1/2		
Hold 1 N° 18 Averag	14 1/2	14 1/2	14 1/2	Ways	13 1/2		
Beams 1 N° 18 Averag	14 1/2	14 1/2	14 1/2	Ceilings	13 1/2		
Hold Beams, length amidships	soft			Twists	13 1/2		
Hold Beams, length amidships	soft			Deck Beam Clamps	6		
Keel	12 1/2	12 1/2	12 1/2	Deck Beam Datto	6		
Scaphs of Datto	soft			Ceiling 'twixt' Decks	3 1/2		
Keelson	15 1/2	15 1/2	15 1/2	Hold Beam Shears	6		
Scaphs of Datto	7 1/2	7 1/2	7 1/2	Deck Beam Datto	13 1/2		
Size of Bolts in Fastenings distinguishing whether Copper, Yellow Metal, or Iron; also of Treenails.				Deck Beam Datto	13 1/2		
Heel-Knee, & Deadw'd abft	1 1/2	1 1/2	1 1/2	Waterway	13 1/2		
Scaphs of Keel, N° 1	1 1/2	1 1/2	1 1/2	Hold Beam	13 1/2		
Keelson Bolts through Keel	1 1/2	1 1/2	1 1/2	Knees	13 1/2		
at each Floor				Bolts in	13 1/2		
Bolts thro' Heads of Timbers	1/2	1/2	1/2	Shelf or Clamp	13 1/2		
against Deadwood	1/2	1/2	1/2	Deck Beam	13 1/2		
Frame Bolts				Waterway	13 1/2		
Timbering.—The Space between the Floor Timbers and Lower Footstocks is nothing Inches. The Space between the Top-Timbers is nothing Inches.				Knees	13 1/2		
The Floors consist of Adriatic Oak				Bolts in	13 1/2		
The Second Footstocks of Adriatic Oak				Shelf or Clamp	13 1/2		
The Main Keelson is Adriatic Oak and is free from all defects.				Deck Beam	13 1/2		
The Transoms, Knightheads, Hawes Timbers, & Aprons of <u>Adriatic</u> ditto.				Waterway	13 1/2		
Deadwood, of <u>Adriatic</u> and is free ditto.				Knees	13 1/2		
The Stem and Stern Post of <u>Adriatic</u> ditto.				Bolts in	13 1/2		
The Deck and Hold Beams of <u>Adriatic</u> Oak and are free				Shelf or Clamp	13 1/2		
The Breaststocks of <u>Adriatic</u> Oak				Nails or Bolts in Flat of Deck	13 1/2		
The Knees of <u>Adriatic</u> Oak. The Keel of <u>Adriatic</u> Oak				Treensails	13 1/2		
The Main piece of Rudder of <u>Adriatic</u> Oak of Windlass of <u>Adriatic</u> Oak				Inches	13 1/2		
Planking Outside.—From the Keel to the Height defined in Note to Table A or to the First Foothook Head							
From the above named Height to the Light Water Mark							
The Topsides & Sheer-strokes of <u>Adriatic</u> Oak							
From the Light Water Mark to the Wales of <u>Adriatic</u> Oak							
The Wales and Black-strokes of <u>Adriatic</u> Oak							
The Spirketing and Plank-shears of <u>Adriatic</u> Oak							
The Decks of Spruce State of New							
The Shifts of the Planking are not less than 3 Feet Inches. N.B. If less than prescribed by the Rule, state whether general or partial, and if partial, in what part of the Ship.							
The Planking is wrought three between, and without step-battening.							
Planking Inside.—The Limber-strokes and Bilge-strokes are of <u>Adriatic</u> Oak							
The Ceiling, Lower Hold and between Decks of <u>Adriatic</u> Oak Shelf Pieces and Clamps of <u>Adriatic</u> Oak							
Fastenings.—To Hold Beams are fastened into Shelves and, double thre' bolted, ledging Wood Knees + Vertical Iron Plates to the Beams end. The Shelves and Kneess are properly shifted & scraped.							
Deck Beams The same as the Hold Beams.							
Number of Breasthooks	200	Pointers	2 pair	Crutches	5		
Butt End Bolts	Yellow metal	in the Bottom	Two	Bolts in each Butt End	One	through and clenched.	
Bilge and Limber Strakes	are	bolted		Treenails of <u>Adriatic</u> Oak	Now Made	Turned	
Thickstuff over Double Floors	is	bolted		General Quality of Workmanship	good	2020	

We certify that the above is a correct description of the several particulars therein given.
 Builder's Signature *E. Horo* Surveyor's Signature *S. Maffei*
 Foundation TRI 153-015

Sertifikat klasifikacionog društva Lojd o tehničkom pregledu novosagrađene "Nemirne" 1878. u Rijeci, foto: Privatna arhiva

od 6,01 metara. Brod čija su gradnja i opremanje Dobročane koštali preko 50.000 ondašnjih forinti, imao je zapreminu od 607 bruto-registarskih tona i nosivost od oko 1.000 tona. Svi elementi brodske konstrukcije bili su od hrastovine, samou madijeri (uske daske koje čine oplatu trupa) bile su od bukovine. Kako je i bio tehnološki standard u to vrijeme, kada su drveni brodovi u pitanju, i novi dobrotski bark je imao trup ispod vodene linije obložen tankim bakarnim limovima što je produžavalo trajnost drvene konstrukcije i olakšavalo fizičko čišćenje i održavanje podvodnog dijela trupa.

Kao i mnogi drugi tragovački jedrenjaci iz druge polovine XIX vijeka i "Nemirna" je bila naoružana sa dva manja topa za samoodbranu od pirata koji su tada često harali na svjetskim morema. Kod ovog dobrotskog jedrenjaka riječki brodograditelji su primijenili nešto što je tada bila novost u konstrukciji ovakvih brodova, odnosno, donekle drugačiji raspored prostorija za posadu. Naime, prostorije za mornare na "Nemirnoj" nalazile su se na glavnoj palubi i to između pramčanog i vlejarbola, dok su se inače, do tada ove prostorije na našim jedrenjacima, nalazile pod palubom na pramcu (kaštel), što je bio vrlo tjesan, neudoban i nezdrav ambijent za život mornara. Zapovjednik i brodski poručnik (prvi oficir) imali su svoje kabine pod palubom, na krmenom dijelu broda. U sredini broda je bio mali salon sa prostorijom za ručavanje, a koji je služio i za prijem gostiju ili stranaka koje bi poslom ili službenom dužnošću, dolazile na brod. U ovu prostoriju silazilo se sa nivoa glavne palube kroz pokriven prostor na palubi koji je imao oblik manje sobe (tzv. tambuć).

Od instrumenata potrebnih za sigur-

THE RECORD, 1898.													
No. Off. No. Signal Letters.	NAME OF VESSEL AND MARKER.	MATERIAL, DETAIL OF DECKS, ETC.	Rig.	NA- TION.	HAILING PORT.	Tone.	Decks.	BUILT.	OWNERS.	REMARKS. ENGINES, BOILERS.	YEARS.	CLAS.	Last Survey or Report.
187... Nemirna ... Bk Aus Dobrota 533 '78 Fiume, G. Milosse- O.Loh; Icf; rps 5, 94; Mars													
168... Neophyte ... Bk Br Yarmouth 1056 '82 Church Pt., Lovitt & Co. Sp.Hw, Hk; Icf; rps, 12, '98 Exp Phila	HNSM 90, 659 Klauzenh. Hatfield.												
169... Neosho ... Sew Am Cleveland 1659 '88 Cleveland, R.R. Rhodes Clk a89													*

Podaci o "Nemirnoj" iz Lojdovog registra 1898, foto: Privatna arhiva

Posljednji zapovjednik "Nemirne" kapetan Božo Petričević, foto: Privatna arhiva

nu navigaciju, uz uobičajeni nautički pribor u vidu durbina, karata, peljara i ostalog, "Nemirna" je imala jedan barometar (aneroid) marke William Wachter, jedan termometar istog porezivodača, jedan hronometar firme Barrand (serijski broj 2561), jedan sekstant firme Lamatrico London (serijski broj 686) i magnetne kompase sistema Pietro Stolfa iz Trsta i Bianchetti iz Marseja.

Pri povoljnom vjetru, "Nemirna" je postizala brzinu od 10 čvorova, mada je u naročitim okolnostima brod mogao voziti i brže - čak i do 14 čvorova.

"Nemirna" je bez većih incidenta i problema, sretno plovila skoro dvije i po decenije, tičući mnoge luke širom svijeta: od Evrope i Bliskog Istoka, preko Sjeverne i Južne Amerike, obje obale Afrike, do jugoistočne Azije i dalekog Istoka. U novembru 1878. "Nemirna" je pod zapovjedništvom kapetana Boža Petričevića iz Dobrote, isplovila iz britanske luke Falmut za Trst, sa punim teretom uglja. Jedrenjak je međutim, ubrzo dok je plovio Biskajskim zalivom prema obalama španske pokrajine Galicije, počeo sve jače da propušta vodu. Pumpe koje su snagom svojih mišića, poketali mornari, jedno su vrijeme mogle da se nose sa prodorom vode, ali je ubrzo ugljena prašina iz tereta, začepila filtere pumpi i 29. novembra "Nemirna" je došla u izuzetno kritičnu situaciju. Teško nakrcani brod pun uglja je sve više primao vodu, pa je prijetila opasnost da svakog časa "Nemirna" nezadrživo krene prema dnu Atlantika. Na sreću njene posade, ubrzo se na horizontu pojавio britanski parobrod "Inanda" kome su pomorci sa dobrotorskog jedrenjaka signalizirali da se nalaze u opasnosti i da "Nemirni" prijeti potapanje. "Inanda" se stoga odmah približila našem

KAPETANI I POSADA IZ BOKE

Jedrenjak koji je kršten imenom "Nemirna", dobio je signalni pozivni znak HNSM a luka upisa mu je bila Dobrota. Vio je zastavu Austrougarske čiji je Boka Kotorska biladio, a među njegovih 14 članova posade, u narednim godinama smjenjivali su se najvećim dijelom, pomorci iz Boke. Prvi zapovjednik "Nemirne" bio je kapetan Bogdan Dabinović da bi se u naredne 24 godine života ovog jedrenjaka, na toj dužnosti izmijenjali i kapetani Tripo Tomic, Pavo Klačević, Vido Marović, Anton Kamenarović, Emil Pasinović, Anton Radimir, Simo Želalić i Božo Petričević.

Umjetnička slika „Nemirna“ u Pomorskom muzeju Kotoru, foto: Privatna arhiva

jedrenjaku. Iako ga je kapetan Petričević molio da pokušaju spasiti jedrenjak tako što će ga parobrod otegliti do najbližeg kopna gdje bi se "Nemirna" nasukala kako ne bi potonula, britanski zapovjednik parobroda "Inanda" je to odbio, pravdajući se da nema vremena za gubljenje na tu izazovnu i opasnu akciju. Umjesto toga, Britanac je svojim čamcima na "Inandu" prekrao našu posadu koja je, zajedno sa kapetanom Petričevićem, u takvoj pogibeljnoj situaciji jednostavno morala da napusti "Nemirnu" kako bi spasila svoje živote. Jedrenjak je, prema zapisu iz brodskog dnevnika, napušten na oko 150 milja sjeverozapadno od rta Finistera u Galiciji. "Nemirna" je ubrzo pošto je sa nje otišla posada, potonula i pridružila se mnogim drugim brodovima koji su svoje posljedje počivališe našli na dnu uvijek opasnog i izazovnog Biskaja.

Kako su se u austrougarskim pomorskim krugovima, ubrzo nakon propa-

sti posljednjeg bokeljskog jedrenjaka duge plovidbe, počele pronositi priče da se "Nemirna" možda ipak mogla spasiti i da njen zapovjednik, kapetan Petričević navodno nije u potpunosti izvršio svoju dužnost u pokušaju spašavanja broda, a što je javno tvrdio poručnik sa "Nemirne" Luka Dobrilović, kasniji profesor Pomorske škole u Kotoru, austrougarska Pomorska Vlada u Trstu je obrazovala posebnu komisiju pomorskih stručnjaka i naložila joj da obavi istragu.

Komisija je saslužala sve raspoložive svjedoček, te je poslije ispitnog postupka koji je potrajan nekoliko mjeseci, konstatovala da kapetan Petričević ipak ne snosi nikakvu krivicu zbog napuštanja i propasti broda. O tome je kapetanu Petričeviću Lučka kapetanija Trsta 20. avgusta 1903. dostavila službeno Rješenje u kojem stoji:

"Gospodinu Božu Petričeviću, bivšem zapovjedniku barka 'Nemirna', Kotor: Obavještavate se da je komisija

stručnjaka koja se sastala po odluci Carske i Kraljevske Pomorske Vlade od 11. januara 1903, br. 341, izjavila da ste u slučaju napuštanja barka 'Nemirna' kojemu ste i bili zapovjednik, a koje se desilo na Atlantskom oceanu 29. novembra 1902. godine, kako Vi, tako i ostale osobe odgovorne na brodu, odgovorili svim propisima i naredbama za slična slučajeva i da ste postupili po pravilima pomorske struke."

Tako je stavljena tačka na istragu incidenta koji je doveo do potonuća posljednjeg bokeljskog jedrenjaka duge plovidbe - barka "Nemirna" sa čijim se odlaskom završila i višestoljetna slavna epopeja brodova na jedra u istoriji pomorstva Boke Kotorske.

Na ovaj istorijski važan brod danas podsjeća tek par rijetkih njegovih sačuvanih fotografija i jedna umjetnička slika "Nemirne" koja se čuva u Pomorskom muzeju u Kotoru. U muzeju se nalazi i jedan od brodskih dnevnika barka "Nemirna" koji je kao tzv. po-

sebni dnevnik (Giornale particolare) na njemu vodio poručnik Josip Sbutega sa Prčanja. Ovaj dnevnik je Sbutegi po ondašnjim propisima, kasnije služio kao dokaz za polaganje stručnog ispita za sticanje zvanja kapetana duge plovidbe.

U ovom dnevniku su opisana samo dva putovanja broda i to iz zapadnoafričke luke San Paolo de Loanda do luke Savana u SAD, odnosno od Savane do Trsta u Austrougarskoj, u intervalu od 18. oktobra 1898. do 28. januara 1899. godine.

Dnevnik koji se sada nalazi u fundusu Pomorskog muzeja u Kotoru, ima 166 ispisanih stranica.

Inače, posljednji zapovjednik "Nemirne" kapetan Božo Tripov Petričević (1841-1909) osim tog jedrenjaka, za-

UDIO U VLASNIŠTVU PO SISTEMU KARATA

Udio u vlansištvu nad brodovima, čiju je nabavku ili gradnju finansiralo više vlasnika, u to doba određivao se po sistemu karata, pri čemu je brod kao cjelina bio podijeljen na 24 karata – idealna dijela. Simbolika uzimanja baš cifre od 24 karata implicirala je na to da su brodovi tada bili vrijedni i cijenjeni kao "suvo" 24-karatno zlato. Kada je "Nemirna" sagrađena i stavljena u operativnu upotrebu 1878. godine, većinski vlasnici sa 14 od ukupno 24 karata u njoj, bili su članovi dobrotske familije Milošević: kapetan Đuro Milošević sa šest karata, Ivo Milošević sa tri karata te udovica Ana Milošević, Božo Milošević, Ilija Milošević, Marija Milošević i Ana Milošević – svako sa po jednim karatom. Luka Sabljić posjedovao je četiri karata u "Nemirnoj", Bogdan Dabinović tri, a Bogdan Ivanović dva, te Marija Andrić jedan kрат.

povijedao je i svoje brodove "Cinta" i "Oro", kao i velike dobrotske barlove "Cvjetnidan", "Vesta", "Gjurko" i "Una", te tršćanski bark "Vittoria". Karijeru je završio kao komandant na

malim parobrodoma "Tivat" i "Ercegnovi" kompanije "Bokeška plovidba" Kotor, godine 1902. Petričević je biran za majora drevne pomorske bratovštine Bokeljska mornarica.

„Nemirna“ je bez problema plovila dvije i po decenije, foto: Privatna arhiva

Stari crnogorski majstori kamenoklesari (II)

Autor: Slobodan Čukić

Kako je rečeno u prvom dijelu, na više starih kamenih grobnica stoje i potpisni nekadašnjih klesara.

Grobnica igumana Serafina Đačića na groblju kod crkve u Rudinicama, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Na groblju kod crkve sv. Nikole u Rudinicama u Pivi nalazi se kameni sanduk, grobniča igumana Serafina Đačića, s krstom (bez uzglavnika).

Na krstu je i majstorski potpis:

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

In the second part of the research work dedicated to the old Montenegrin masters of stone carving, we remind of the unjustly forgotten names of those whose recognizable expression in stone is worth mentioning. Their skill, dexterity and talent, which some of them developed in the gloomy time of wars outside the borders of Montenegro, resulted in an unrepeatable manuscript, which is recognizable at first glance even without the author's signature. The stone carving tradition in Montenegro is recognizable in almost every region of the country, and it lasted from ancient times until the end of the seventies of the last century.

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

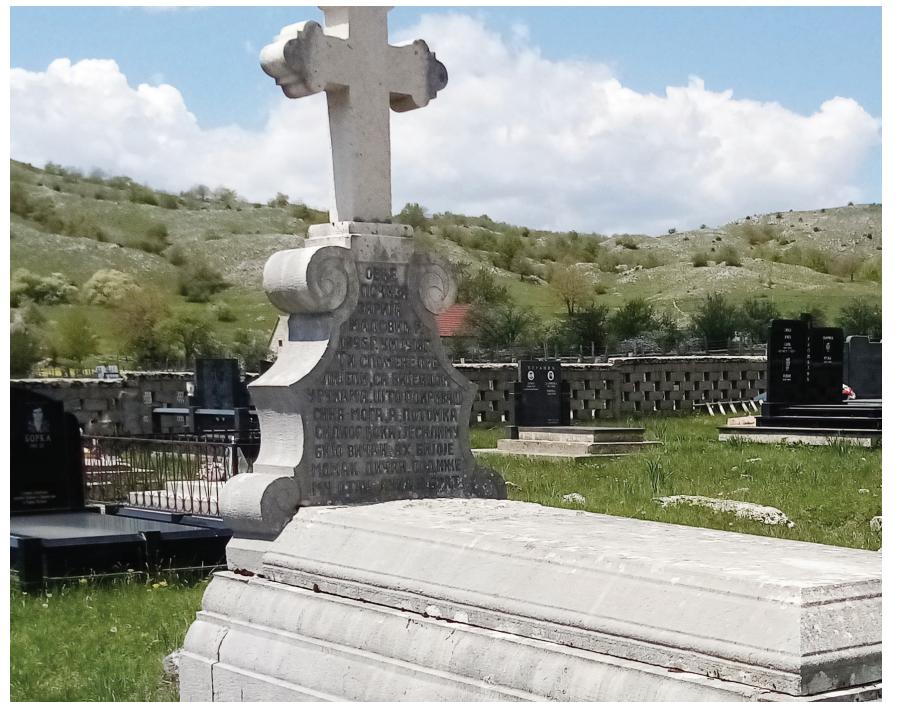

Majstorski potpis na grobniči Serafina Đačića, foto: S. Čukić

Potpis Nikole Đ. Pejakovića na grobnici u Mioljem Polju u Župi, foto: S. Čukić

Grobnica Zarije Malovića kod crkve u Dubrovskom, foto: S. Čukić

Г. На grobniči Ćetka Andrina Roganovića, majstorski potpis nalazi se u dnu krsta: МАЈСТОР БЛАГОЈЕ ЛАКИЋЕВИЋ. Na kamenom sanduku koji je podignut 1907 u dnu krsta iznova nalazimo: МАЈСТОР БЛАГОЈЕ ЛАКИЋЕВИЋ. Ime ovog kamenoklesara nalazi se i na grobniči komandira Baka Đ. Mićunovića u Moštanici. Riječ je o kamenom sanduku s uzglavnikom i krstom. Na uzglavniku je isklesan oficirski grb, a pod njime dvanaest ordena u tri reda. Ordini su isklesani do detalja. Na drugoj strani uzglavnika, u vijencu stoji natpis: ОВАЈ СПОМЕНИК ИZRADI МАЈСТОР БЛАГОЈЕ ЛАКИЋЕВИЋ 1911 Г.

Bilo je i drugih majstora. Tako se na kamenom sanduku Đoka Ristova Vučinića na Bogeticima nalazi majstorski potpis: ПОЧЕТИ РУКОТВОР ЂУРИЦЕ МИЈАЈЛОВА Н.Г. 1900.

Iz tih godina potiče i majstorski potpis na grobniči u Mioljem Polju u Župi, gdje na kamenom sanduku narednika Šćepana N, u dnu krsta, stoji: ЂЕЉА ГА НИКОЛА Џ. ПЕЈАКОВИЋ.

U Bajicama nalazimo rustično klesanu kamenu grobniču koju je Jošo N. Martinović načinio 1905. godine na Lovčenu i dočerao u Bajice, a što je zaobilježeno na nadgrobnoj ploči.

Na kamenom kovčegu u selu Praga, podignutom braći Đorđu i Miladinu Radovnićima, koji su poginuli 1919. godine, u vrhu uzglavnika stoji: ИZRADI К. РЕЗАЦ И. МУСИЋ.

Na kamenom spomeniku koji стоји pored puta na potezu između Timara i Bukovice, nalazi se natpis:

ОВАЈ СПОМЕН ПОДИЖЕ ЖИВКУ САРИЋУ ЊЕГОВА СУПРУГА СТАНИЈА РОЂЕН 1838 ГО А ПРЕСЕЛИ СЕ У ВЈЧНОС 24 12 1919 Г ИЗРАДИ ЈОВАН Љ СРДАНОВИЋ 1921 Г.

Iste 1921. godine u selu Dubrovsko načinjen je raskošni masivni kameni

Potpis R. Grgurevića na grobniči Zarije Malovića, foto: S. Čukić

kovčeg s uzglavnikom i krstom. Grobniča pripada Zariji Maloviću koji je umro u 22. godini života. Natpis glasi:

ХРАМ СВ. СТЕФАН АРХИЂАКОНА ПОДИЖЕ ЗА СВОЈУ ДУШУ ИСПОСНИК АНДРИЈА М. МИЈАНОВИЋ ИЗ МАЛИЈЕ ЦУЦА Р. 1845 + 1910. Г. ЗАВЈЕШТАЈ ХРАМА ИЗВРШИШЕ ЊЕГОВИ СИНОВИ ЈАКОВ И ЛАЗАР 1927 Г. КУСИДЕ МАЈСТОР РАДЕ Џ. МАРКОВИЋ

Na grobniču kod crkve u Kržanji i Kučima nalazi se kameni kovčeg s uzglavnikom i krstom – grobniča Miljana Gošovića i njegovog sina Nikole (1870-1920). Na drugoj strani uzglavne ploče stoji majstorski potpis: ИZRADI МИРО М РАШОВИЋ 1923

Pred crkvom Sv. Jovana u Ržanom Dolu je još jedan kameni kovčeg na kome je majstorski potpis: М МАРКО ПАВИЋЕВИЋ 1923 Г.

Na kamenom kovčegu kod crkve u Gornjem Zagaraču, u krugu stoji natpis:

ОВИ СПОМЕНИК ПОДИЖЕ ЈОВАН ЧОЛАКОВИЋ СВОМЕ БРАТУ РИСТУ И СИНОВИ РИСТОВИ 1 ЈУЛА 1922 Г. МАЈСТОР РАДЕ МАРКОВИЋ

Na grobniču pred crkvom u Lipi Cuc-

koj nalazi se kameni kovčeg s krstom na kome je natpis: РАДИЈО САБО С. КРИВОКАПИЋ

Na grobniču kod crkve u Bogeticima nalazi se kamena grobniča na kojoj u dnu uzglavnika stoji potpis majstora: М МИТАР МАРКОВИЋ 1927

Na grobniču u Bajicama, na kamenom kovčegu koji je Marica M. Vujović 1941. godine podigla roditeljima Marku i Gordi i braći Niku i Kiću, s druge strane uzglavnika stoji: КАМЕНОРЕЗ С. Ј. ВУЈОВИЋ.

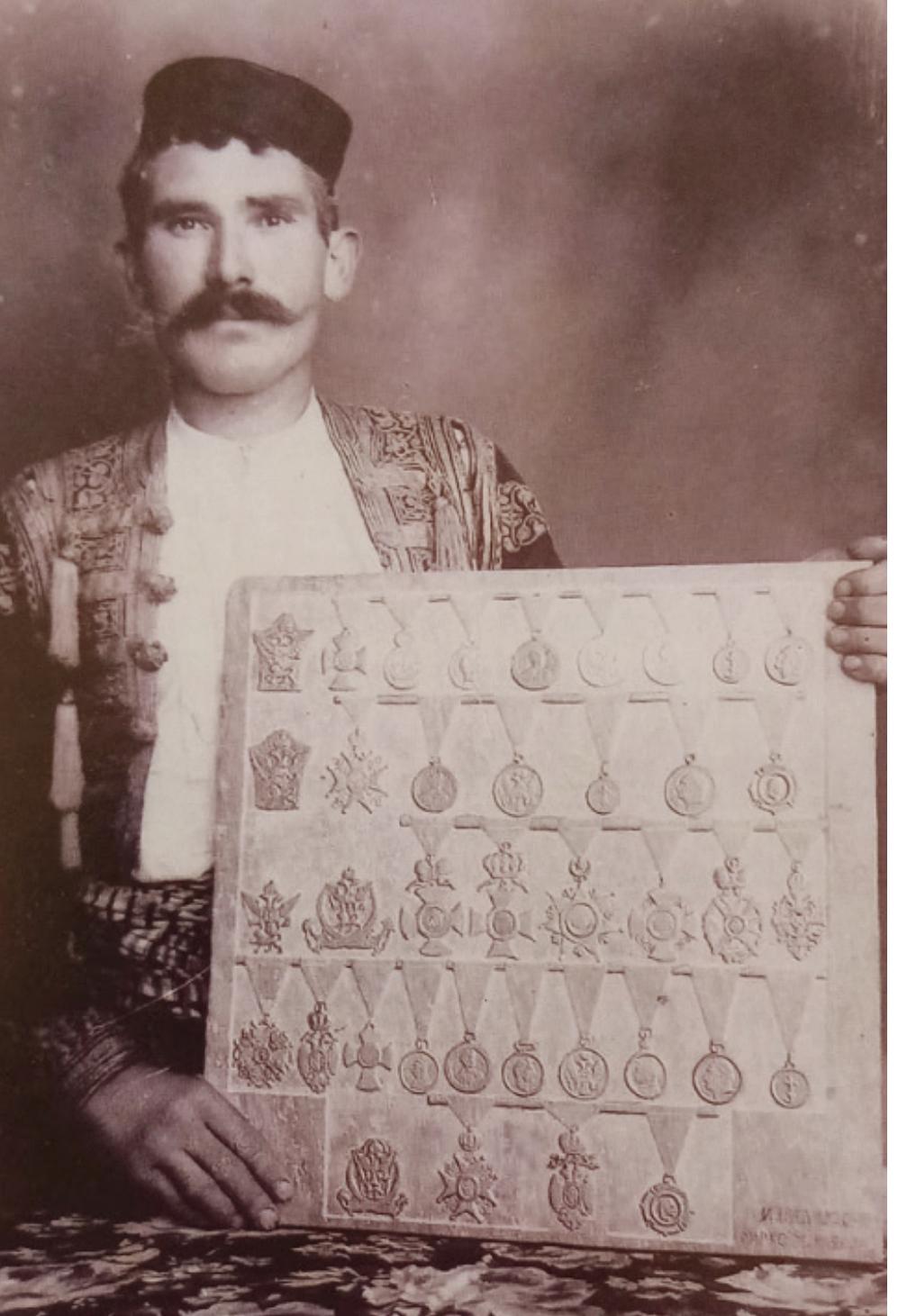
Ovdje je u pitanju Simo J. Vujović, majstor iz sela Uba u Čeklićima, čije je ime bilo dobro poznato u Katunskoj nahiji. Osim njega, dobro je upamćeno i ime majstora Pera Vujovića iz Aluga.

Pred crkvom u Grabu nalazi se kameni sanduk porodice Gopčević koji je klesao Nikola Radov Zvicer.

Imamo saznanja o još nekoliko majstora kamenoklesara, poput Sava Savićevića iz Vitasojevića koji je pravio nadgrobne krstove u Bogmilovićima u Piešivcima i drugdje. Za podatak o S. Savićeviću zahvaljujemo Milinku Boškoviću (1934) i Slavku Boškoviću (1966) iz Bogmilovića.

U Oravu u Kučima od Dragana i Zorana Milića saznali smo da su kamenoklesari bili njihov otac Radonja Ljako Božov Milić, kao i đed Đoko Miljanov Milić. Prema kazivanju Dragana Milića kamen je vađen iz majdana na južnoj strani obližnjeg brda Raušnika, na oko tri kilometra od sela. Ploče su tesane na licu mjesta, a do sela ih je prenosilo više ljudi na motkama.

Između dva svjetska rata na glasu je bio kamenorezac i graver Marko Milošev Kavaja (1894-1952), o kome je pisao češki autor Aleksander Petršiček u svojoj studiji "Faleristika spomenika Crne Gore" iz 2008. godine. Ovaj majstor je načinio mermerni barelief s or-

Kamenorezac Marko Milošev Kavaja sa svojom čudesnom rukotvorinom - pločom za porodičnu grobnicu Pejanovića u Dobrskom Selu, foto: Iz porodične arhive Mitra Markova Kavaje

denjem na grobnici Miloša Ilina Kavaje kod crkve u Dobrskom Selu i na mnogim drugim grobnicama po Crnoj Gori. Marko je bio jedan od četiri sina Miloša Savova Kavaje, artiljerijskog oficira, čiji se spomenik na groblju u Dobrskom Selu takođe ukrasio. Petriščeku je podatke o tome dao Danilo Kavaja.

Marko Kavaja je bio izuzetno talentovan i spretan kamenorezac, koji je taj zanat izuzeo tokom boravka u Francuskoj i koga su u njegovo vrijeme smatrali najboljim kamenorescem i graverom u Riječkoj nahiji. Savršeno je rukovao svojim alatom, a prema svjedočenju porodice Kavaja, za izradu detalja koristio je igle i žice od kisobrana. Njegovo umijeće rezultiralo je neponovljivim rukopisom, koji je prepoznatljiv na prvi pogled i bez autorskog potpisa. Marko Milošev Kavaja je umro u Dobrskom Selu u 58 godini života od posljedica tuberkuloze ("Faleristika spomenika Crne Gore, 2008, Para Bellum, Brno, str. 213-214"). Petrišček je u svojoj knjizi objavio fotografiju Marka M. Kavaje na kojoj ovaj stoji pored jedne svoje znatnije rukotvorine. Legenda pod slikom glasi: Marko Milošev Kavaja, kamenorezac i graver bareljeftnih nadgrobnih spomenika po mnogim mjestima Crne Gore. Na fotografiji je sa upravo izrađenom nadgrobnom pločom namijenjenom porodičnoj grobnici Pejanovića u Dobrskom Selu. Fotografija potiče iz porodične arhive Mitra Markova Kavaje (isto, 214).

U dnu ove ploče, u ugлу, stoji majstorski potpis: ИЗРАДИО СВ. РУ. MAPKO M. KABAJA

Ploča o kojoj je riječ i danas stoji na porodičnoj grobnici Pejanovića uz sami sjeverozapadni ugao crkve u Dobrskom Selu.

Kameni kovčevi s uzglavnicima i krstovima su građeni i u decenijama

Grobnica Mileve R. Delibašić u Višnjiću Dolu, foto: S. Čukić

nakon Drugog svjetskog rata. Tako na groblju u Donjoj Zaljuti u Cucama nalazimo više ovakvih grobnica, načinjenih tokom 1950-ih i 1960-ih godina, karakterističnih po stepenastim kamenim postoljima. Klesarska tradicija u Cucama živjela je neprekinuto sve do 1970-ih.

Posjedujemo i jedan majstorski potpis iz tih godina. Riječ je o kamenoj grobnici s uzglavnom pločom i krstom

na groblju u Vukodolu u Cucama, koju je 1972. godine načinio lokalni majstor Dušan Ilić. Na krstu su, kao lokalna prepoznatljivost, isklesani grozdovi, što se može videti i na drugim krstovima na vukodolskom groblju. Dušanov klesarski manir sa grozdovima na krstovima, prepoznaje se i na groblju kod crkve u Kobiljem Dolu.

Na groblju u Višnjiću Dolu u Goliji načinjena je grobnica koju je nakon Drugog

svjetskog rata izradio majstor Nikola P. Delibašić. U tom grobu počiva njegova bratanična koju su ubili Njemci – taj podatak sopšto nam je Simo Mitrov Milošević (1948) iz obližnjeg sela Štitara.

Majstorstvo Nikole P. Delibašića može se videti i na kući Perovića u obližnjoj Zaljutnici, koja je načinjena od fino tesanih kamenih blokova.

(Kraj)

Priča o graditeljima u Crnoj Gori (XII)

Autor: Velizar Radonjić

Ovo je još jedan nastavak priče o graditeljima u Crnoj Gori. Kao i njeni prethodni djelovi ovo je samo novinarska priča o graditeljima, satkana od parčića oskudnih istorijskih izvora, parčića mojih ili tuđih sjećanja, istrgnutih listova iz neke stare knjige ili časopisa, starih novina, od anegdota i požutjelih fotografija i dokumenata, prije svega podsjećanje na neimare koji su udarili temelje savremenom graditeljstvu i heroje poslijeratne obnove i izgradnje. Sve to sa željom da se svi oni i njihova najznačajnija djela odnosno graditeljsko nasljeđe koje su nam ostavili, sačuvaju od zaborava.

U ovom broju nastavljam priču o laureatima "Borbine" nagrade za arhitekturu. Za ovu priču sam koristio podatke iz knjige Hronika graditeljstva u Crnoj Gori.¹

¹ Radonjić Velizar, Hronika graditeljstva u Crnoj Gori, autorsko izdanje, Podgorica 2021, Predgovor: princ Nikola Petrović Njegoš, recenzija: arh. Mleta Bojović, vanredni član CANU

Milorad Vukotić, foto: Privatna arhiva

Hotel "Belvi" Bečići, republička Borbina nagrada za 1970. godinu, foto: Privatna arhiva

A STORY OF ENGINEERS IN MONTENEGRO (XII)

This is the last, twelfth sequel of the story of engineers in Montenegro. Like previous ones, this is a story about engineers, composed of scarce historical sources, fragments of my or other people's memories, torn pages from an old book or magazine, old newspapers, anecdotes and yellow photographs and documents, above all a reminder of engineers who laid the foundations of modern construction and heroes of post-war reconstruction and building. This is written with the desire to save them and their most significant works from oblivion, that is, the architectural heritage that they left for us.

In this issue we continue the story of the laureates of "Borba" award in architecture.

Soliter u Ulici Slobode, Titograd, foto: Privatna arhiva

je kat Hotela "Belvi" u Bečićima.

Milorad Vukotić, arhitekta, rođen je devetog oktobra 1932. godine u Nikšiću. Diplomirao 1957. godine u Beogradu. Svoju uspješnu karijeru je započeo u OGP "Titograd" (1957-1963). Od prvog novembra 1963. godine nastavio u Republičkom zavodu za urbanizam i projektovanje u Titogradu u kome je radio do kraja života.

Radna biografija Milorada Vukotića je raznovrsna i uspješna. Bio je rukovodilac operative u OGP "Titograd", projektovao je stambene zgrade, učestvovao je u obnovi Skoplja porušenog u zemljotresu... Radio je i kao profesor u Građevinskoj školi u Titogradu. Bavio se urbanizmom u vrijeme dok se pod tim podrazumijevalo planiranje, uređe-

nje i zaštita prostora. Bio je član tima za projekat prostornog plana "Južni Jadranski" i rukovodilac grupe "C" u Budvi koja se bavila izradom generalnih planova crnogorskih primorskih opština (1968-1970), autor je Generalnog urbanističkog plana Ulcinja (1964), DUP-a blok 18-19 u Titogradu (1974). Najznačajniji projekti Vukotića su Stambena zgrada u Bulevaru Lenjina (sadašnji Bulevar Sv. Petra Cetinjskog), Stambena zgrada na obali Ribnice - pored meteorološke stanice u Titogradu (1964-1965), Hoteli "Belvi 1 i 2", Bečići (1969) za koji mu je dodijeljena i Republička Borbina nagrada za arhitekturu, Stambena zgrada u naselju "Aerodrom" na Cetinju (1969), Soliter u ulici Slobode, Titograd (1975-1977), Zgrada Elektro-distribucije u Kotoru, Zgrada Službe društvenog knjigovodstva u Titogradu.

Milorad Vukotić je bio član svih važnijih domaćih i međunarodnih strukovnih organizacija i asocijacija i njihovih organa. Za angažman na obnovi Skoplja odlikovan je Ordenom rada sa srebrnim vijencem. Proglašen je za zasluznog člana Saveza arhitekata Jugoslavije. Umro je 31. marta 1978. godine u Titogradu.

SLOBODAN VUKAJLOVIĆ

Republičku Borbinu nagradu za 1971. godinu dobio je projekat dječjeg

Slobodan Vukajlović, foto: Privatna arhiva

Dječiji vrtić u Nikšiću, Borbina nagrada 1971, foto: Privatna arhiva

Motel "Jastreb" na Trebeviću u Nikšiću, foto: Privatna arhiva

vrtića u Nikšiću, arhitekte Slobodana Vukajlovića.

Slobodan Vukajlović dobio je republičku Borbinu nagradu 1971. za Dječiji vrtić u Nikšiću.

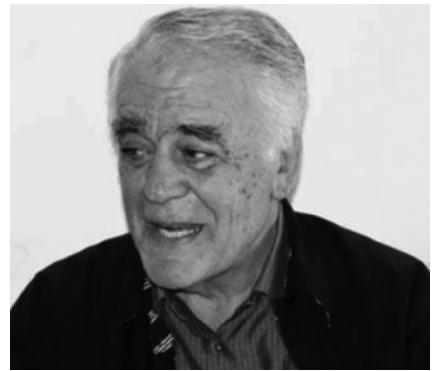
Vukajlović je rođen 1934. u Nikšiću. Radio je u odjeljenju za komunalne poslovne Opštine Nikšić (1961-1963), Zavodu za urbanizam i projektovanje Nikšić (1963-1974), Birou za projektovanje GP "Crne Gora" Nikšić (1977-1978), na Filozofskom i Građevinskom fakultetu Univerziteta Crne Gore (od 1978. do penzionisanja).

Slobodan Vukajlović je bio prvi crnogorski arhitekta koji je stekao akademsku titulu doktora nauka. Disertaciju "Heksagonalni sistemi u arhitekturi" odbranio je 1978. godine na Fakultetu za politehniku Univerziteta u Krakovu, Poljska. Njegov stručni rad je, uglavnom, vezan za njegov rodni Nikšić,

mada je projektovao i objekte u Italiji. Hroničari i savremenici podsjećaju da je opus Slobodana Vukajlovića bio raznoradan i raznolik, da je svaki novi projektantski zadatak bio izvor profesionalnog nadahnuća i njegov novi izazov. Najznačajniji projekti su mu Kapela na gradskom groblju u Nikšiću (1969), Motel "Jastreb" na Trebjesi, Nikšić (1971), Dječji vrtić u Nikšiću za čiji projekt je dobio republičku Borbinu nagradu za arhitekturu (1971), Katolička crkva u Nikšiću (1973), Spomenik na Trubjeli kod Nikšića (1982), Motel "Grotta Regina", Bari, Italija (1974), Vodotoranj u Bariju, Italija (1974), Inwesticione banka Nikšić (1974).

NOVAK M. JOVOVIĆ

Nagrada za 1972. godinu je prva i jedina republička Borbina nagrada u Crnoj Gori koja je dodijeljena za projekt stambene zgrade. Dodijeljena je arhitekti Novaku Jovoviću za projekt stambene zgrade u Budvi.

Novak M. Jovović, foto: Privatna arhiva

Novak M. Jovović diplomirao je 15. februara 1965. godine na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu. Od 1965. do 1970. godine je radio u Zavodu za urbanizam i projektovanje Titograda, od 1970. do 1984. godine u Republi-

Stambena zgrada u Budvi, Republička Borbina nagrada 1972, foto: Privatna arhiva

kom zavodu za urbanizam i projektovanje i od 1984. do 1993. godine u sopstvenom birou "Arhitekt". U periodu od 1976. do 1984. godine bio je i generalni direktor RZUP-a. Bavio se arhitektonskim projektovanjem stambenih zgrada, hotela, obrazovnih ustanova i objekata svih drugih namjena.

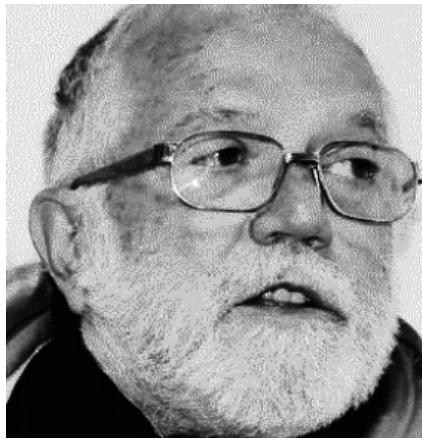
Pored stambene zgrade S-55 u Budvi, jedine stambene zgrade u Crnoj Gori koja je nagrađena Borbinom nagradom, treba pomenuti njegove projekte kao što su - predškolska ustanova u Budvi, trgovачko poslovni centar u Baru, hotel "Otrant" u Ulcinju, stambena zgrada "Lepa Kata" S-2 u Močićima i druge zgrade u Titogradu, Pljevljima, apartmansko naselje Gospoština u Budvi, hotel "Velika plaža" u Ulcinju i desetine drugih značajnih građevina. Bio je član Međunarodne organizacije za konsalting i stručnjak na listi eksperata iz oblasti stanovanja i turizma Centra UN "Habitat" u Nairobiju (Kenija).

Dobitnik je brojnih nagrada i piznaja, među kojima i Nagrade za životno djelo Inženjerske komore Crne Gore za 2012. godinu. Dužan sam da pomenem i to da su graditeljski kod Novaka Jovovića naslijedile njegove dvije kćerke, arhitektice, Milica i Milena. Milica

se kao arhitekta ostvarila u Crnoj Gori, a Milena u Americi.

PREDRAG MIŠKO DMITROVIĆ

Republička Borbina nagrada za arhitekturu za 1981. godinu dodijeljena je za projekt Sportskog centra "Morača" u Titogradu, arhitekti Predragu Mišku Dmitroviću.

Predrag Miško Dmitrović, foto: Privatna arhiva

Predrag Miško Dmitrović rođen je 1937. godine u Sarajevu. Studirao je u Zagrebu i Beogradu. Diplomirao 1965. godine u Beogradu. Miško Dmitrović je karijeru započeo odmah po završenim studijama - 1965. godine u Projektnom

Sportski centar "Morača", republička Borbina nagrada za arhitekturu za 1981, foto: Privatna arhiva

birou OGP "Titograd", gdje je ostao sve do 1982. godine. Od 1982. do 1985. godine radio je u Skupštini opštine Titograd, od 1985. do 1992. godine u GP "Gorica", zatim u birou "Budućnost inženjeringu" u Podgorici od 1992. do 2001. u Opštini Podgorica od 2001.

do 2003. i na gradilištu Gradskog stadiona u Podgorici od 2003. do 2007. U širokoj lepezi njegovih projekata nalaze se stambene zgrade i soliteri, hoteli i restorani i sportski objekti. Sa liste stambenih objekata treba posebno pomenuti one projektovane u Ti-

Dmitrović sa delegacijom u obilasku gradilišta Sportskog centra, foto: Privatna arhiva

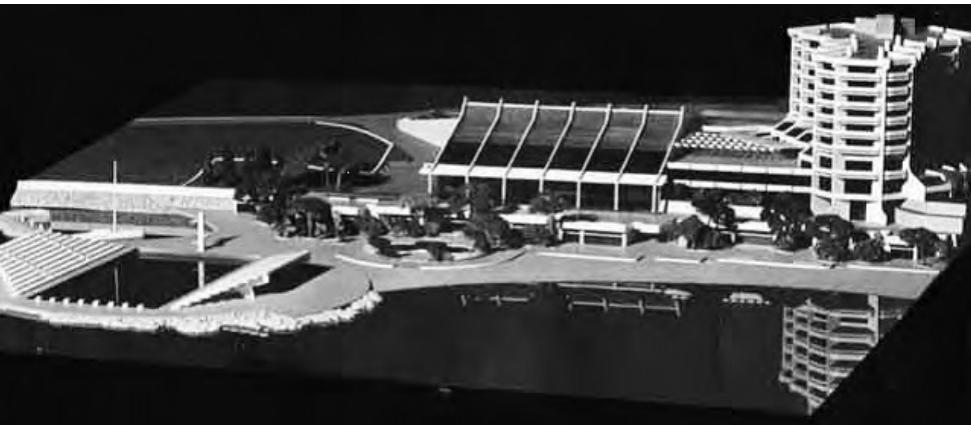
togradu, u periodu od 1966. do 1975. godine: soliteri na Pobrežju, Zabjelu i Ulici Slobode, stambene blokove 13, 16 i 18-19. Njegov je projekat restauran na vodi "Kalimera" na Port Mileni u Ulcinju 1972, Restoran "Ribnica" na obali rijeke Ribnice u Podgorici 1981, Motel "Šas" na Šaskom jezeru kod Ulcinja 1972, Hotel "Palma" u Tivtu 1975, Hotel "Lenjingrad 1000" u Lenjingradu 1987, Hotel "Jerevan" u Jerevanu, 1988, Gradski stadion u Podgorici (1981-2007). Dragulj na kruni njegovih projekata, bez sumnje, predstavlja Sportski centar "Morača" u Titogradu, koji je otvoren 1980. godine. Dmitrović je Centar "Morača" u isto vrijeme i projektovao i gradio.

Za projekt Centra, Dmitrović je 1981. godine, nagrađen republičkom Borbinom nagradom za arhitekturu i Decembarskom nagradom Titograda.

Predrag Miško Dmitrović preminuo je prvog novembra 2018. godine u Podgorici.

Dvorana Park, Herceg Novi, foto: Privatna arhiva

Milašinovićeva plaža, maketa, Živko Janjić, foto: Privatna arhiva

ŽIVKO JANJIĆ

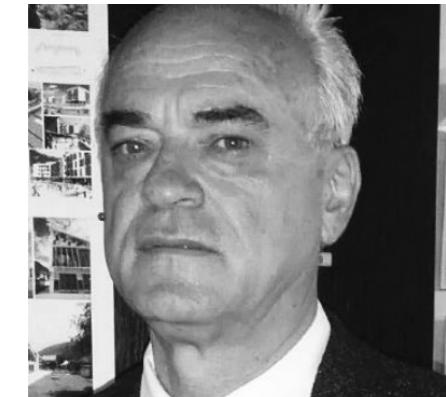
Živko Janjić, foto: Privatna arhiva

Republička Borbnina nagrada za arhitekturu za 1987. godinu dodijeljena je za projekat Dvorane "Park" u Herceg Novom, arhitekte Živka Janjića.

Živko Janjić rođen je 1938. godine u Bileći, BiH. Diplomirao je 1965. godine u Sarajevu. Radio je u Opštini Bileća (1965-1967), Komunalnom preduzeću u Bileći (1967-1969) i Birou za izgradnju Dubrovnika (1969-1971). Od 1971. do 1990. godine radio je u Zavodu za projektovanje i urbanizam u Herceg Novom. Janjić je jednovremeno bio arhitekta, slikar, kompozitor, pjesnik, publicista - sve podjednako uspješno. Autor je urbanističkog plana "Zlatište" u Bileći (1969), i sedam detaljnih urbanističkih planova u Crnoj Gori (1972-1981). Na listi njegovih projekata nalaze se Pošta Tivat (1977), Pošta Nikšić (1978), Zgrada MUP-a Herceg Novi (1978), Stambeno poslovni kompleks Risan (1982), Vatrogasni dom Herceg Novi (1983), Radnički stanovi u Meljinama.

RIFAT ALIHODŽIĆ

Republička Borbina nagrada za arhitekturu za 1990. godinu dodijeljena je za projekat Dom kulture u Plavu, arhitekti Rifatu Alihodžiću.

Rifat Alihodžić, foto: Privatna arhiva

Rifat Alihodžić rođen je 22. februara 1956. godine u Beranama. Gimnaziju je završio u Bijelom Polju. Diplomirao je 1978. godine na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu. Na Arhitektonskom fakultetu beogradskog Univerziteta, na smjeru "Arhitektonska kompozicija", stekao je zvanje magistra tehničkih nauka. Na Departmanu za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka novosadskog Univerziteta stekao je zvanje doktora tehničkih nauka iz oblasti arhitekture

Medresa "Mehmed Fatih", Milješ kod Podgorice, foto: Privatna arhiva

i urbanizma. Od 1978. do 1990. godine radio je u Zavodu za urbanizam u Bijelom Polju. Nakon toga, od 1990. godine radi u sponstvenom birou za projektovanje "Arhing inženjeri", a od 2008. godine na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta Crne Gore. Pored pedagoškog i naučno istraživačkog rada, Alihodžić je projektovao više od stotinu objekata u Bijelom Polju, Beranama, Plavu, Podgorici, Pljevljima, Baru, Tirani... Nekoliko objekata sa impresivnog popisa njegovih projekata zauzimaju visoko mjesto na top listi graditeljskog nasljeđa u Crnoj Gori, od kojih treba pomenuti Medresu sa internatom u Milješu kod Podgorice, Kapelu u Bijelom Polju i Dom kulture u Plavu. Za projekat Doma kulture u Plavu Alihodžić je 1990. godine dobio republičku Borbinu nagradu za

JANEZ KOBE

Janez Kobe, foto: Privatna arhiva

Dom kulture u Plavu, foto: Privatna arhiva

Na mjestu nekadašnjih hotela na Slovenskoj plaži u Budvi, stradalih u zemljotresu 1979. godine, podignut je novi hotelski kompleks "Slovenska plaža" sa 3.600 ležaja. Projekat Hotelskog kompleksa "Slovenska plaža"

Kompleks „Slovenska plaža“, foto: Privatna arhiva

je rad slovenačkog arhitekte Janeza Koebe i njegovih saradnika. Projekat je 1984. godine nagrađen Novembarskom nagradom Budve, a 1985. godine jugoslovenskom i slovenačkom Borbinom nagradom za arhitekturu - za najbolji projekat realizovan u 1984. godini. U timu Janeza Koebe, na projektovanju kompleksa „Slovenska plaža“, učestvovali su Žitogoj Ložić, Janez Šubić, George Danial, Vladimir Fon, Frane Hočevar, Bojana Amon, Marjeta Brenk, Mirko Brnič, Irena Černič, Jasna Lempl, Darja Lisjak, Andreja Jug, Dragana Midič, Boris Jukić, Nenad Kocjan i Matjaž Sušnik.

Janez Kobe rođen je petog februara 1947. godine u Novom Mestu, Slovenija. Diplomirao je 1970. godine na Arhitektonskom fakultetu u Ljubljani. Radio je kao vođa projektnog tima u AB projektnom birou, a 1989. godine osniva LBA - Ljubljanski biro za arhitekturu. Kao vođa projektnog tima u AB i sopstvenom LBA birou projektovao je čitav niz objekata koji zauzimaju visoko mjesto na top listi savremene arhitekture, od kojih će pomenuti samo dio projekata sa kojima je pobijedio na konkursima: Hotelski kompleks „Slovenska

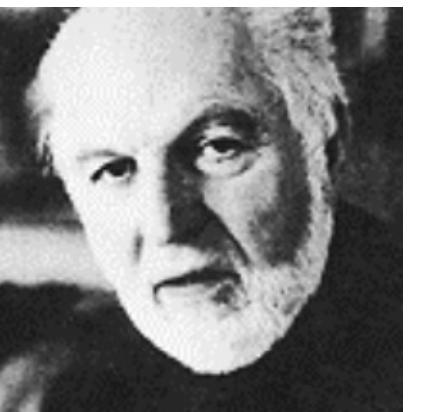
plaža“ Budva, 3.600 ležaja, prva nagrada na jugoslovenskom konkursu 1980. godine, realizacija 1982-1988; Hotelski kompleks „Vrtovi sunca“ Dubrovnik, 1.700 ležaja, prva nagrada na jugoslovenskom konkursu 1986. godine, realizacija 1987; Sanatorijum za žrtve zračenja u Černobilju, Nebug, na Crnom Moru, Bjelorusija, 3.000 ležaja, međunarodni konkurs 1989. godine, realizacija 1989-1993; Bolnica za žrtve Černobilja u Gomelju, Bjelorusija, 50.000m², međunarodni konkurs, realizacija 1993-2003. Dobitnik je značajnih piznanja: Plečnikova nagrada 1978. za projekt

Hotel „Kamelija“ u Tivtu, foto: Privatna arhiva

Stambenog kompleksa Kotlje, Novembarska nagrada Budve 1984. godine, Savezna i Republička Borbina nagrada za arhitekturu 1985. godine za projekt „Slovenska plaža“, Župančićeva nagrada 1996. godine za projekt Sanatorijuma u Nebugu, Grand prix, najviša nagrada za arhitekturu u Bjelorusiji, 2003. godine za projekt Bolničkog kompleksa u Gomelju, Platinasti svibinčnik Inženjerske komore Slovenije.

AHMET DŽUVIĆ I MIHAJLO MITROVIĆ

Republičke Borbine nagrade za arhitekturu, dodijeljene u republikama gdje stvaraju njihovi laureati, pripale

Hotel „Kamelija“ u Tivtu, foto: Privatna arhiva

su i Ahmedu Džuviću, arhitekti iz BiH za projekat Hotela „Kamelija“ u Tivtu i arhitekti Mihailu Mitroviću iz Beograda za projekt hotela „Rivijera“ u Petrovcu.

Ahmet Džuvić diplomirao je 1960. godine na Arhitektonском fakultetu u Sarajevu.

Spada u red najpoznatijih arhitekata Bosne i Hercegovine. Dobitnik je više od 30 nagrada na arhitektonskim konkursima. Na listi njegovih projekata nalazi se Hotel „Igman“ izgrađen 1983. godine za potrebe Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu, (stradao u ratu koji je vođen početkom devedesetih u BiH). Džuvić je za ovaj projekat, 1984. godine, dobio Saveznu Borbinu nagradu za arhitekturu. Republičku Borbinu nagradu za arhitekturu (u BiH) dobio je i za projekt Hotela „Kamelija“ u Tivtu. Pored projektovanja Džuvić se jednako uspješno bavio akvarelima. Umro je u martu 2006. godine u Sarajevu.

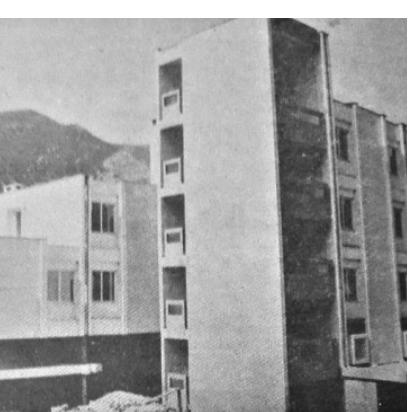
Mihajlo Mitrović rođen je 1922. godine u Čačku. Diplomirao je 1948. u Beogradu. Karijeru je započeo 1949. godine u Urbanističkom zavodu Srbije. Par godina kasnije, 1955. godine, inicirao je osnivanja preduzeća „Projektbiro“ i u njemu ostao sve do 1980. godine. Za nastavnika na Fakultetu primijenjenih umjetnosti je izabran 1975. godine i na tom poslu je ostao sve do penzije. U početku se bavio urbanizmom, a kasnije projektovanjem i publicistikom. Projektovao je poslovne, turističke, stambene i druge objekte po kojima se prepoznaju Beograd i mnogi gradovi u Srbiji. U Crnoj Gori je 1967. godine projektovao Hotel „Rivijera“ u Petrovcu.

JOVAN MILOŠEVIĆ

Jovan Milošević sa grupom saradnika dobio je republičku Borbinu nagradu Slovenije za 1986. godinu

Jovan Milošević, foto: Privatna arhiva

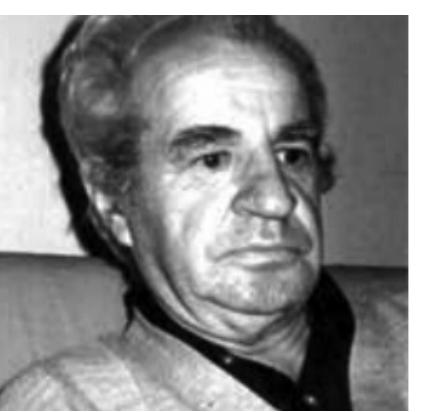
Zgrada Studentskog doma u Kotoru, foto: Privatna arhiva

Jovan Milošević rođen je 1929. godine u Kotoru. Diplomirao 1956. godine u Ljubljani. Radio je u ŽTP Sarajevo (1956-1957), odjeljenju za urbanizam Opštine Titograd (1957-1958), Projektnom biorou OGP „Titograd“ (1959-1965), Republičkom zavodu za urbanizam i projektovanje (1965-1971), Zavodu za urbanizam Kotor (1971-1975), Projektnom biorou „Stavbar“ u Mariboru (1975-1978), Inženjeringu Maribor (1978-1979), Projektnom biorou „Stavbar“ Maribor (1979. do odlaska u penziju 1990. godine). Jovan Milošević, među kolegama i priateljima poznatiji kao Jovica, projektovao je stambene kom-

plekse, državne i javne zgrade. Gradi teljskom nasleđu Crne Gore ostavio je čitav niz prepoznatljivih projekata, prije svega stambenih zgrada: Stambena zgrada na Bulevaru Svetog Petra Cetinskog (1962) koja se ubraja u red najboljih arhitektonskih djela u Crnoj Gori u XX vijeku. Tu su i stambene zgrade u ulici Ivana Milutinovića (1963), Svetozara Markovića (1963), Studentski dom u Kotoru (1971). Za projekt revitalizacije starog dijela Mariobora, zvanog Lenta, Milošević je, zajedno sa grupom autora (Bogdan Rajneberg, Igor Recer i Magda Kocmut) nagrađen republičkom Borbinom nagradom za arhitekturu 1986. godine. Milošević je umro 2013. godine u Mariboru.

UROŠ MARTINOVIĆ

Centar mjesne zajednice na Novom Beogradu autora arhitekte Uroša Martinovića, nagrađen je republičkom Borbinom nagradom Srbije za 1967. godinu.

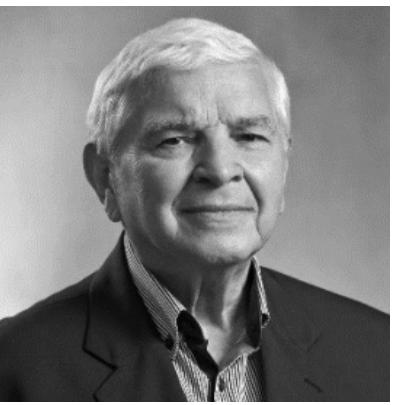

Uroš Martinović, foto: Privatna arhiva

Uroš Martinović rođen je 1918. godine u Bajicama kod Cetinja, a preminuo je 2004. godine u Beogradu. Diplomirao je 1951. godine na Arhitektonском fakultetu u Beogradu, a od 1953. go-

Centar Palilule sa oblakoderom
"Inexa" u Beogradu

Aleksandar Baćko Keković, foto: Privatna arhiva

ALEKSANDAR BAĆKO KEKOVIĆ

Poslovna zgrada "Energoprojekt" u Beogradu, projekat je arhitekte Aleksandra Kekovića, dobitnika Republičke Borbine nagrade Srbije za 1981. godinu.

Zgrada "Energoprojekt" u Beogradu, foto: Privatna arhiva

dine radio je kao asistent na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu. Zvanje docenta dobija 1957., vanrednog profesora 1960., a redovnog 1971. godine. U mandatnom periodu od 1964. do 1967. godinie obavljao je i dužnost dekana Arhitektonskog fakulteta. Autor je više od 50 arhitektonskih i urbanističkih projekata, od kojih su više od polovine i realizovani. Najpoznatiji su mu Centar mesne zajednice "Fontana" u Beogradu (1963-1967) i Poslovni blok centra Palilule sa oblakoderom "Inexa" u Beogradu (1967-1981). Projektovao je i u Cnoj Gori: Hotel u Herceg Novom, Dom Crvenog krsta na Cetinju (1981), Spomen stajalište u Bajicama (1981). Osvojio je 30 nagrada i otkupa na arhitektonskim konkursima. Dobitnik je brojnih priznanja: Oktobarske nagrade Beograda 1968., Republičke Borbine nagrade Srbije za arhitekturu 1968., Sedmohijske nagrade za životno djelo 1987.

fakultetu u Beogradu izabran je 1978. godine, 1982. za vanrednog profesora za predmet Arhitektonska organizacija. Godine 1985., nakon penzionisanja profesora Uroša Martinovića, preuzima i rukovođenje predmetom Opšte teze o arhitekturi.

Zvanje redovnog profesora dobija 1989. godine i na Katedri za arhitektonsko i urbanističko projektovanje predaje Teoriju arhitektonskog prostora i Kompoziciju. Biran je za prodekanu i dekana Arhitektonskog fakulteta. Na poziv crnogorske vlade, 2002. godine osniva i rukovodi studijskim programom Arhitektura u sklopu Građevinskog fakulteta u Podgorici.

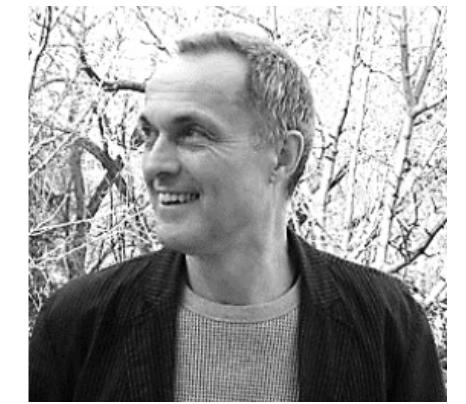
Studijski program je 2006. godine konstituisan kao samostalan fakultet, na kome je Keković obavljao funkciju dekana u osnivanju, a predavao je Teoriju arhitekture i Projektovanje. Dobitnik je značajnih priznanja, nagrada i odlikovanja: Republička Borbina nagrada Srbije za arhitekturu za projekt Poslovne zgrade "Energoprojekt" izvedene u 1982., Ordena rada sa srebrnim vijencem 1976., Trinaestojulske nagrade Crne Gore 2009. godine... Na impresivnoj listi njegovih projekata nalaze se: Osnovna škola "Stjepan Mitrov Ljubiša" u Budvi (1978), Hotel "Panorama" na Zlataru (1967-1969),

Hotel "Nil" u Kampali, Uganda (1971), Aerodrom "Enteebe", Uganda (1972-1973), Hotel "Grand" na Cetinju (1977-1982), Zgrada "Energoprojekt" na Novom Beogradu (1977-1982), Borbina nagrada), Hotel "Otrant" Ulcinj (1979-1985), Sportska dvorana u Baru u timu sa N. Drakićem, A. Keković i D. Keković (2002). Profesor Keković je samo jedan od članova uspješne porodice građitelja. Arhitekti su i njegova supruga Dragana (Krstić) i kćerka Aleksandra.

Aleksandar Baćko Keković je umro četvrtog oktobra 2018. godine u Beogradu.

BRANISLAV MITROVIĆ

Stambeno poslovni objekat u Titovom Užicu, projekat arhitekte Branislava Mitrovića, nagrađen je Republičkom Borbinom nagradom Srbije za 1986. godinu.

Branislav Mitrović, foto: Privatna arhiva

Fakultet likovne umjetnosti (Slikarski odsjek) u Beogradu, projekat arhitekata Branislava Mitrovića i Slobodana Lazarevića, nagrađen je Saveznom Borbinom i Republičkom Borbinom nagradom Srbije za 1990. godinu

Branislav Mitrović rođen je 1948. godine u Baru. Nakon završene gimna-

Kompleks "Royal Garden" u Budvi, foto: Privatna arhiva

zije, 1967. godine je upisao Arhitektonski fakultet u Beogradu. Diplomirao je 1974. godine u ateljeu profesora Uroša Martinovića sa Cetinja. Karijeru je počao u "Srbijaprojektu" i CIP-u na poslovima samostalnog i vodećeg projektanta. Za docenta na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu, na predmetu Arhitektonска analiza prostora, izabran je 1990. godine. Pet godina kasnije, 1995. godine izabran je u zvanje vanrednog, a od 1998. godine u zvanje redovnog profesora na predmetima Projektovanje 3, Objekti spektakla i Arhitektonска analiza. Član je strukovnih udruženja i asocijacija i njihovih izvršnih organa. Redovni je član SANU od 2012. godine, a od 2015. godine dobija počasno zvanje Profesora emeritusa Beogradskog univerziteta. Mitrović je učestvovao na više od 140 arhitektonskih konkursa na kojima je dobio oko 90 nagrada. Nagradivan je i na konkursima u Cnoj Gori: Urbanističko arhitektonsko rješenje Ljetne pozornice, Sveti Stefan, 1980. godi-

(Kraj)

ZLATNI SPONZOR

Poštovani,

Časopis „Pogled“ Inženjerske komore Crne Gore pokreće marketinške rubrike (Predstavljamo) u kojima će se kroz formu sponzorsanog teksta reklamirati Vaš rad, uspješnost Vaše kompanije, organizacije.

Časopis „Pogled“ IKCG izlazi od 2011. godine i obuhvata tekstove iz svih inženjerskih oblasti (arhitektura, građevinarstvo, mašinstvo, elektrotehnika, saobraćaj, geodezija...). Vrstan tim saradnika koji potpisuje naučno-stručne i popularističke sadržaje kreirao je prepoznatljiv imidž naše publikacije koji je nagrađen kako od stručne javnosti tako i od naše, sve brojnije čitalačke publike. Časopis izlazi četiri puta godišnje (januar, april, jul, oktobar), a distribuira se svim strukovnim organizacijama i ustanovama u Crnoj Gori kao i van njenih granica, što ga čini i u marketinškom dijelu interesantnim i pogodnim za predstavljanje Vašeg rada.

Časopis „Pogled“ je dostupan i na sajtu IKCG

<http://www.ingkomora.me>

U zavisnosti od rubrike i forme (promotivni tekst, forma intervjuja, fotografije) koju budete izabrali za svoju marketinšku prezentaciju, postaćete Zlatni, Srebrni ili Bronzani sponzor časopisa „Pogled“ kao i Prijatelj časopisa.

U prilogu koji slijedi nalazi se pregled reklamnih formata sa minimalnim iznosom uplate.

U želji da ćete i Vi prepoznati „Pogled“ kao značajnu publikaciju koja će nam na obostrano zadovoljstvo donijeti isključivo uspjeh, postanite dio naše priče.

Srdačan pozdrav,
Uređivački tim časopisa „Pogled“

e-mail na koji možete poslati marketinški materijal:
pogled@ikcg.co.me

žiro-račun na koji možete uplatiti sponzorstvo:
NLB Montenegro banka 530-1870-29

broj telefona na koji možete dobiti
informacije o marketingu: +382 67/885-888

Dear readers,

The journal „Pogled“ of the Engineers Chamber of Montenegro is launching marketing columns (We present) in which your work, the success of your company, organization will be promoted through the form of a sponsored text.

The journal „Pogled“ of ECM has been published since 2011 and covers texts from all engineering fields (architecture, construction, mechanical engineering, electrical engineering, geodesy, etc.). A team of associates who signed scientific-professional and popular content have created a recognizable image of our publication, which was awarded both by the professional public and by our increasingly readership audience. The journal is published four times a year (January, April, July, October), and is distributed to all professional organizations and institutions in Montenegro as well as beyond its borders, which makes it interesting in terms of marketing and is suitable for presenting your work.

„Pogled“ journal is also available on the ECM website
<http://www.ingkomora.me>

Depending on the section and form (promotional text, form of interview, photo) you choose for your marketing presentation, you will become a Gold, Silver or Bronze sponsor of „Pogled“ journal as well as a Friend of the Journal. Below is an overview of advertising formats with a minimum amount of payment.

In hope you will recognize „Pogled“ as an important publication that will bring only success to our mutual satisfaction, become a part of our story.

With best regards,
Editing Team of „Pogled“ journal

E-mail for sending the marketing material:
pogled@ikcg.co.me

Bank account for sponsorship payment:
NLB Montenegro bank 530-1870-29

Phone number for marketing information:
+382 67 / 885-888

Dimenziјe 170 x 190 mm

Dimenziјe 170 x 190 mm

Prostor predviđen za Zlatnog sponzora podrazumijeva reklamu na dvije strane časopisa (reklamni tekst, promocija kroz intervju i fotografije), a minimalni iznos uplate je 1.000,00 eura.

The space for the Golden Sponsor means advertising on two sides of the journal (advertising text, promotion through interviews and photographs), and the minimum amount of payment is 1,000.00 euros.

SREBRNI SPONZOR

Dimenziјe 170 x 190 mm

Prostor predviđen za Srebrnog sponzora podrazumijeva reklamiranje na jednoj strani (forma: tekst, intervju, fotografije), a minimalni iznos uplate je 500,00 eura.

The space for the Silver Sponsor means advertising on one side (form: text, interview, photos), and the minimum amount of payment is 500,00 euros.

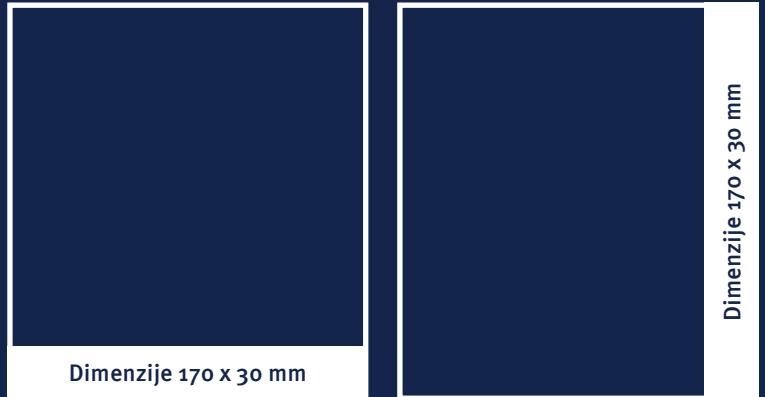
BRONZANI SPONZOR

Prostor predviđen za Bronzanog sponzora podrazumijeva reklamu koja će biti predstavljena u formi jednostranog pojasa, a minimalni iznos uplate je 300,00 eura.

The space for the Bronze sponsor means advertising that will be presented in the form of a one-sided paragraph, and the minimum amount of payment is 300,00 euros.

PRIJATELJI ČASOPISA

Reklamni formati predviđeni za Prijatelje časopisa mogu biti u vertikalnoj i horizontalnoj formi, a minimalni iznos uplate je 200,00 eura.

Advertising format for Friends of the journal can be in vertical and horizontal form, and the minimum amount of payment is 200,00 euros.

The Journal of Engineers Chamber of Montenegro

No. 41 • October 2022

pogled@ikcg.co.me

Publisher:

Engineers Chamber of Montenegro For the

For the Publisher:

Mr Nikola Luković, dgrad.civ.eng.

Editorial Board:

Dr Igbala Šabović Kerović, grad.arch.eng., president,
Vera Vujović, grad.civ.eng.,
Prof. dr Milorad Burić, grad.mech.eng.,
Vesna Dragančić, grad.el.eng.,
Vidosava Milačić, grad.geo.en.

Journal editor:

Jelena Pavićević Tatar

Graphic design:

Blažo Veljović

Print:

Grafo Group, Podgorica

Circulation:

350

Cover photo:

Photo of the Bay of Kotor from the
first Montenegrin satellite
/Montenegro Space Research/

ISSN 2336-9175 (Štampano izd.)

ISSN 2336-9183 (Online)

